

Rasism och främlingsfientlighet i Sverige

Rasism och främlingsfientlighet i Sverige – Antisemitism och islamofobi 2005

Integrationsverkets rapportserie 2006:02

© Integrationsverket, 2006

ISSN 1404-5370

Integrationsverket

Box 633

601 14 Norrköping

Tryck: Elanders Berlings, Malmö, 2006

Rasism och främlingsfientlighet i Sverige

Antisemitism och islamofobi 2005

Innehåll

Förord	7
Summary	9
Rasism och främlingsfientlighet 2005	13
Antisemitism och islamofobi i Sverige	13
Inledning	13
Oroligt på flera håll i Europa	15
Rasistisk propaganda på Internet	17
Muslimers utsatthet	18
Antisemitism i Sverige 2005	19
Val under året	20
Mediernas roll i rasistiska strukturer	21
Sammanfattning	22
Referenslista	24
Bland judiska konspiratörer och muslimska koloniserare	
– Antisemitism och islamofobi på internet.	26
Inledning	26
Konspirationsteorier kring muslimer och judar	29
Analys och jämförelser	44
Slutord	49
Referenslista	50
Att leva med huvudduk i Sverige 2005 – Muslimska kvinnors upplevelser av diskriminering och rasism	55
Inledning	55
Syfte	57
Begrepp och definitioner	57
Metod	59
Redovisning av de muslimska kvinnornas upplevelser av diskriminering och rasism	61
Slutdiskussion	69
Referenslista	71

Med Davidsstjärnan under tröjan – Upplevelser av diskriminering och judiskt ursprung i Sverige 2005	73
Inledning	73
Antisemitismens olika former	79
Israel och Palestina i Sverige	84
Vardagsdiskriminering	87
Dolda Davidsstjärnor	91
Ignorerade och exotiserade	95
Den svenska tystnaden	99
Antisemitism, rasism, diskriminering eller inget alls	102
Författarpresentation	111
Appendix	112
Tabeller	112
Enkät	116

Förord

Integrationsverket verkar för att förebygga och motverka främlingsfientlighet, rasism och etnisk diskriminering. Som ett led i detta arbete har verket i uppdrag av regeringen att redovisa en analys av tillståndet för och utvecklingen av rasism och främlingsfientlighet inklusive antisemitism och islamofobi samt att där det är relevant göra en internationell jämförelse.

Mot bakgrund av detta uppdrag har denna antologi tagits fram. Rapporten är en del av verkets sätt att redovisa en analys av tillståndet för och utvecklingen av rasism och främlingsfientlighet som senare under året även kommer att redovisas i form av *Integrationsbarometern* och en kartläggning av Sverigedemokraterna. Syftet med antologin är att den ska ge en bild av tillståndet och utvecklingen beträffande rasism och främlingsfientlighet samt följa upp områden som behandlades i föregående års motsvarande rapport. Fokus i antologin ligger på att framför allt beskriva två företeelser av rasism, antisemitism och islamofobi. Antologin inleds med ett introduktionskapitel som sammanfattar tre olika studier som på Integrationsverkets uppdrag genomförts för att kartlägga olika företeelser av antisemitism och islamofobi under 2005. Det andra kapitlet behandlar en kartläggning av antisemitisk och islamofobisk propaganda på internet under ett års tid. Det tredje kapitlet rör en studie om upplevd islamofobi i form av diskriminering och rasism bland 90 kvinnor som bär huvudduk. Det avslutande kapitlet

är baserat på en intervjustudie om upplevd antisemitism bland unga judar i Sverige.

Ansvarig för antologin har analytiker Cecilia Englund varit. Dessutom medverkar fil. dr Susanne Nylund Skog, som är verksam vid Etnologiska Institutionen vid Stockholms universitet och journalisten David Lagerlöf i antologin.

Norrköping 15 mars 2006

Andreas Carlgren
Generaldirektör

Abdullahi Aress
Avdelningschef
Analysavdelningen

Summary

The Government has instructed the Swedish Integration Board to analyse the state and development of racism and xenophobia, including anti-Semitism and Islamophobia, in Sweden, and where relevant to make international comparisons. This report is presented as a stage of this work.

The central theme of the report is racism and xenophobia directed against people of a different background on grounds of religion or ethnicity. Racist and xenophobic attitudes and behaviour may arise in different guises. They may be expressed in an organized form, as for example in the racist and xenophobic organizations in Sweden, and they may be expressed on a structural level. The anthology deals with both aspects. In particular it focuses on two manifestations of racism, anti-Semitism and Islamophobia, and a number of the articles deal with these two phenomena. As well as racism, the negative discrimination experienced by individuals is also discussed.

The purpose of the anthology is to give a general view of the situation in Sweden in 2005 with regard to racism and xenophobia. In addition to this introductory chapter, three different articles describe various phenomena and perspectives. The studies presented in the anthology have been planned with last year's account of the situation in the report *Rasism och främlingsfientlighet 2004* [Racism and Xenophobia 2004] (Swedish Integration Board 2005) in mind, but have also drawn on areas where there is less documented knowledge.

In his article *Bland judiska konspiratörer och muslimska koloniserare* [Among Jewish Conspirators and Muslim Colonists] the journalist David Lagerlöf describes how racist organizations utilize the opportunities for spreading their hateful propaganda on the Internet. He has carried out a survey of the material on a number of selected websites that the biggest Swedish racist and xenophobic organizations have published

over a period of a year. From his study, David Lagerlöf sees a pattern in which conspiracies form the basis of both the anti-Semitic and the Islamophobic propaganda disseminated on the Internet by the extreme right. In his article Lagerlöf describes the different conspiratorial roles ascribed to Jews and Muslims in racist propaganda. By way of example he quotes the racist portrayal of Jews as those who undermine Swedishness and work for a multicultural society by means of subversive activities on the fringes of the corridors of power. The Muslims, on the other hand, says Lagerlöf, are given the role of “physical occupants” in this conspiracy, with a will and a drive to displace Swedes and to try to Islamize society.

However there are methods of opposing and arresting such, usually illegal, propaganda. David Lagerlöf quotes as an example the work of INACH (International Network against Cyber Hate) against racism, based on stopping and disrupting the spread of information on the Internet by racist organizations. In Holland and elsewhere this stop-and-disrupt work has been effective.

The article *Att leva i Sverige med huvudduk* [Living in Sweden with a Headscarf] shows that Muslim women who wear headscarves in Sweden may experience a lot of obstruction in the course of their daily lives. The study is based on a questionnaire and interview survey in which ninety Muslim women who wear headscarves took part. The aim of the study was to obtain a picture of the perceived discrimination experienced by these women. The majority of the ninety women who were asked in the questionnaire state that they have suffered incidents of discrimination on at least one occasion during the last two years on account of their wearing the headscarf. Half of the women answer that they have also suffered harassment or other offensive treatment during the same period. The women mention working life as the most frequent scene of negative discrimination. In addition the women report on the unpleasant attitude they encounter when they are in the street or using public transport such as buses and trains. As examples of this unpleasant attitude, most of them mention the looks given them by strangers. Others state that people shout “terrorist” after them and one said that strangers had spat at her. In addition many of the women feel that strangers look down on them because they believe that they are oppressed by virtue of being Muslims and having headscarves. Mention is still made of 11 September 2001 as the date when the view of Muslims held by the general public and the wider world changed for the worse, even if things have calmed down since. It is clear from the results of both the questionnaire and the interview study that women

with headscarves may be vulnerable as a result of their visibility in the Swedish street scene.

In the final chapter, *Med Davidsstjärnan under tröjan* [With the Star of David under Their Shirt], the ethnologist Susanne Nylund Skog reports on an interview survey with twenty young adult Jews (aged 18–30). Nylund Skog concludes that none of her informants have been subjected to threats and violence satisfying the Swedish Security Police definition of anti-Semitic crime, but there are several who feel they have suffered discrimination. This is then primarily cultural racism. Moreover Nylund Skog describes the way in which for her informants, too, “everyday discrimination” is involved, just as the women in the headscarf questionnaire feel that people have reacted to them on account of the headscarf. The difference is that the women with headscarves are visible, whereas most of the informants in Susanne Nylund Skog’s study have no distinctive visible attributes. In particular, their Jewish origin is not immediately identifiable. Several state in the survey that they dare not show their Jewishness openly, for example by wearing a kippa or a Star of David, for fear of meeting with racism or discrimination. The invisibility that the interviewees report can also be manifested in the trivialization of their perceptions of discrimination and prejudice, often connected with the conflict in the Middle East, and a refusal to take them seriously. With this they become doubly invisible.

The conclusions that may be drawn from this year’s anthology on racism and xenophobia is that many people find their situation in Sweden difficult. In 2005 people may find that it still requires courage to show their chosen identity, whether this is that of a Swedish Jew wearing a Star of David or a kippa, or a Swedish Muslim wearing a headscarf. This is, in other words, an area where work has still to be done to protect people’s equal rights including the right to be treated as of equal worth.

Rasism och främlingsfientlighet 2005

Antisemitism och islamofobi i Sverige

*Cecilia Englund,
analytiker vid
Integrationsverket*

Inledning

Sverige 2005 – året före valår. Valkampanjerna har redan påbörjats. Det är också något som märks på aktiviteterna hos några av de större främlingsfientliga organisationerna, främst Sverigedemokraterna, som hyser en förhoppning om att ta sig in i den etablerade rikspolitiken.¹ I Europa börjar vi se konsekvenser av den sociala/ekonomiska och många gånger etniska segregationen. Dessutom påverkas européerna av den oroliga situationen i Mellanöstern, främst i Irak men även händelseutvecklingen i Israel-Palestina är allt annat än fridfull. På flera sätt kan dessa två oroshärdar påverka människors liv i Europa, då även terrorn med jämna mellanrum slår till här. Först och främst kan terrorn påverka allmänhetens värderingar kring frågor som rör demokrati och människors lika rätt och värde, det som i slutändan kan yttra sig i rasism och främlingsfientlighet. Detta kan i sin tur riktas mot människor som är bosatta här men som har ett annat ursprung. Sedan attentaten den 11 september 2001 i USA har situationen beträffande rasism och främlingsfientlighet påverkats markant både i Europa och i USA, ett samband som ett flertal forskare funnit. Framför allt uttrycktes främlingsfientligheten och rasismen genom negativa attityder riktade mot araber och muslimer och i extrema fall med både hot och våld (Larsson 2003; Gardell 2005). Senast i juli 2005 drabbades Europa av ett stort terroråd; självmordsattackerna i London. Vilka effekter dessa händelser kan ha haft

¹ På kommunfullmäktigenivå har däremot främlingsfientliga partier som Sverigedemokraterna och Nationaldemokraterna varit representerade sedan valet 1998.

och kommer att få diskuteras i en senare del i detta inledande kapitel.

Det centrala temat i denna antologi är rasism och främlingsfientlighet riktade mot människor med annan bakgrund på grund av religion eller etnicitet. Rasistiska och främlingsfientliga attityder och beteenden kan uppstå i olika skepnader. Dels kan de ta sig uttryck i en organiserad form som till exempel i de rasistiska och främlingsfientliga organisationerna i Sverige, dels kan de ta sig uttryck på ett strukturellt plan där människor med annan bakgrund pga. etnicitet eller religionstillhörighet genom olika samhällsliga mekanismer hindras att till fullo delta i samhället (SOU 2005:56:21–22). Antologin tar upp båda aspekterna. Framför allt ligger fokus på två olika företeelser av rasism; antisemitism och islamofobi, och flera av artiklarna handlar om dessa två fenomen. *Antisemitism* är här definierat som en latent struktur av fientliga föreställningar mot judar som kollektiv, som på ett individuellt plan tar sig uttryck i attityder, och på ett kulturellt plan i bland annat myter och ideologi samt i handlingar som till exempel social eller legal diskriminering och politisk mobilisering (Bachner 2000:28).² *Islamofobi* brukar betraktas som en rädsla för muslimer som när den kommer till uttryck både har inslag av rasism och diskriminering. Islamofobin har liksom antisemitismen många sidor – dels kan den visa sig som hat i form av verbala hot och fysiskt våld riktade mot muslimer, dels kan den resultera i exkludering, till exempel från arbetsmarknaden (Runnymede Trust 1997). Islamofobin uttrycks också genom fördomar, t.ex. genom diskriminering av muslimer på arbetsmarknaden och i skolan. I flera avsnitt i den här antologin diskuteras även begreppet *vardagsrasism*. Vardagsrasism är vardagliga och konkreta handlingar som omvandlas till situationer som till sin karaktär är rasistiska. Enligt Philomena Essed kan denna rasism reduceras till tre perspektiv; det första är *marginaliseringen*, där den utsatta identifieras som rasmässigt eller etniskt annorlunda; det andra är *problematiseringen* av andra kulturer och identiteter; och det tredje är den *repression* av motstånd som kan ske genom förödmjukelse eller genom våld (Essed 2005:79).

Förutom rasism diskuteras även den negativa särbehandlingen som människor utsätts för i termer av diskriminering. Var skiljelinjen mellan den strukturella formen av rasism och

2 I sin avhandling *Återkomsten* använder idéhistorikern Henrik Bachner Helen Feins definition av antisemitism eftersom han anser att den är en av de mer fruktbara (2000:28).

den strukturella formen av diskriminering går är inte helt enkel att avgöra, men en del menar att de två olika begreppen beskriver samma fenomen, nämligen den kulturellt präglade rasismen, som vi hittar i Sverige (SOU 2005:56).

Syftet med antologin är att ge en överblick av hur vi har det i Sverige 2005 när det gäller rasism och främlingsfientlighet. I tre fristående artiklar förutom detta inledande kapitel beskrivs olika företeelser och perspektiv. De studier som presenteras i antologin har planerats dels med utgångspunkt i föregående års redovisning av situationen i rapporten *Rasism och främlingsfientlighet 2004* (Integrationsverket 2005), men också med utgångspunkt i områden där det inte finns så mycket kunskap redovisad.

Oroligt på flera håll i Europa

Under 2005 har flera händelser i Europa påverkat människors rädslor för varandra och kan också ha lett till ett hårdnande attitydklimat när det gäller invandrare och invandring och då framför allt muslimer.

Självordsattacker riktade mot Londons kommunikationssystem den 7 juli 2005 blev förmodligen årets mest uppmärksammade händelse, och väckte oro hos den europeiska befolkningen. Händelserna inträffade också bara drygt ett år efter förra bombattacken mot ett europeiskt mål; terrordådet i Madrid i mars 2004. Många förväntade sig ett nytt scenario likt det efter terrordåden 11 september 2001, speciellt med tanke på den backlash av attityder om människors lika värde oavsett religiöst eller etniskt ursprung. Denna backlash tog fart åren efter den 11 september, i Europa, men framför allt i USA. Efter självordsattacker i London uppstod dock inte det väntade scenariot. I Storbritannien, förmodligen det land där reaktionerna efter bomberna var starkast och mest aggressiva, ökade däremot den rasistiska brottsligheten markant under den första tiden efteråt. Muslimerna blev den främsta måltavlan (Expo 3–4/2005). Hatpropagandan med antimuslimskt budskap ökade och inom en månad anordnades flera marscher av några av de större brittiska rasistorganisationerna. Bland de mest våldsamma händelserna som skedde efter bombdåden i London var dödsmisshandeln av en pakistansk man som bara var på besök i Storbritannien. Hetsjakten på förövarna, som antogs vara muslimer, fick oanade konsekvenser när polisen i tunnelbanan sköt ihjäl en oskyldig brasiliansk man som de trodde var terrorist.

En kartläggning som EUMC (European Union Monitoring Centre on Racism and Xenophobia) genomförde med hjälp av sitt RAXEN-nätverk kort efter bombdåden, visar dock att denna ökning av våld och andra rasistiska aktiviteter riktade mot muslimer avtog bara någon månad senare (EUMC 2005). De andra EU-länderna drabbades, enligt kartläggningen, inte heller av samma negativa utveckling. Bland de bakomliggande faktorer som bidrog till att ett liknande scenario som det efter den 11 september 2001 *inte* inträffade, nämner EUMC regeringarnas och politikernas snabba agerande tillsammans med stöd från polisen. Dessutom var de muslimska församlingarna snabba med att fördöma attackerna. I Sverige fördömdes attackerna av alla partier i riksdagen. Det största partiet utanför riksdagen, Sverigedemokraterna, gick däremot ut med ett uttalande om att bombdåden i London var en konsekvens av det de kallar för massinvandringspolitiken (EUMC 2005:41).

Under hösten uppmärksammades en annan händelse mycket, ungdomskravallerna i Frankrikes förorter. Upprinnelsen till oroligheterna blev en förmodad polisjakt som slutade tragiskt med två unga mäns död i Parisförorten Clichy-sous-Bois. Under tre veckors tid skakades landet av hetsiga kravaller i flera förorter där ungdomsgång bestående av unga andra generationens invandrare som levde i sociala problem såsom arbetslöshet och kriminalitet, drog runt på gatorna och satte bilar i brand. De rasistiska organisationerna runt om i Europa var inte sena att utnyttja situationen för att förkasta mångkulturen (Expo 1/2006). Men i Frankrike hakade inte bara franska Front National på den kulturella förklaringsmodellen, som utgick från att allt berodde på att pojkar var muslimer och nordafrikaner, utan den kom framför allt att genomsyra uttalanden från de franska regeringsföreträdarna, som gjorde allt för att svära sig fria från ansvaret genom att skuldbelägga ungdomarna. Även i Sverige försökte de större rasistiska organisationerna att dra fördel av händelserna, också genom att dra paralleller till det ungdomsbråk som inträffade i Ronna i Södertälje under hösten.

Men redan före Londonattentaten och kravallerna i Frankrike visar en opinionsundersökning som genomfördes i 17 länder av det amerikanska forskningsinstitutet Pew Global Attitudes Projects att befolkningen i många europeiska länder är rädda för den islamistiska extremismen, både i sina egna länder och utanför. Tyskland och Nederländerna är exempel på länder i Europa där många enligt undersökningen är oroad (Pew Global Attitudes Survey 2005). Rapporten finner också stöd för att denna oro i vissa av länderna är kopplad till mot-

ståndet till Turkiets EU-inträde, framför allt i Frankrike och Tyskland där två tredjedelar är emot inträdet, och i Nederländerna där hälften av befolkningen är emot. Den här rädslan för extrem islamism behöver inte uttryckas i rasistiska termer men mycket tyder på att främlingsfientliga krafter utnyttjar den för att skapa motsättningar mellan olika befolkningsgrupper, som till exempel de rasistiska brittiska organisationerna gjorde efter självmordsattentaten i London.

Rasistisk propaganda på Internet

När någonting händer i världen av den art som till exempel terrordåden i USA i september 2001 eller de i London i juli 2005, är internet en av de snabbaste och mest effektiva informations-spridarna både på gott och på ont. Av det positiva slaget är förmodligen nyhetsflödet, som obehindrat når människor runt om i världen. Den negativa aspekten av nätet som ohämmad och oreglerad informationsspridare är den mer odemokratiska och olagliga information som mycket enkelt sprids. I och med sin globala prägel är internet okontrollerbart. Det man inte kan publicera på en svensk sajt kan publiceras på en server i ett annat land. Rasistisk och främlingsfientlig propaganda är exempel på information som kan vara svår att stoppa.

I artikeln *Bland judiska konspiratörer och muslimska kolonisationer* beskriver journalisten David Lagerlöf hur de rasistiska organisationerna utnyttjar de möjligheter som finns i och med internet, för att sprida sin hatiska propaganda. Han har kartlagt material på ett antal valda webbplatser som de största svenska främlingsfientliga och rasistiska organisationerna i ett års tid publicerat. I sin kartläggning ser David Lagerlöf ett mönster där konspirationer utgör grunden till både den antisemitiska och den islamofobiska propagandan som extremhögern sprider ut via nätet. Lagerlöf beskriver i sin artikel de olika roller som judar och muslimer i ett konspiratoriskt syfte ges i den rasistiska propagandan. Han exemplifierar med rasistisk propaganda som ser judarna som dem som försvagar svenskheten och verkar för ett mångkulturellt samhälle genom ett konspiratoriskt agerande bakom kulisserna i maktens korridorer. Muslimerna däremot, får i denna konspiration, enligt Lagerlöf, rollen som »fysiska ockupanter« med en vilja och drivkraft att tränga undan svenskarna och försöka islamisera samhället.

Det finns dock metoder för att motverka och stoppa sådan i de flesta fallen olaglig informationsspridning. David Lagerlöf exemplifierar med hur nätverket Inach (International Network

against Cyber Hate) arbetar mot rasism genom att stoppa och störa de rasistiska organisationernas spridning av information på nätet. Bland annat i Holland har denna så kallade stoppa-och-störa-verksamhet varit effektiv.

Muslimers utsatthet

Muslimar har under senare år visat sig vara en av nutidens mer utsatta grupper. I Sverige slår den strukturella rasismen hårdast mot den muslimska befolkningen. Den strukturella rasismen är den som exkluderar och utestänger vissa individer från olika samhällsliga arenor, där kanske arbetsmarknaden är det mest synliga exemplet. Men svenska muslimer drabbas även av den organiserade rasismen, den som bland annat kommer till uttryck genom de rasistiska organisationernas webbplatser. Ett exempel är Nationaldemokraternas några år gamla hatkampanj *Islam i Sverige – Jihad mot folkhemmet?*. Det islamofobiska budskapet i den kampanjen karakteriseras av synen på islam och muslimer i Sverige som hotar underifrån med att utarma och underminera den svenska kulturen, framför allt genom kvinnoförtryckande seder och bruk, till exempel hedersmord och könsstympning (Englund 2004). Men också slöjan eller huvudduken har blivit en het diskussionspunkt, inte bara bland främlingsfientliga krafter (se även Lagerlöfs artikel), utan främst i den offentliga debatten när det talas om kvinnosynen inom islam och de muslimska länderna. Synliga muslimska attribut, som till exempel slöja och turban, har också visat sig spela en stor roll för en persons möjligheter att få ett jobb. Statistiken visar att muslimer (beroende på sitt ursprung) har mellan fyra till tio gånger högre arbetslöshet jämfört med ickeinvandrade svenskar (Sander, Larsson, Kos-Dienes 2004:29). Rapporten *State Policies towards Muslim Minorities* visar att detta mönster är tydligt också när det gäller de muslimska minoriteter som är bosatta i Tyskland och i Storbritannien. Det är tydligt att kvinnor som bär huvudduk är de mest utsatta, inte bara för diskriminering utan även för rasism, eftersom de är mer synliga än till exempel män och kvinnor som inte bär huvudduk. Det krävs ett stort mod av många för att våga bära huvudduken (Roald 2003:212).

Pew Global Attitudes Projects rapport om attityderna till muslimer i 17 länder visar också på komplexiteten i frågan om huvudduken (Pew Global Attitudes Survey 2005). I flera europeiska länder är man negativ till huvudduken. I till exempel Frankrike är 78 procent av de tillfrågade i undersökningen för ett förbud mot huvudduken, medan drygt hälften (54 procent)

är för förbud i Tyskland. I Nederländerna är också hälften (51 procent) för förbud.

Som nämns är det på arbetsmarknaden som en stor del av forskningen visar att det är svårt att vara muslimsk kvinna med huvudduk. Arbetsgivaren ställer ofta normativa krav i stället för krav på kompetens. För kvinnor som bär huvudduk innebär det att deras klädsel ifrågasätts. Det framkommer som exempel på strukturell diskriminering vid de hearingar som gjorts i samband med utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering (SOU 2005:69:35).

Även den undersökning som presenteras i den här antologin under rubriken *Att leva i Sverige med huvudduk* visar att muslimska kvinnor i Sverige som bär huvudduk dagligen kan uppleva stora hinder i sina liv. Studien bygger på en enkät- och en intervjuundersökning, där 90 muslimska kvinnor som bär huvudduk deltog. Syftet med studien var att få en bild av den upplevda diskrimineringen bland dessa kvinnor. Majoriteten av de 90 tillfrågade kvinnorna i enkätundersökningen uppger att de har diskriminerats en eller flera gånger de senaste två åren på grund av att de bär huvudduk. Hälften av kvinnorna svarar att de under samma tidsperiod också utsatts för trakasserier och annan kränkande behandling. Kvinnorna nämner framför allt arbetslivet som den situation och plats där den negativa särbehandlingen ägt rum. Därutöver vittnar kvinnorna om det dåliga bemötande de får när de är ute på gator och i kollektivtrafiken, till exempel på bussar och tåg. Det dåliga bemötandet exemplifierar flertalet med att de upplever att okända människor ger dem blickar. Andra uppger att det händer att folk skriker terrorist efter dem och någon berättar att okända spottat på henne. Dessutom upplever många av kvinnorna att okända människor ser ner på dem för att de tror att de är förtryckta för att de är muslimer och bär huvudduk. Fortfarande nämns den 11 september 2001 som det datum då allmänhetens och omvärldens syn på muslimer förändrades till att bli värre, även om det har lugnat ner sig nu. Att kvinnor med huvudduk kan vara utsatta på grund av deras synlighet i den svenska gatubilden är tydligt och avspeglas väl i resultatet av både enkät- och intervjustudien.

Antisemitism i Sverige 2005

Den judiska gruppen är också en grupp som är utsatt i Sverige på grund av sitt ursprung. Det mest synliga som svenska judar är utsatta för är förmodligen den organiserade rasismen i form av hatpropaganda, men många judar bosatta i Sverige

vittnar också om allmänhetens negativa attityder och fördomar mot dem. Under 2004 rapporterades 151 hatbrott med antisemitiska motiv, vilket var en ökning med 44 procent från föregående år. (Säkerhetspolisen, 2005) Denna ökning beror enligt Säpo till stor del på den metodutveckling som skett beträffande datainsamling av hatbrott generellt, och påverkar därför även de andra hatbrottskategorierna. De flesta anmälningarna (66 stycken) rör sig om hets mot folkgrupp, medan brott som olaga hot och ofredande var den näst mest förekommande anmälningsorsaken. Anmälningsfrekvensen av antisemitiska brott i Sverige har enligt en rapport om antisemitismen i Europa legat relativt konstant de senaste åren (EUMC 2004). Det hindrar inte att personer med judisk bakgrund, framför allt äldre, kan känna av det hårdnande klimatet och därmed en ökad oro för att utsättas för våld och hot (ibid 2004:192).

En likartad bild framträder delvis i artikeln *Med Davidsstjärnan under tröjan* där etnologen Susanne Nylund Skog redovisar en intervjuundersökning gjord med 20 unga vuxna (18–30 år) judar. Nylund Skog kommer fram till att ingen av hennes informanter har utsatts för hot och våld enligt Säkerhetspolisens definition av brottslighet relaterad till antisemitism, däremot är det flera som känner sig diskriminerade. Det handlar då framför allt om kulturrasism. Dessutom beskriver Nylund Skog hur det också för hennes informanter handlar om s.k. vardagsdiskriminering, men som i detta avsnitt kallas för vardagsrasism (Essed, 1991), på samma sätt som kvinnorna i enkätundersökningen om huvudduk uppfattar att de bemöts i samhället på grund av sin huvudduk. Skillnaden är att kvinnor med huvudduk är synliga, de flesta av informanterna i Susanne Nylund Skogs studie har inga synliga attribut. Framför allt är inte deras judiska ursprung definierbart till en början. Flera berättar i undersökningen om att de inte heller vågar visa sin judiskhet öppet, till exempel genom att bära en kippa eller en davidsstjärna, eftersom de är rädda för att utsättas för rasism eller diskriminering. Den osynlighet de intervjuade berättar om kan också manifesteras i att deras upplevelser av diskriminering och fördomar, många gånger med kopplingar till Mellanösternkonflikten, trivialiseras och inte tas på allvar. Därmed är de dubbelt osynliga.

Val under året

Kyrkofullmäktigevalet var en av årets händelser under hösten. 2005 deltog Sverigedemokraterna för andra gången. I tidskriften *Expo* ses Sverigedemokraternas satsning på kyrkovalen mest som ett genrep inför stundande riksdagsval. De fördubblade sin röstandel jämfört med 2001 års kyrkoval, från 0,8 procent till 1,7

procent. I absoluta tal handlar det om fyra mandat i kyrkomötet och sju mandat i olika stiftsfullmäktige (Expo 3–4/2005). Vad det här innebär rent konkret för partiet är oklart, men under tidigare mandatperiod har Sverigedemokraterna inte visat sig vara särskilt framgångsrika i kyrkofullmäktigesammanhang, det är tydligt om man ser till bristen på motioner och andra aktiviteter. De deltar dessutom inte i något utskottsarbete på någon av de olika nivåerna inom kyrkopolitiken (Lipponen 2005:197).

Under 2005 har det varit val i flera av våra grannländer, i Norge och Danmark. I Norge försökte ett nytt islamofobiskt parti vinna mark, utan att lyckas. I Danmark däremot har främlingsfientliga populistpartiet Dansk Folkeparti kvar sin vågmästarroll. Under året har också britterna gått till parlamentsval, där det främlingsfientliga högerextremistpartiet British National Party (BNP) inte gjorde ett alltför bra val, även om de hade hoppats på det (Expo 2/2005). Däremot kom invandringen att bli en het fråga för de etablerade partierna inför valet, då både Tories och Labours kampanjer hade inslag av invandringsfientliga budskap.

Inför det svenska riksdagsvalet 2006 har de större främlingsfientliga organisationerna i Sverige, framför allt Sverigedemokraterna och Nationaldemokraterna (ND) påbörjat sina valkampanjer. Sverigedemokraterna satsade stort även i 2002 års riksdagsval, där de visade sig vara framgångsrika (Lipponen 2005). För att ytterligare belysa Sverigedemokraterna i kommunpolitiken har Integrationsverket tagit initiativet till en kartläggning som publiceras under våren 2006.

Mediernas roll i rasistiska strukturer

I föregående års antologi analyserar medie- och kommunikationsforskaren Ylva Brune hur medierna förhåller sig i sina beskrivningar av mordet i Sollentuna på James White, och hur medierna tillskriver de olika aktörerna olika kategoriseringar (Brune 2005). Mediernas sätt att hantera frågor som rör invandring och invandrare har kritiserats av många forskare, t.ex. av Brune i hennes avhandling *Nyheter från Gränsen* (2004). Även i de två av regeringen tillsatta utredningarna om strukturell diskriminering beskrivs mediernas skildringar som förenkla och stigmatiserande, vilket gör att skillnaderna mellan inrikes och utrikes födda manifesteras och upprätthålls, dvs. medierna står för en strukturell diskriminering som vidmakthåller klyftorna mellan »vi och dom« (SOU 2005:56; Kamali 2005). Sociologen Masoud Kamali anser till exempel att massmediernas roll i den strukturella diskrimineringen framför allt blev tydlig och märkbar efter mordet på den kurdiska kvinnan Fadime Sahindal i januari 2002, i och med att de använde

kulturella förklaringsmodeller. På samma sätt anser Kamali att medierna hanterar och beskriver kriminalitet, där invandrare eller personer med någon slags invandrarbakgrund är miss-tänkta, eftersom det enligt honom spelar på majoritetssamhällets fördomar och på så sätt håller medierna fördomarna vid liv.

Ytterligare en studie som tar upp samma tendens hos medierna är den som Integrationsverket gjort tillsammans med tidningen Gringo och TCO (Integrationsverket 2005). Studien visar att nästan hälften av medborgarna bosatta i förorterna Hjällbo i Göteborg, Rinkeby i Stockholm och Rosengård i Malmö tycker att medierna skildrar deras förorter negativt. De utlandsfödda anser detta i högre utsträckning än de inrikes födda. Studien tar även upp mediernas skildrande av »invandrartjejer« och »invandrarkillar«, där både män och kvinnor anser att »invandrarkillar« skildras mer negativt än vad »invandrartjejer« gör. En majoritet anser att »invandrarkillar« skildras negativt, men bara en fjärdedel anser att samma sak gäller »invandrartjejer«. Dessutom anser en tredjedel av medborgarna i de tre ovan nämnda förorterna att mediernas sätt att beskriva förorterna där de bor påverkar deras chanser på arbetsmarknaden negativt.

När den här antologin går till tryck i början av 2006 protesterar muslimer runt om i världen mot danska Jyllands-Postens godtyckliga publicering av karikatyror av profeten Muhammed i slutet på september 2005. Danska medier har tidigare kritiserats för sin onyanserade rapportering och porträttering av muslimer, framför allt i samband med Dansk Folkepartis framgångar. Redan i oktober polisanmäldes tidningen, men när ursäkter från danskt håll dröjde började protester från de muslimska länderna att komma. I början av 2006 är situationen annorlunda, många muslimska länder har inlett en handelsbojkott mot Danmark, dessutom har ett flertal danska ambassader och konsulat i flera muslimska länder utsatts för brandattentat. Vad dessa händelser kommer att få för konsekvenser för det redan hårda klimatet mot människor med annan bakgrund än svensk är för tidigt att sia om. Handlar publiceringen bara om yttrandefriheten eller kan den också vara ett uttryck för den växande och alltmer accepterade islamofobin i Europa?

Sammanfattning

Syftet med denna antologi är att göra nedslag i den verklighet som många människor i dag lever i. Sammanfattningsvis visar de olika delarna av antologin att många på grund av religion eller etnicitet känner sig utsatta för olika typer av rasistiska och diskriminerande handlingar som kommer till uttryck genom fördomar eller hot och våld i de mer extrema fallen. Samhälle-

liga strukturer är också exempel på rasism och diskriminering. Årets rapport om främlingsfientlighet och rasism fokuserar framför allt på två olika former av rasism; antisemitism och islamofobi. Dessa två former av rasism kan, vilket framgår i de olika delarna, ske i organiserad såväl som i strukturell form. Det finns många beskrivningar på hur till exempel antisemitism och islamofobi kan skilja sig åt. I detta inledande kapitel ligger fokus framför allt på likheterna, i och med att det till syvende och sist handlar om människors avsaknad av respekt och uppfattning om alla människors lika värde vilket på olika sätt uttrycks genom rasistiska och diskriminerande handlingar. I den organiserade rasismen får till exempel både judar och muslimer roller i konspirationen, visserligen på olika sätt, eftersom de anses hotar det svenska samhället utifrån olika aspekter.

Antologin fokuserar främst på människors egna upplevelser och erfarenheter av rasism och diskriminering, och handlar inte så mycket om till exempel attityder hos den svenska befolkningen, förutom när det gäller kartläggningen av den mer extrema och explicita rasism som kommer till uttryck på internet. Människors egna berättelser och vittnesmål om kränkande behandling är dock i hög grad en viktig informationskälla och en central komponent i vår förståelse av hur folk upplever sin vardag i Sverige i dag. Den informationen går inte att utläsa enbart av statistik, som till exempel Säpos årliga sammanställning eller Ombudsmannen mot Etnisk Diskriminerings redovisning av inkommande anmälningar, av attitydundersökningar (t.ex. *Integrationsbarometern*) eller av arbetslöshetsstatistik, men tillsammans med annan forskning kan dessa undersökningar bidra till att vi får en helhetsbild.

Något som är tydligt i människors upplevelser är den s.k. vardagsrasismen, den som inte är så tydlig och synlig, och framför allt inte mätbar eftersom den inte på ett enkelt sätt kan spåras i någon statistik eller i attitydundersökningar, utan enbart i människors egna upplevelser av vad som känns rätt eller fel i andra människors bemötanden. I två av undersökningarna som presenteras i antologin speglas detta väl. De två undersökta populationerna av unga judar och muslimska kvinnor med huvudduk upplever sig i hög grad utsatta för en typ av rasism eller diskriminering som kan vara svår att komma åt bara genom lagstiftning. Antidiskrimineringslagstiftningen har dock förbättrats avsevärt, och rasism och diskriminering, framför allt i sin strukturella form, har hamnat högt på politikerernas dagordning, främst genom de två regeringstillsatta utredningarna som pågått de senaste två åren (SOU 2005:41; SOU 2005:56).

Bland många institutioner som genom sitt praktiska agerande upprätthåller »vi-och-dom«-samhället framstår medi-

erna, i all forskning om invandrarskap, tydligt som en viktig aktör. Detta gäller också de två undersökningarna om antisemitism och islamofobi som finns med i den här antologin. Vissa av de intervjuade judiska unga vuxna i studien om antisemitism reagerar på mediernas svartvita skildring av Mellanöstern, medan muslimerna bland annat kan reagera på mediernas sätt att skildra kvinnor med huvudduk. För förortsinvånare kan det handla om hur just deras boendeområde beskrivs i medierna.

Förutom mediernas roll verkar den oroliga situationen i Mellanöstern också påverka oss i Europa främst genom terroristdåden i Europa, som indirekt ökar misstron och rädslan och som i extrema fall kan leda till att ett hat gror mot människor av annat ursprung. Även den utbredda segregationen som både missgynnar och utestänger individer som invandrat till våra europeiska samhällen, kan leda till ett hårdnande attitydklimat. Alla dessa företeelser kan yttra sig i rasism och främlingsfientlighet – ett samband som tydliggörs i denna antologi.

Slutsatserna som kan dras utifrån årets antologi om rasism och främlingsfientlighet är att många upplever sin situation i Sverige som svår. År 2005 krävs det fortfarande mod av många för att våga visa sin självvalda identitet, vare sig det handlar om att som svensk jude bära sin Davidsstjärna eller kippa eller att som svensk muslim bära huvudduk. Detta är med andra ord ett område där det krävs ett fortsatt arbete med syftet att värna om människors lika rättigheter och värde.

Referenslista

- Bachner, Henrik. 2000. *Återkomsten. Antisemitism i Sverige efter 1945*. Stockholm: Natur och kultur.
- Brune, Ylva. 2004. *Nyheter från gränsen. Tre studier i journalistik om »invandrare«, flyktingar och rasistiskt våld*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Brune, Ylva. 2005. »Rutinjournalistik och rasism – exemplet Sol-lentuna« i *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige. Rapporter och delstudier om rasism och främlingsfientlighet i Sverige 2004*. Integrationsverkets rapportserie 2005:02.
- Englund, Cecilia. 2004. »Den mediala feminismens martyrskap« i Larsson, S. och Englund, C. red.: *Debatten om hedersmord - feminism eller rasism*. Stockholm: Svartvitts förlag.
- Essed, Philomena. 1991. *Understanding everyday racism*. London: Sage.
- Essed, Philomena. 2005. »Vardagsrasism« i de los Reyes, P. och Kamali, M. red.: *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41. Stockholm: Fritzes.

- EUMC. 2004. *Manifestations of Antisemitism in the EU 2002–2003*.
- EUMC. 2005. *The Impact of 7 July 2005 London Bomb Attacks on Muslim Communities in the EU*.
- Expo 2/2005. *Bakslag för BNP i brittiska valet*.
- Expo 3–4/2005. *Kyrkovalet genrep för Sverigedemokraterna*.
- Expo 1/2006. *Rasister utnyttjar upploppen i Paris*.
- Gardell, Mattias. 2005. *Bin Ladin i våra hjärtan*. Stockholm: Leopard förlag.
- Integrationsverket, Gringo och TCO. 2005. *Bilden av förorten – så ser medborgare i Hjällbo, Rinkeby och Rosengård på förorten, invandrare och diskriminering*.
- Integrationsverket. 2005. *Rasism och främlingsfientlighet 2004*. Integrationsverkets rapportserie 2005:02.
- Kamali, Masoud. 2005. »Ett europeiskt dilemma« i de los Reyes, P. och Kamali, M. red.: *Bortom vi och dom*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Larsson, Göran. 2003. *Samtal med svenska muslimer* i Integrationsverkets rapportserie 2003:13.
- Larsson, Göran. 2005. »Islamofobi i Sverige 2004« i *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige. Rapporter och delstudier om rasism och främlingsfientlighet i Sverige 2004*. Integrationsverkets rapportserie 2005:02.
- Lipponen, Sami. 2005. »Några främlingsfientliga organisationers verksamhet under 2004« i *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige. Rapporter och delstudier om rasism och främlingsfientlighet i Sverige 2004*. Integrationsverkets rapportserie 2005:02.
- Pew Global Attitudes Project. 2005. *Islamic Extremism: Common concern for Muslim and western publics*.
- Runnymede Trust. 1997. *Islamophobia a Challenge for Us All*. Summary.
- Sander, Å., Larsson, G. och Kos-Dienes, D. 2004. *Introduction* i Anwar, M., Blaschke, J. and Sander, Å., red.: *State Policies towards Muslim Minorities*. Edition Parabolis: Berlin.
- SOU 2005:56. *Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- SOU 2005:69. *Sverige inifrån. Röster om etnisk diskriminering*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Säkerhetspolisen. 2005. *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet*. Rapportserie 2005:4.

Bland judiska konspiratörer och muslimska kolonisatörer

– Antisemitism och islamofobi på internet.

Inledning

1990-talets andra hälft har varit en period då främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska gruppers metoder för spridning av propaganda har utvecklats radikalt. Ny teknik och kraftfullare datorer har gjort det enklare än någonsin att nå en ung målgrupp med intoleranta budskap till allt lägre kostnader. Under perioden omvandlades amatörmässiga, näst intill oläsbara, tidningsalster till professionella produkter och ungefär samtidigt kom produktionen av rasistiska cd-skivor igång, vilket blev en viktig inkomstkälla för den »nationella« rörelsen.

Än mer viktigt för dessa grupper var dock internet. Kostnaden för spridning av propaganda är minimal jämfört med produktion av tidningar, och i dag går det att starta sin egen nättidning på några minuter för under hundralappen i månaden. Den rasistiska verksamheten på nätet visar på en mångfald av olika tjänster som rasistiska nyhetssajter, diskussionsforum, postorderföretag och fildelningsnätverk.

På internet förekommer nedladdningsbara flygblad för utskrift och kopiering, strategiska diskussioner, utannonsering av möten, demonstrationer och konserter m.m. Vidare förnekas Förintelsen och listor publiceras över judar som deltar i en påstådd världsomfattande konspiration. Många av dessa hemsidor existerar en kort tid medan andra finns kvar i flera år med kontinuerlig uppdatering.

Webbplatserna är knappast ett specifikt svenskt problem. I Tyskland finns webbplatser som förespråkar skapandet av *no go-areas*, områden som ska rensas från »fiender«, vilket inkluderar personer med annan etnisk bakgrund eller politisk hem-

*David Lagerlöf,
journalist*

vist. Inspirationen hämtas från de geografiska zoner som under Hitlertyskland »befriades« från judar – som blev »judenfreien« eller »judenreinen«.

I Nederländerna publicerade en högerextremist information, adressuppgifter, bilder m.m. över landets moskéer. Webbplatsen beskrevs på internetforum som den ideala databasen för nationalistiskt lagda pyromaner. Webbplatsen har även gett upphov till diskussioner bland högerextremister om att bygga en liknande databas för synagogor. På ungefär samma sätt används internet i Frankrike för att hetsa mot muslimer och diskussionsforum för att diskutera bombdåd.

Parallellt pågår annan verksamhet som syftar till att stoppa och störa den här sortens budskap på nätet. I flera europeiska länder och USA finns organisationer, bland annat inom Inachnätverket som beskrivs senare i rapporten, dit privatpersoner kan vända sig med klagomål om diskriminerande material på internet. Dessa organisationer behandlar anmälningarna på flera sätt, vanligtvis genom kontakter med webbhotellet där materialet finns utlagt. Under åren har hundratals webbplatser stängts efter sådana kontakter.

Syfte

Internet har förändrat möjligheten att sprida åsikter, idéer och information. Numera finns så gott som varje parti, organisation och religion i cyberrymden. Möjligheten att delta i en demokratisk debatt är större än någonsin och antalet tillgängliga debattämnen närmast oändliga. Det enda som krävs är en dator och en internetuppkoppling.

Men vad händer när antidemokratiska, rasistiska, främlingsfientliga eller rent av nazistiska grupper använder nätet för att föra ut sitt budskap? Sådana organisationer och grupper har sedan mitten av 1990-talet lyckats anpassa sig till den nya tekniken.

Den här artikelns syfte är att ge exempel på rasistiska yttringar på internet med fokus på antisemitism och islamofobi. Artikeln omfattar främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska webbplatser på svenska. Antisemitiska och islamofobiska yttringar förekommer självklart på en mängd andra platser i cyberrymden, till exempel på islamistiska webbplatser och vissa sajter på den politiska vänsterkanten. Min erfarenhet är dock, inte helt förvånande, att mängden islamofobiska och antisemitiska yttringar i regel är extra stor och ofta återkommande på främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska webbplatser. Därför har jag valt att fokusera på dessa. I artikeln gör jag även en kort utblick i Europa där exempel ges på hur det går att stoppa och störa webbplatser med diskriminerande innehåll.

Metod och avgränsning

Cyberrymden är flyktig och många främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska hemsidor existerar något år för att sedan försvinna. En första avgränsning gör jag vid webbplatser som haft verksamhet under flera år med en någorlunda kontinuerlig uppdatering, och där språket dessutom är svenska. Ytterligare en avgränsning gör jag vid webbplatser som i första hand för fram ett ideologiskt eller politiskt budskap alternativt en åsikt. Därmed exkluderar jag till exempel nazistiska postorderfirmor som visserligen säljer varor med politiskt innehåll men som i begränsad omfattning publicerar texter på internet av intresse för artikeln.

Jag exkluderar sådant material som i första hand är en pappersprodukt. Det kan gälla tidningar i pdf-format, flygblad och liknande som lagts ut på webbplatsen.

Artikeln fokuserar i första hand på material som publicerats mellan 1 juni 2004 och 31 juli 2005, men vid ett antal tillfällen används äldre texter som jag anser på ett bra sätt exemplifierar islamofobi och antisemitism. I andra fall är det oklart vilket datum texten har blivit publicerad.

På grund av den omfattande mängden innehåll på webbplatserna har jag laddat ned dem i sin helhet med hjälp av ett särskilt dataprogram. Det möjliggör en mer strukturerad genomgång av materialet »offline«. Genomgången har kompletterats med en sökning efter specifika sökord. I några fall har genomgången skett »online« i stället för »offline«, beroende på att hela webbplatsen inte kunnat laddas ned.

En särskild kategori utgör de platser med ett tematiskt innehåll. Att göra samma slags genomgång för att sälla ut islamofobiska eller antisemitiska texter blir överflödigt om det genomgående temat för webbplatsen till exempel är »Svenskarna behöver livsrum – inte moskéer«.

I slutet av artikeln finns ett appendix med korta beskrivningar av de olika webbplatserna och eventuellt tillhörande organisation eller gruppering.

Definitioner

Artikeln utgår från de definitioner av islamofobi och antisemitism som återfinns på www.sverigemotrasism.nu en kunskapsbank uppbyggd av Integrationsverket men som nu sköts av Centrum mot rasism. Där definieras islamofobi bland annat så här:

Termen islamofobi anspelar på en rädsla för religionen islam och denna religions anhängare, muslimer. Begreppet islamofobi inbegriper inte bara denna rädsla. Många muslimer upplever att det

förs en propaganda mot islam och de personer som representerar denna religion. Islamofobi kan därför kort definieras som en rädsla för islam och muslimer, och som aktiverar en anti-islamisk reaktion riktad mot muslimer. (20 november 2005)

Antisemitism kan ses som en fiendlighet gentemot judendomen och judar. Antisemitismen har sett olika ut genom tiderna och kulminerade i och med Hitlertyskland. Sedan dess har den ändrat skepnad och förkläs tidvis som kritik av staten Israel. Bland extrema grupper har myten om en judisk konspiration fått ett uppsving och den benämns tidvis som den sionistiska ockupationsregimen. En stor del av efterkrigstidens antisemitiska teman bygger på gamla myter och föreställningar. För en mer utförlig definition, se www.sverigemotrasism.nu.

Disposition

Artikeln inleds med en genomgång av de granskade webbplatsernas antisemitiska föreställningar. Ämnena som tas upp är bland annat föreställningar om makthungriga judar, kontroll över media, förnekande av Förintelsen m.m.

Efter det går artikeln in på islamofobiska uttryck. Dessa kretsar kring föreställningar om muslimer som fiendearméer på svensk mark som försöker anpassa samhället efter islam och koranen. Ett särskilt avsnitt behandlar vad för slags budskap som publicerades efter terroristdåden i London 7 juli 2005.

Därefter följer analys och jämförelser, bland annat av hur de islamofobiska och antisemitiska föreställningarna skiljer sig åt. En kort jämförelse mellan dagens antisemitiska föreställningar och den antisemitiska skriften Sions vises protokoll görs. Efter det beskrivs hur organisationer i flera länder arbetar för att stoppa och störa webbplatser med rasistiskt och diskriminerande budskap.

Efter det följer en diskussion där författaren ställer frågan varför budskapen på de granskade webbplatserna inte skapar större uppmärksamhet än de gör. Artikeln avslutas med ett kortare slutord.

Konspirationsteorier kring muslimer och judar

En gemensam nämnare för den antisemitism och islamofobi som marknadsförs bland de granskade webbplatserna är konspirationsteorier. För att till fullo förstå det islamofobiska och antisemitiska budskapet måste man sätta in det i ett större perspektiv.

En grundtes bland grupperna är att det pågår en slags kamp mellan folkgrupper, raser eller kulturer. Till exempel bedriver Sverigedemokraterna en kamp mot invandring och det mångkulturella samhället eftersom svenskarnas livskvalitet och överlevnad som folk anses vara hotad. Sverigedemokraterna anser att ett mångkulturellt samhälle innebär att den svenska statsbärande kulturen försvinner vilket i sin tur leder till ett instabilt samhälle (Sverigedemokraterna, Nationalismen, 2005).

De mer militanta nazistiska grupperna driver liknande teser men drar dem till sin spets. Det nazistiska partiet National-socialistisk Front talar i termer av att svenskarnas överlevnad som folk är hotad, vilket de anser bero på att vårt »nordiska ras-material« går förlorat på grund av uppblandning med andra raser (Nationalsocialistisk Front, Grundläggande ståndpunkter, 2004).

En generell föreställning är dessutom att svenskheten raderas ut i en stegvis process där kulturen förringas och nedvärderas samtidigt som invandrare och deras kulturer premieras. Svenskarna trängs undan bland annat genom arbetsmarknads-politiska åtgärder där invandrare uppges få förtur till arbeten och där diskrimineringslagstiftningen tvingar företagare att rätta sig i ledet.

Bakom dessa skeenden påstås ett vagt formulerat »etablissemang« av makthavare, politiker och media i en ohelig allians ligga. I denna konspiration får muslimer och judar ofta två olika roller. Judarna som de yttersta konspiratörerna som tar sig in i maktens korridorer och styr bakom kulisserna. De verkar för att den svenska identiteten ska försvagas och samhället omvandlas till ett mångkulturellt samhälle. Samtidigt är de noga med att värna om sin egna identitet. Judar beskrivs på följande sätt av Folkets Nyheter:

Judarna har ofta lyckats nästla sig in i samhällets beslutande skikt och där manövrera ut sina värdar. Så har skett utan uppgivande av den egna ursprungliga identitet, eller genom att i någon nämnvärd omfattning uppblanda sig med landets majoritetsbefolkning eller anta deras tro och kultur. (Folkets Nyheter, En mångkulturell tsunami, 2005.)

Till skillnad från de konspirerande judarna får den muslimska gruppen snarare rollen som fysiska ockupanter. De verkar aktivt för att tränga undan svenskarna och för att islamisera samhället:

I många franska och engelska städer har muslimer tagit över hela stadsdelar dit inte ens polisen vågar sig in, stadsdelar där i flera fall Sharia-lagar tillämpas. Det befolkas av muslimer som hatar och föraktar sina värdfolk. Det är områden där det är omöjligt att

få en öl, ett glas vin eller en skinksmörgås, områden där kvinnor som inte täcker huvudet blir angripna. Kort sagt muslimska kolonier. Samma utveckling sker i Sverige och har i viss mån redan hänt i framförallt Malmö, som i allt raskare takt håller på att bli en muslimsk stad. (Nationaldemokraterna, Jonas De Geers tal den 30 november 2004.)

Med konspirationen som bakgrund befinner sig de främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska grupperna i ett slags belägringstillstånd där en extrem situation kräver extrema lösningar. I praktiken innebär det förslag som invandringsstopp, repatriering eller förespråkande av ett slags apokalyptiskt raskrig. De berörda grupperna lever i den yttersta tiden där undergången är nära. Något måste hända nu innan situationen helt går över styr. Denna inställning framstår tydligt i både den islamofobiska och antisemitiska retoriken på internet.

Judar och deras strävan efter makt

Ett grundläggande tema är, som tidigare nämnts, en påstådd strävan efter makt med syfte att bana väg för ett totalt maktövertagande och hålla det rika västerlandet under kontroll. En ideolog som blivit populär på det temat är amerikanen David Duke, författare till boken *Den judiska rasismen*. Duke recenserar och citeras på flera webbplatser av främst rasistisk och nazistisk karaktär.

På Folkets Nyheters webbplats beskriver en recensent en »skrämmande bild som målas upp«. Bland annat hur judiska krafter verkar för att bryta ner folkslag som tillhör den västerländska kultur- och idétraditionen. I sammanhanget nämns bland annat Karl Marx och Sigmund Freud med motiveringen att de genom sina läror lyckats rucka på samhällets grundvalar (Folkets Nyheter, Upptäcktsfärd på förbjudet område, 2004).

De idéer som sedan framförs återspeglar klassiska antisemitiska stereotyper. Judarna uppges leva och verka i enlighet med en gruppstrategi och en stark intern lojalitet. Det innebär att varje jude som når en viktig position i samhället stärker gruppen i sin helhet. Samtidigt tillämpas olika regler för den egna gruppen och för ickejudar. Enligt recensenten påstår Duke att judar har som ideal att gifta sig med andra judar och därigenom »bevara sin genetiska särart« samtidigt som de predikar rasintegration för andra (Folkets Nyheter, Upptäcktsfärd på förbjudet område, 2004). En annan webbplats drar följande slutsats av Dukes bok:

Visste du t.ex. att i det judiska språket betecknas en ickejudisk kvinna som »hora«? Hora och ickejudisk kvinna är samma ord. Detta är verkligheten för judarna av idag. Det är så de ser på alla

andra /.../ Han [David Duke, min anm.] för upp till dagordningen hur judarna genom sin historia, sin religion, sin geografiska hemvist, osv. fått en allt större del i framför allt Amerikas styre – med syfte och numera uppnådda mål att inneha herraväldet över hela världens ekonomiska samt kulturella utveckling. (Motstånd, Hatet mot Västerlandet, odaterad.)

En påstådd strategi från den judiska konspirationen är att åstadkomma »degenerering« av samhällen för att försvaga och stävja en eventuell opposition mot konspiratörerna. Till sin tjänst har de ett brett nätverk för att föra ut propaganda, även till barn och ungdomar.

En text inleds med rubriken »Judisk »entreprenör« går i bräsch för degenererad leksaksindustri« och pekar på hur en ny dockserie förespråkar ett degenererat ideal eftersom dockorna har »skild rastillhörighet« och anses vara sexualiserade. Dockorna ses, tillsammans med MTV och annan »massmedial propaganda«, som ett angrepp på »vårt folks genetiska och kulturella integritet« med målet att öka blandningen av raser (Den svenske nationalsocialisten, Judisk entreprenör går i bräsch för degenererad leksaksindustri, 2005).

Påståenden att media tillsammans med underhållnings- och leksaksindustrin försöker försvaga samhället genom att förespråka en slags raslig degenerering är bara en liten del av konspirationen. I själva verket har hela det demokratiska statskicket hittats på i syfte att splittra samhällen och hela nationer:

Den moderna demokratin, helt och hållet skapad av sionisterna, var ett användbart verktyg för att med alla dess rättigheter luckra upp våra samhällen för en viss etnisk grupp och möjliggöra »det fria gränsernas kapital« och ett världsligt Israel. Denna etniska grupp – judarna – som alltid haft ett ont öga till arierna hade aldrig tagit sig in i våra samhällen om det inte vore för demokratin. Idag är arbetet slutfört. Genom ockupationer, hot, lobbying och militära angrepp har demokratin slagit sig fram som det allena-rådande systemet där globalism är det enda tänkbara. (Nationellt Motstånd, Demokratins övergång till diktatur, 2004.)

Globaliseringen går tvärtemot det nationalistiska samhälle som främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska webbplatser målar upp som vision – ofta ett slags tusen flaggornas Europa med egna gränser för varje etnisk grupp. Målet är att skydda de etniska grupperna från att blandas med varandra och på så sätt bevara den etniska mångfalden av olika folkgrupper. Därmed ses det globala samhället snarast som ett hot mot de olika folkens överlevnad och nationalstaten som det enda riktiga skyddet.

De tänkta konsekvenserna av utebliven separering av folkgrupper, omfattande invandring, degenerering och skapandet

av ett mångkulturellt samhälle kan illustreras med en text om USA på webbplatsen Motstånd. Visserligen menar skribenten att alla europeiska länder är utsatta för en »invasion av främmande folk« och av judisk makt. Men i USA uppges situationen ha gått så långt att det till skillnad från Europa är för sent att återhämta sig.

En anledning uppges vara den judiska kontrollen över samhället vilken medfört rasblandning och »onaturliga hybrider och avarter«, vilket enligt författaren borde avskräcka varje rasmedveten individ att sätta sin fot i landet. USA utmålas med andra ord som ett land som konspiratörerna lyckats erövra och som de oppositionella förlorat (Motstånd, Varför kampen i USA är meningslös, 2004).

En annan webbplats pekar inte enbart på mångkulturens påstådda destruktiva konsekvenser. I en publicerad konversation mellan skribenten och en meningsmotståndare med invandrabakgrund, utmålas mångkulturen som en medveten strategi från judarna att stävja ett eventuellt motstånd. Judar benämns här »mångkulturalisterna«:

Inte nog med att politikerna tar in er för att ödelägga mitt folk och land. Ni är ju till på köpet de bästa förkämparna när det gäller att vidmakthålla det mångetniska samhället. /.../ Ja, jäklar, mångkulturalisterna har det verkligen uttänkt in i minsta detalj. De behöver inte ens anlita någon ordningsmakt för att ta död på och hunsu ett eventuellt motstånd från det svenska folket. Det gör invandragängen på gatorna. (www.nationell.nu, Samspråk över nätet, 2004.)

Media som konspiratörernas vapen

Judar uppges alltså verka för degenerering och uppluckring av samhället för att nå total makt. En av deras effektivaste metoder för att påverka attityder och åsikter påstås ofta vara genom kontroll över media. Via media läggs dimridåer ut och olika sanningar döljs för svenskarna, såsom negativa effekter av mångkulturen, ökad brottslighet och olika övergrepp på svenskar där den misstänktes etniska tillhörighet hålls hemlig.

Ett exempel var en uppmärksammas våldtäkt på en mycket ung flicka där bilden på den misstänkte gärningsmannen enligt gällande pressetiska regler retuscherades för att dölja ansiktet. Det nazistiska Info14 kunde däremot »avslöja« att mannen i själva verket var en »neger«. Textförfattaren drog slutsatsen att den »judeägda tidningen Expressen« och övrig etablerad media skyddar invandrade våldtäktsmän och pedofiler på bekostnad av de svenska offren (Info 14, XXX våldtog 13-årig flicka, 2005).

För att avslöja mediekonspirationen ägnar rasistiska och nazistiska webbplatser åtskilliga texter till att förklara hur det »judiska Bonnier«, eller andra mediekoncerner, strävar efter vad de menar vara ett slags judiskt mediemonopol. Ett exempel är den nazistiska webbplatsen Den svenske nationalsocialisten:

Den judiska mediajätten Bonnier planerar avancera sina ställningar ytterligare genom att lägga ett bud på den finska mediekoncernen Alma Media. /.../ Bonniers, och därmed även den judiska, makten över massmedia i Sverige och annorstädes växer sig stadigt allt starkare. (Den svenske nationalsocialisten, Bonnier planerar bud på Alma Media, 2004.)

Denna webbplats ägnar mycket tid åt att kartlägga mediekonspirationer och publicerar åtskilliga texter om vem i vilka mediebolagsstyrelser som är av judisk härkomst. Webbplatsen redogör även för mediepersoner under 40 år som räknas som Sveriges mäktigaste personer. Slutsatsen är att personer med judisk härkomst är överrepresenterade bland mediepersoner med makt (Den svenske nationalsocialisten, Mycket mediafolk på lista över Sveriges 100 mäktigaste under 40, 2004).

På samma tema återger en annan webbplats en föreläsning från ett nazistiskt möte där judarna uppges hjälpa varandra med »utgångspunkt i en etnisk solidaritet« och att »Judarna gaddar ihop sig« för att köpa upp mediebolag, med hänvisning till Bonnier och Proventus budgivning på Alma Media under 2004 (www.nationell.nu, Nationellt releaseparty i Göteborg, 2005).

Ett liknande exempel är Radio Islams omfattande webbplats. Där finns mycket material om hur judar genom media uppges påverka opinionen till förmån för Israel, om judiskt ekonomiskt inflytande över medier, om judiska chefer och medieägande m.m. (Radio Islam, Massmedia, odaterad). Bland de mer uppmärksammade avdelningarna på Radio Islam finns det uppslagsverk som textförfattaren menar ska fungera som en förteckning över offentliga personer och debattörer som deltagit i Mellanösterndebatten. Många av personerna i förteckningen är av judisk härkomst.

Det gäller till exempel en forskare som beskrivs som en »Agent för den judiska organisationen ADL [Anti Defamation League, min anm.]« och som skriver debattartiklar som publiceras i »judiskt styrda tidningar som Dagens Nyheter och Expressen«. I förteckningen beskrivs chefredaktören för tidningen Judisk Krönika som en »sionistisk agent«. Tidningen uppges vara obligatorisk läsning för alla som vill sätta sig in i vad »sionismen verkligen är och den judiska makten i Sverige och världen« (Radio Islam, Radio Islams uppslagsverk, odaterad).

Ytterligare ett exempel är www.nationell.nu som under rubriken *Den judiska frågan* listar svenska dagstidningar med upplaga över 100 000 exemplar. En särskild markering ges om tidningen har »judiska ägare«. Därefter dras slutsatsen att »Som du kan se ägs mer än 70 procent av judar (om man bortser från LO:s delägarskap i AB och SvD), trots att folkgruppen enbart utgör knappt 0,25 procent av Sveriges befolkning«. Vidare listas påstådda judiska mediebolag i USA, judiska företag i Sverige, judar i viktiga positioner inom amerikansk politik m.m. (www.nationell.nu, *Den judiska frågan*, odaterad).

Förteckningarna avslutas med ett antal retoriska påståenden och svar. En är huruvida det är relevant att tala om enskilda etniska gruppers inflytande i samhället. På www.nationell.nu svarar de så här:

Varje människa formas främst utifrån sin etniska bakgrund (kultur, religion, språk, historia etc), och hennes handlingar är i sin tur en produkt av denna. Judar med sin mycket starka etniska identitet och enorma makt i samhället tenderar att 1) ha sin främsta lojalitet hos sitt eget folk (det judiska folket) samt staten Israel och 2) automatiskt styra samhället utifrån det sinnelag de själva besitter. (www.nationell.nu, *Den judiska frågan*, odaterad.)

Förintelsen

Förintelsen under andra världskriget är ett gissel för främst rasistiska och nazistiska grupper, i det sistnämnda fallet därför att deras ideologi och gärningar för evigt är brännmärkta som skyldiga till mordet på miljontals människor. För att kunna rehabilitera nazismen måste Förintelsen bemötas. Två förekommande sätt är att antingen förneka att Förintelsen ägt rum eller att relativisera Förintelsen och ifrågasätta antalet mördade, syftet med förintelselägren och systematiken i morden.

Ibland har Förintelsen även uppfattats som ett problem av främlingsfientliga grupper. Förintelsen används enligt dessa som ett slagträ i debatten om invandring och det mångkulturella samhället. Ett exempel är föreningen Blågula frågor som på sin webbplats, i samband med en recension av den historierevisionistiska boken *En tom säck kan inte stå*, menar att även faktauppgifter kring Förintelsen måste kunna utsättas för vetenskaplig granskning. Boken ifrågasätter bland annat antalet mördade i förintelselägren. På webbplatsen Blågula frågor står det:

Klart är att vissa maktgrupper har intresse av att vi alla ska känna en skuld gentemot judar i allmänhet. Det ger möjligheter till ekonomisk utpressning och det underlättar de pågående övergrepp

pen mot palestinierna. Det kan också kopplas till svensk invandringskritik och användas till mentalt förtryck. (Blågula frågor, Vad får diskuteras? odaterad.)

I andra fall finns särskilda temasidor kring Förintelsen, bland annat på webbplatserna Den svenske nationalsocialisten och Sann Historia.¹ Den sistnämnda sidan har anmärkningsvärt nog internetadressen www.levandehistoria.com, till skillnad från myndigheten Levande Historia som har adressen www.levandehistoria.se.

Ytterligare en webbplats med ett tämligen omfattande revisionistiskt material är Radio Islam (Radio islam, Revisionism och historieforskning, odaterad). Där finns texter från kända historierevisionister och påstådda bevis för att den officiella bilden av Förintelsen inte är sann. Detsamma gäller webbplatsen Den svenske nationalsocialisten som på en särskild avdelning publicerar historierevisionisten Jürgen Graf. Han inleder kapitlet »Förnekar revisionisterna judeförföljelserna under Hitler?« med följande ord:

På intet vis. Från och med år 1933 förtrycktes och förföljdes judarna i allt större omfattning. De drevs i landsflykt. De som 1941 och senare alltjämt levde inom det tyska maktområdet, skickades till största delen i arbetsläger, trängdes ihop i getton, deporterades till Ryssland, varvid de förlorade sina ägodelar. Under fälttåget i öster sköt tyska trupper, nämligen »insatsgrupperna«, många judar (det är omöjligt att ange exakta tal, det torde dock ha rört sig om tiotusentals). (Den svenske nationalsocialisten, Förnekar revisionisterna judeförföljelserna under Hitler? 2001.)

Däremot menar Jürgen Graf att de fakta som visar att sex miljoner judar mördades, att det fanns en plan att mörda judarna och att gaskamrar användes för detta ändamål är propagandalögner. Därefter driver han en flera kapitel lång beviskedja för att visa på orimligheten i Förintelsen (Den svenske nationalsocialisten, Förnekar revisionisterna judeförföljelserna under Hitler? 2001). Till exempel hävdar Jürgen Graf att de flesta i koncentrationslägren dog av fläckfeber, en avart av tyfus, som spreds via löss. För att bekämpa spridningen användes Zyklon B, vilket alltså inte användes för att ta livet av människor.

Sjukdomar spreds i sådan omfattning att bland annat koncentrationslägret Birkenau var tvunget att inrätta krematorier. För att förvara liken i väntan på kremering inrättades likhallar som sedan blivit till gaskamrar i det han kallar »legenden om

¹ Se bland annat www.levandehistoria.com och www.den-svenske.com/revisionism/

Förintelsen« (Den svenske nationalsocialisten, Koncentrationslägren, 2001). Varför segrarmakterna ska ha hittat på Förintelsen är för att efter två världskrig demoralisera de besvärliga tyskarna för årtionden framåt (Den svenske nationalsocialisten, Varför hittade segrarmakterna på förintelsen och gaskamrarna utöver de verkliga tyska illdåden? 2001).

Som en konsekvens av dessa påstådda avslöjanden presenterar webbplatser revisionisterna som utsatta för politisk förföljelse. Bland annat sprids titlar som »Förföljelsen av Zündel: Beordrad av judarna«. Ernst Zündel är en känd historierevisionist (The National Alliance, Svenska texter som pdf-dokument, odaterad).

Judisk slavhandel

Förutom tidigare nämnda antisemitiska teman finns en salig blandning av texter. Bland annat påstås judarna ha bedrivit slavhandel så långt som 2000 år tillbaka och beskylls nu för människohandel med ariska kvinnor i sexuella syften. Texten frågar retoriskt hur det kommer sig att slavarna tillhör »just den ras som judarna legat i konflikt med i tusentals år, som många judar formligen hatar« (Nationellt Motstånd, Vit sexslavhandel ökar i Israel, 2005).

Föreställningar finns även om att det pågår indoktrinering av den »vita världen« i syfte att göda ett självhat. Det sker bland annat genom film, särskilt Hollywoodproduktioner. Ett exempel är filmen *Amistad* av Steven Spielberg som tar upp just slaveriet och slavhandeln på 1800-talet. Filmen tolkas i konspiratoriska termer på följande sätt:

Amistad är en deklARATION för samtycke till hat och mord på vita människor. Inte nog med att den lär invandrare och svarta att det är hjältemodigt att mörda vita, den föder ett mastodontiskt självhat hos nordeuropéer. /.../ Trots eller snarare till följd av att filmen iscensatts av en judisk filmregissör, ingen mindre än den störste av dem alla, Steven Spielberg, nämns ingenting om att judar var ledande inom slavhandeln med svarta. I stället får man se hur vita slavhandlare kedjar fast svarta män och kvinnor vid en bärpåse sten och sedan slänger dem i havet på grund av att det inte finns tillräckligt med mat på båten. (www.nationell.nu, Amistad av Steven Spielberg, 2005.)

Metoden att kedja fast slavar i tyngder och slänga dem i havet är något som textförfattaren menar även användes på kontrarevolutionärer i Ryssland efter den »etniska oktoberrevolutionen där judar övertog kontrollen över landet och bildade hatets rike

Sovjetunionen« (www.nationell.nu, Amistad av Steven Spielberg, 2005).

Det är dock inte alltid som film betraktas som maktens redskap för indoktrinering. En film som mottogs med positiva omdömen var *Passion of the Christ*. En särskild kampanjwebbplats lades ut på internet av nazistgruppen Nationalsocialistisk Front där de beskriver judars makt och hur dessa med sitt stora inflytande försökt påverka hur filmen porträtterar judar. (Nationalsocialistisk Front, Judars inflytande uppmärksammas i ny kampanj, 2004 samt Nationalsocialistisk Front, *The Passion of the Christ*, odaterad).

Islamofobi

Som tidigare nämnts finns skillnader mellan de antisemitiska och islamofobiska konspirationsteorierna. Judar får rollen som konspiratörer bakom kulisserna som iscensatt en genomgående förändring av samhället utan att som grupp vara många till antalet. Konspirationerna om islam fokuserar snarare på muslimer som en fysisk ockupationsmakt med syfte att kolonisera Sverige.

Gemensamt över hela spektrat, från de främlingsfientliga grupperna till de öppet nazistiska, är att muslimer framställs som en enhetlig grupp hårt sammanhållen av religion och kulturella system, och oförmögen till någon som helst förändring. Gruppen muslimer påstås kräva att svenskar ska underkasta sig islam och att samhället islamiseras. Resultatet blir ständiga konflikter eftersom muslimer vägrar leva enligt svensk lag och i stället har påbörjat ett lågintensivt terrorkrig för att tvinga svenskarna till underkastelse. Så här kan det låta när Nationaldemokratisk Ungdom beskriver invandrare och muslimer som ett demografiskt hot:

...[hotet, min anm.] består i den förödande massinvandringen av muslimer till Europa, en massinvandring helt utan motstycke i historien. /.../ Det är viktigt att poängtera att Islam vid ytterst få tillfällen har fungerat som minoritetsreligion, Islam kräver dominans över det omgivande samhället och muslimska folkgrupper har därför ytterst sällan utvecklat minoritetsstrategier som t ex judar eller armenier. (Nationaldemokratisk Ungdom, *Folkbildning i Perstorp*, 2005.)

Tidvis finns en koppling mellan den judiska konspirationen och den muslimska koloniseringen. Som exempel kan nämnas muslimer som påstås söka sig till västvärlden på grund av ett bidragsfinansierat välstånd. Att västvärlden accepterar detta beror på moralisk upplösning och en slags etnisk självförne-

kelse. Den moraliska upplösningen har orsakats av media som domineras av »sionistiska judar« (Nationaldemokratisk Ungdom, Folkbildning i Perstorp, 2005).

Föreställningen om en muslimsk kolonisering återfinns bland annat på Sverigedemokraternas webbplats. Det gäller redaktionellt material, publicerade insändare och ett medvetet urval av utrikesnyheter med negativa nyheter om muslimer. Tydligast blir islamofobin bland de insändare som publiceras på SD-kurirens nätupplaga, Sverigedemokraternas tidning. Där beskrivs hur muslimer ständigt ökar i antal genom invandring och barnafödande:

Jag har hört uttrycket att det nya kriget inte sker med vapen utan med barnvagnar, och jag måste då säga att jag upplever det kriget varje dag. För överallt ser man kvinnor i slöja: en i magen, en i famnen, två i barnvagn och två som går bredvid. (SD-kuriren, Masjävlar, 2005.)

Muslimerna utmålas som en ockupationsmakt som bedriver kamp mot det västerländska samhället och mot demokratiska värderingar. Följden blir ett slags krig mellan muslimer och resten av samhället. En av Sverigedemokraternas insändarskrifter skriver under rubriken »Islamister går till attack i hela Europa« och inleder med mordet på den holländske filmaren Theo van Gogh, för att sedan fortsätta att räkna upp »attacker« (SD-kurirens arkiv: Islamister går till attack i hela Europa, 2004):

I hela Norden fortsätter de systematiska våldtäkterna med oförminskad styrka. Dessa våldtäkter är med all säkerhet också ett led i en medveten islamistisk lågintensiv krigföring mot oss »otrogna« för att förödmjuka, hota och demoralisera oss till just underkastelse. /.../ I övrigt fortsätter den mera »alldagliga« brottsligheten i muslimska miljöer. Vi har haft vandaliserade polisbilar och bombattrapper innehållande dödshot mot namngivna poliser i Rosengård. Vi har också sett »vandalisering« mot pendeltåg och bussar i Stockholm, dvs. stenkastning mot bussar och tåg i trafik och i något fall betongblock och cyklar på rälsen /.../ Gränsdragningen mot terrorism är i dessa fall härfin. Syftet är definitivt detsamma som med den storskaliga terrorismen...

Det är dock inte bara Sverigedemokraternas insändarskrifter som utmålar islam som en ockupationsmakt. Även på nyhetsplats på SD-kuriren förekommer liknande påståenden där invandrare och främst muslimer bedriver »lågintensiv krigföring mot det svenska samhället« genom skolbränder, hot och våld mot svenskar, attentat mot kollektivtrafik, övergrepp mot gamla och handikappade m.m. (SD-kuriren arkiv, Polarisering, 2004). Den militäriska tonen i SD-kurirens texter på nätet om

islam förstärks ytterligare i en text där författaren kommenterar regeringens avvisande hållning till ett slöjförbud, något som debatterats i andra europeiska länder. I texten konstateras helt sonika att »Sverige kapitulerar för islam« (SD-kuriren arkiv, Europadomstolen: Slöjförbud strider inte mot de mänskliga rättigheterna, 2004).

Partiet poängterar gärna att islam är något mer än enbart en religion. Jimmie Åkesson, dåvarande partistyrrelseledamot och numera partiledare för Sverigedemokraterna, menar att islam i många fall fungerar som en antidemokratisk ideologi, i flera avseenden jämförbar med nazism och kommunism. För den skull är självklart inte alla muslimer terrorister. Däremot tycks de flesta terrorister vara muslimer, något som borde mana till eftertanke bland dem som lovordar den »muslimska expansionen i Sverige«, resonerar Åkesson (SD-kuriren, Jimmie Åkesson kräver åtgärder mot muslimsk fundamentalism, 2005).

Kanske inte oväntat stöter partiet på problem i form av den grundlagsskyddade religionsfriheten. Sverigedemokraterna stödjer visserligen tanken på att varje individ har rätt till sin egen tro. Det bör dock finnas en gräns för denna frihet, särskilt gällande vad Sverigedemokraterna anser vara islams ideologiska dimension. Förverkligandet av denna ideologi skulle innebära en totalomvandling av det svenska samhället och strida mot demokratiska och humanistiska principer samt mänskliga rättigheter, menar partiet (Sverigedemokraterna, Religion, 2005). Religionsfriheten bör inte heller automatiskt innebära rätten att få bygga moskéer. Åtminstone bör en lokal folkomröstning hållas innan det sker. Muslimer kan i stället förrätta sina religiösa ritualer utan tillgång till moskéer eftersom dessa medför problem:

Erfarenheten har visat att uppförandet av en moské medför en omfattande inflyttning av muslimer till den aktuella orten och skapar ett förstärkande av den muslimska identiteten där. Detta motverkar kraftigt den för oss önskvärda assimileringen och orsakar ökade etniska motsättningar. (Sverigedemokraterna, Religion, 2005.)

Texten som finns på Sverigedemokraternas Skolwebb för intresserade skolelever håller en ganska diplomatisk ton. En mer radikal hållning framförs i bilagan till ett pressmeddelande där partiet helt sonika klagar: »Inga fler moskéer på svensk mark.« (Sverigedemokraterna, Folkpartiet vilseleder svenska folket, 2005.)

Slöjan som uniform

Bilden som framkommer ur det insamlade materialet är att gruppen muslimer ställer gemensamma krav utifrån islam och Koranen. Sällan förekommer någon vidare nyansering av bilden av islam mer än svepande formuleringar om att inte alla muslimer »drar ut i heligt krig för islam från dag till annan« (föredrag om Jihad mot folkhemmet, Nationaldemokraterna, 2004). Men i regel beskrivs muslimer som en grupp väsensskild från svenskarna som agerar utifrån egna normer och regler.

Det är utifrån denna syn på islam som främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska grupper tolkar debatten om till exempel den muslimska slöjan. I en intervju från 2004 resonerade Mona Sahlin att om slöjan är symbol för kvinnoförtryck, och därmed ska förbjudas, borde staten se över en mängd andra kvinnoförtryckande fenomen såsom stringtrosor för småflickor, sexistisk reklam och porr. Därmed sa hon nej till förbud vilket fick Blågula frågor att reagera:

Skillnaden mellan slöjan och olika typer av underkläder är att slöjan i praktiken är en slags politisk uniform, den fungerar som spjutspets i ett projekt att omvandla Sverige. I dess kölvatten kommer en rad krav på anpassning av vårt samhälle till muslimska krav. Problemet med slöjan är alltså inte första hand att den fungerar direkt kvinnoförtryckande. (Blågula frågor, Still going wrong, datum oklart.)

Även partiet Nationaldemokraterna beskriver konsekvensen av att acceptera slöjan. De poängterar vikten av att nationalisterna hävdar sin etniska, historiska, kulturella och politiska hegemoni över det svenska landområdet. Ett accepterande av slöjan skulle i sin förlängning leda till införande av muslimska helgdagar, högljudda minareter och halalslakt. Därifrån är det inte långt till att acceptera muslimska autonoma områden, resonerar Nationaldemokraterna (Nationaldemokraterna, En »avslöjande« kommentar, 2005).

Den påstådda islamiseringen av samhället sker som tidigare nämnts bland annat genom våld och hot. Händelser som den uppmärksammade dödsdomen mot Runar Söögård i april 2005, efter att denne gjort nedsättande uttalanden om Muhammed som pedofil, ger vatten på kvarnen åt extrema grupper. Dödsdomen beskrevs som ett bevis för att demokratin är i fara och att yttrandefriheten för svenskarna beskärs. Föreningen Blågula frågor skriver följande:

I Sverige finns nu närmare en halv miljon muslimer. Dessa kräver en allt längre gående anpassning av det svenska samhället till sina önskemål och behov. Många av dem är lättstötta i överkant, om man jämför med vad kristna förväntas stå ut med, genom t ex

Ecce-Homo-utställningen. En del av dem är till och med beredda att tillgripa våld mot oliktänkande. Även om nu imamer och företrädare för muslimska församlingar officiellt tar avstånd från våld – vilket är bra! – så är inte desto mindre situationen den att vi svenskar inte längre kan tala fritt utan att riskera våldsamma represalier. (Internet: Blågula frågor, Kränkt, 2005.)

Samma webbplats beskriver det som en sensation att svenska journalister börjat diskutera islam efter mordet på den holländske filmaren Theo van Gogh i november 2004, en nyhet som journalisterna helst påstås ha velat sopa under mattan i den politiska korrekthetens namn. Orsaken till mordet var en kontroversiell film om muslimska kvinnor. Kanske blev det ohållbart för skribenter att »i längden rationalisera och för sig själva ljuga om mångkulturens ›berikande‹ förtjänster« frågar sig Blågula frågor.

Journalisterna uppges dock inte ha vågat röra vid det som beskrivs som huvudproblemet, att »muslimerna under detta århundrade med all sannolikhet kommer att föröka sig i sådan takt att de kan rösta fram muslimska majoriteter i de europeiska parlamenten«. Därmed hotas den västerländska jämställdheten att ersättas med sharialagar, resonerar Blågula frågor (Blågula frågor, Den 9 november – från nazistiska vidrigheter till demokratisk kollaps, 2004).

Den påstådda rädslan eller oförmågan av journalister att kritisera islam har lett till långtgående konsekvenser. Muslimer har som grupp fått en särställning på svenskarnas bekostnad. Ett exempel är en text om invandrare som begår brott mot svenskar.

När invandrarkvinnan Fadime blev mördad fick hon närmast en statsbegravning med ministrar närvarande i olika ceremonier. När en svensk skolpojke i Stockholm blev halalslaktad (halsen avskuren) sade inte politikerna ett ord. Inte heller när ett invandragång från Malmö halalslaktade en 28-åring utanför Hässleholm kände samhällets företrädare någon anledning till fördömande. (www.nationell.nu, Morden i Skåne och Småland, 2005.)

Londonbomberna

Londonbomberna den 7 juli 2005 kunde ha utgjort en god bas för islamofobisk propaganda bland främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska grupper. I England var till exempel British National Party snabbt ute med en kampanj riktad mot muslimer, bland annat under parollen »Don't get mad – get even«, ungefär »Bli inte arg – ge igen« (www.expo.se, Brittisk extremhöger utnyttjar bombattacker, 2005).

Det granskade materialet visar dock att antalet texter om ter-

rorrådet fram till 31 juli 2005 är relativt få och ofta i form av korta notiser. Det är däremot intressant att se skillnaden mellan hur främlingsfientliga och rasistiska grupper som Sverigedemokraterna och Nationaldemokraterna beskriver terrordådet jämfört med rent nazistiska grupper som Svenska Motståndsrörelsen.

Sverigedemokraternas partiledare Jimmie Åkesson beskriver på SD-kurirens webbplats hur illa berörd han blev när han nåddes av nyheten om terrordåden och beskriver hur den radikala islamismens ondskefulla ansikte återigen visat upp sig. Åkesson påpekar samtidigt att terrornätverken, som även uppges vara etablerade i Sverige, har kommit hit genom invandring och försämrat gränsskydd (SD-kuriren, »Magstarkt av Leijonborg«, 2005). Föreställningen att Sverige blivit en slags fristad för terroristnätverk upprepas sedan både på nyhets- och insändarplats.²

Nationaldemokraterna menar i stil med Sverigedemokraterna att Sverige ses som en god bas för terrornätverk vilket beror på den svenska statens »aldrig sviktande förmåga att strö medborgarskap och uppehållstillstånd omkring sig« (Nationaldemokraterna, Dödssiffran efter terrordådet i London stiger, 2005).

Till skillnad från Sverigedemokraterna och Nationaldemokraterna vars mål är att nå riksdagen via allmänna val, gör den nazistiska organisationen Svenska Motståndsrörelsen en helt annan analys (Nationellt Motstånd, Kommentar till bombdådet i London, 2005). Visserligen anser organisationen det vara sorgligt när oskyldiga vita människor drabbas, och självklart ska de skyldiga letas upp och straffas. Däremot beklagar sig organisationen över de »populistiska nationella« som återigen kommer att fokusera på hotet från islam. »Nu skall det spelas på folks känslor mot muslimer« konstaterar textförfattaren.

De skyldiga är dock varken Al-Qaida, motståndsmän i Irak eller mullor i moskéer. I stället menar textförfattaren att de skyldiga är västerlandets »förrådiska« politiker på grund av bombningar, stöd till Israel och som skapare av det mångkulturella samhället. Texten sammanfattas med orden »Fokus måste ligga på anstiftarna till oron i vår värld – de som gör världen osäker för alla, och det är inte Islam eller Al-Qaida. Nej, fienden är och förblir de kosmopolitiska parasiterna«. De »kosmopolitiska parasiterna« är ett vanligt kodord för judar.

2 Se bland annat <http://www.sdkuriren.se/nyheter.php?action=fullnews&showcomments=1&id=726> och <http://www.sdkuriren.se/nyheter.php?action=fullnews&showcomments=1&id=684> m.fl.

Analys och jämförelser

Islamofobiska och antisemitiska uttryck är självklart inte begränsade till de hittills nämnda webbplatserna. Däremot finns det sannolikt få platser i cyberrymden där islamofobi och antisemitism förekommer så konsekvent och är så uttalad. Vaga och ogenomtänkta föreställningar i form av vardagsfördomar dras till sin spets och sätts in i ett större ideologiskt system som ger förklaringen till varför det anses vara rätt att visa avsky mot muslimer och judar.

Misstankar om små hemliga terroristceller i Sverige förvandlas i propagandan till en hel armé av fanatiska terrorister som dödar i religionens namn. Uniformen består av en slöja och landerövringar sker successivt genom upprättandet av moskéer. Sammantaget blir islam en fiendearmé på svensk mark som politiker och media inte vill eller vågar kritisera. Kriget har redan börjat och bedrivs genom ett lågintensivt krig i form av hot, våldtäkter, våldsbrottslighet, vandalism m.m.

Den påstådda hotbilden från islam gör att de främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska grupperna befinner sig i ett ständigt belägringstillstånd där en extrem situation kräver extrema lösningar. De mer militanta grupperna förbereder sig inför en kommande väpnad konflikt där i första hand judar är fienden, men där fiendens trupper sannolikt kommer att utgöras av invandrare och muslimer. Bilden av de invaderande muslimerna hjälper till att upprätthålla en föreställning om en slags yttersta tid där inget annat än kampen för ett befriat Sverige spelar någon som helst roll.

Den islamofobiska propagandan kan te sig mer konkret än den antisemitiska. Det är ofta enklare att peka ut vem som är invandrad muslim jämfört med vem som är jude. I tidigare nämnda exempel från SD-kurirens nätupplaga beskriver en insändarskribent hur han ser kvinnor i slöja omgärdade av barn, där barnafödandet är del av en pågående islamisering av Sverige. Den judiska konspirationen finns snarare i maktens korridorer, på tidningsredaktionerna och styr i slutänden alla instanser med någon form av inflytande över samhället. Visserligen går det att peka ut enskilda judar i maktställning, men de är i regel inte personer som gemene man lägger märke till på gatan.

Bland de främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska grupperna går det att se klara skillnader i fokuseringen, något som kom till uttryck bland annat vid de tidigare nämnda reaktionerna efter Londonbombarna. Å ena sidan finns Sverigedemokraterna och Nationaldemokraterna som gärna fokuserar på negativa aspekter av islam och förstärker fördomar och stereo-

typer. Å andra sidan finns nazistiska grupper som visserligen inte uppskattar islam i Sverige, men där huvudfokus snarare är den judiska konspirationen som roten till det onda. Islam och muslimer får inte en lika viktig roll som hotbild och det kan tidvis även förekomma kontakter med muslimer.

Som exempel var företrädare för nazistpartiet National-socialistisk Front 2003 på en fredskonferens i Bagdad. En av partiets företrädare uttryckte sig positivt om vad han menar vara islams motstånd mot sionism och judendom. Detta trots att samma nazistparti utpekar islam i Sverige som ett hot och en fiende (Expo 2003). Nationalsocialistisk Front säljer dessutom grundaren av Radio Islam, Ahmed Ramis böcker, som numera enbart finns på internet. Det som förenar är i dessa fall ett utpräglat antisemitiskt budskap (Nationalsocialistisk Front, NSF-butiken, odaterad).

Enligt samma mönster hyllar organisationen Svenska Motståndsrörelsen, på sin webbplats Nationellt Motstånd, Hamas seger i valet i Palestina. Artikeln visar tydligt på den motsägelsefulla inställningen till islam. Under rubriken »Svenska Motståndsrörelsen lyckönskar Hamas« beskrivs Hamas i positiva termer som en beslutsam, fanatisk och militant organisation. Förklaringen till den positiva inställningen till en muslimsk organisation ges i slutet av texten där skribenten sammanfattar med orden att vi alla är under ockupation, Mellanösterns länder av stridsvagnar och Europa av mångkulturens barnvagnar: »Må vi tillsammans bekämpa och ta död på sionismen – innan den tar död på världen« (Nationellt Motstånd, Svenska Motståndsrörelsen lyckönskar Hamas, 2006).

Både på Nationalsocialistisk Fronts och Svenska Motståndsrörelsens respektive webbplatser uttrycks samtidigt en ovilja mot islam i Sverige.³ En rimlig slutsats är att islam i Sverige ses som en fiende och en del av den förhatliga mångkulturen. Däremot ses muslimska militanta rörelser i Mellanöstern som en potentiell allierad i det kommande kriget mot den påstådda judiska konspirationen som enligt naziströrelsen är på väg.

Klassisk antisemitism

Bland de antisemitiska föreställningarna blir det vid flera tillfällen slående hur lika dessa är de föreställningar som återfinns i falsariet *Sions vises protokoll* från början av 1900-

³ Se till exempel <http://www.patriot.nu/artikel.asp?artikelID=357> och <http://www.nsfrent.info/moske/>.

talet.⁴ Protokollen är skrivna i vi-form där kommande skeenden och metoder för att nå världsherravälde beskrivs. Den bild som ges av judar är att de är en grupp hemliga, samhällsomstörtande infiltratörer som inte skyr några som helst medel. De skapar olika irrläror, instiftar oroligheter, revolutioner och krig för att på så sätt underminera samhället. Dagens antisemitiska teman kan jämföras med motsvarande texter i *Sions vises protokoll*, till exempel om judarnas makt:

Vår Överregering befinner sig i sådana extralegala omständigheter, som det är brukligt att benämna med det energiska och starka uttrycket – diktatur. Jag vågar med lugnt samvete påstå, att vi under närvarande tid äro lagstiftare, vi fälla dom och anställa räfst, vi straffa och benåda. (Nilus, 1920)

På samma sätt försöker judarna enligt protokollen skaffa sig makt över media för att kunna påverka massorna:

Vi måste tvinga gojim-regeringarna till verksamhet till förmån för den av oss i vidsträckt mått uttänkta plan, som redan närmar sig det önskade slutet, genom den allmänna meningen, i hemlighet inspirerad av oss med tillhjälp av den s.k. »stormakten« – pressen... (Nilus, 1920)

Vidare står det i protokollen under rubriken »Kontroll över pressen« hur judarna kontrollerar medieflödet:

Icke en enda uppgift kommer att tränga till allmänhetens känedom utan vår kontroll. Detta hava vi redan uppnått därigenom, att alla nyheter erhållas genom några agenturer, i vilka de centraliseras från alla världens kanter. (Nilus, 1920)

Även tidigare nämnda föreställningar att lärar från judar som Karl Marx, Sigmund Freud m.fl. eftersträvar att bryta ner den

4 *Sions vises protokoll* skrevs i slutet av 1800-talet. Författaren arbetade för den ryska hemliga polisen i Paris för att få inflytande över tsar Nikolaus II:s judepolitik. Författaren plagierade boken *Dialog i helvetet mellan Machiavelli och Montesquieu, eller 1800-talets politik* från 1864, som skrevs av den franske journalisten Maurice Joly. I den boken finns ingen anspelning på judar eller judendom. Joly skrev sin politiska pamflett riktad mot Napoleon III som han menade ville kva hela världen. Baserat på denna uppdiktade dialog förvandlades pamfletten till ett protokoll från en konferens med ledande rabbiner som drog upp planer på ett kommande judiskt världsherravälde. Trots att *Sions vises protokoll* tidigt avslöjades som ett falsarium har skriften översatts till många språk och använts för att skapa antijudiska stämningar. Läs mer i boken *Antisemitismen, en historisk skildring i ord och bild*, Anne Frank-Stiftelsen, utgiven av bokförlaget Natur och Kultur 1991.

västerländska kulturen, och bärarna av detta arv, har sina mot-svarigheter i protokollen:

...fästen eder uppmärksamhet vid de av oss arrangerade framgångarna för darwinismen, marxismen, nietscheismen. Dessa lärors upplösande verkan på gojernas [ickejudar, min anm.] sinnen bör, åtminstone för oss, vara ögonskenlig. (Nilus, 1920)

På så sätt anknyter flera av dagens antisemitiska teman tydligt till en gammal tradition av konspirationsteorier. Protokollen har under åren distribuerats av olika extrema grupper och trycks emellanåt i nya upplagor.

Inach-nätverket

I flera länder i Europa bedrivs arbete för att motverka islamo-fobiskt och antisemitiskt material på nätet, och även diskriminerande material i ett vidare perspektiv. Sådant arbete bedrivs inom det europeiska Inach-nätverket. Inach är en förkortning för International Network Against Cyberhate och utgörs av organisationer i Europa och en organisation i USA. Ett exempel på hur verksamheten bedrivs var då en större nazistisk webbplats försvann från internet i september 2005. Webbplatsen drevs av svenskar men hade internationell inriktning och erbjöd bland annat webbutrymme åt flera andra webbplatser. Att webbplatsen försvann berodde på kontakter mellan webbhotellet där sidan låg och organisationer ur Inach-nätverket.

Organisationerna inom nätverket tar i regel emot anmälningar från allmänheten om diskriminerande material på nätet. Materialet spåras för att se under vilket webbhotell det ligger och om webbhotellet har en relevant policy mot sådant material. Därefter kontaktas webbhotellet med hänvisning till den eventuella företagspolicy.

En del organisationer agerar enbart ifall materialet bryter mot lagen och kan även välja att polisanmäla webbplatsen. Exakt vilka ämnen som ingår i Inach-ländernas verksamhetsområde varierar. Samtliga organisationer fokuserar på nationalistiska och rasistiska rörelser, men till exempel Magenta i Holland tar även emot anmälningar om diskriminerande material ur ett bredare perspektiv. Det kan gälla diskriminering av kvinnor, även om få sådana klagomål inkommit, eller om militanta islamistiska hemsidor med terrorinriktning.

Flera organisationer inom Inach-nätverket bedriver i huvudsak annan verksamhet och tar emot anmälningar som ett komplement. Flera av dem finansieras genom anslag från EU för den specifika verksamheten. I andra fall, som till exempel Magenta och tyska Jugendschutz, så är internet det huvudsakliga verksamhetsområdet där båda är statligt finansierade.

Syftet med att fungera som ett nätverk är att bemöta ett internet som är gränslöst. En webbplats på svenska kan ligga på ett webbhotell i ett helt annat land. Finns en Inach-organisation i det landet underlättar det kontakter med webbhotellet och myndigheter. Flera länder har vid olika tillfällen samarbetat för att stoppa och störa verksamheten för webbplatser som plockats ner men återkommit på webbhotell i nya länder.

Bara genom sådana samordnade aktioner beräknas runt 200 webbplatser ha stängts sedan 2003 (intervju med Magenta Foundation i Holland, 19 september 2005). En summa som inte inkluderar de webbplatser som respektive Inach-länder har stängt på egen hand.

Diskussion

Sammanfattningsvis drivs både de islamofobiska och antisemitiska föreställningarna av konspirationsteorier där svenskarna som folk uppges vara hotade. Muslimer och judar får i regel olika roller i samma konspiration samtidigt som muslimer tidvis ses som potentiella allierade i en konflikt mot den påstådda judiska makten. Flera av dessa idéer uppfattas sannolikt som alltför långsökta för att de ska få fotfäste i bredare befolkningslager medan andra når utanför de extrema grupperna och deras anhängare.

En relevant fråga i sammanhanget är om man verkligen ska bry sig om vad extrema grupper, organisationer eller individer publicerar på internet? Eller för att omformulera frågan: utgör islamofobi och antisemitism på internet någon fara för muslimer respektive judar? Det man snabbt kan konstatera är att propagandan inte bidrar till ett tolerant samhällsklimat. De granskade webbplatserna förespråkar diskriminering, intolerans och ett extremt »vi-och-dom«-tänkande där våldsdåd riskerar att drabba alla som råkar vara i vägen. Muslimer respektive judar är fiender på svensk mark och vi närmar oss ett nationellt sammanbrott. Något måste göras nu.

Sådan propaganda är särskilt vanlig bland våldsinriktade rörelser. Den kanske mest intressanta jämförelsen är den med den terroriststämplade organisationen Hamas. Deras webbplats låg på en dator i Sverige på Telias nät vilket slogs upp stort i svenska medier i mars 2004. Kort därefter tog Telia bort webbplatsen. Bland innehållet fanns hyllningar till självmordsbombare och hatfyllda texter om judar (Ekot, Hamas webbplats flyttar till Ryssland, 2004).

Att flera främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska grupper skapar en stämning av ett belägringstillstånd, beskriver den yttersta tiden och hur svenskarna successivt trängs undan på

grund av en konspiration, är god grogrund för terrorliknande dåd. Sådana dåd har vi sett exempel på under 1990-talet: bilbomben mot två journalister i Nacka, polismorden i Malexander och mordet på den fackföreningsaktive Björn Söderberg.

Motargumentet är förstås att Hamas lever i en reell konfliktsituation där döden är närvarande. Rasistiska och nazistiska grupper kan som mest peka på händelser som de menar är tecken på ett påstått judiskt förtryck eller muslimsk kolonisering. Problemet är samtidigt att sådana luddiga idéer om en judisk konspiration bland annat födde fram Oklahombombaren Timothy McVeigh och den nazistiska bombaren David Copeland som 1999 lät tre bomber detonera på olika platser i London, med döda och skadade som följd. I båda fallen var bomberna urskilningslösa och syftade till största möjliga skada och förödelse.

Precis som vissa terrorgrupper har svenska nazister använt internet för att sända politiska budskap efter begångna terrodåd. Ett exempel var efter bilbomben i Nacka 1999 då en journalist och hans son skadades. Journalisten hade ägnat sig åt att granska nazistiska grupper. Kort därefter publicerades på en nazistisk webbplats två olika texter som försökte rättfärdiga dådet och samtidigt misskreditera och misstänkliggöra journalisten (www.expo.se, Anti-Afa – »Nazisternas Säpo«, datum oklart). Textens budskap var en tydlig varning om vad som händer med den som lägger näsan i blöt. Liknande publiceringar på internet har på senare år skett efter mindre spektakulära våldsdåd.

Trots det är sådana webbplatser sällan föremål för den offentliga diskussionen på samma sätt som Hamas webbplats. Kan det vara så att vi inte känner igen den terrorism som propageras av svenskar? Flera av de extrema webbplatserna existerar år efter år och har till stora delar ersatt rasistiska och nazistiska tidningar eftersom internet både är kostnadseffektivt och har potential att nå många läsare. Det bör knappast vara en överdrift att påstå att internet är dessa gruppers viktigaste kanal för att nå ut med sitt budskap. Vilka läsare som nås, och i vilken mån de tar åt sig det publicerade budskapet, vet sannolikt ingen.

Slutord

Artikeln inleddes med en redogörelse för hur extrema grupper under senare delen av 1990-talet gick från att föra ut sitt budskap via amatörmässiga produkter till att producera professionella tidningar, cd-skivor och inte minst webbplatser och andra digitala mötesplatser. Från samhällets sida bemöttes

denna utveckling på olika sätt. Exempelvis ledde den framväxande nazistiska musikrörelsen till allt mer konsekventa ingripanden från polis för att beivra hets mot folkgrupp. Polisingripandet i Brottbys 1998, där samtliga 314 konsertbesökare greps, satte i praktiken stopp för musikrörelsens fortsatta framväxt. I dag genomförs visserligen vit makt-konserter, men i regel med långt färre besökare.

Vill samhället fortsätta att stävja rekrytering till intoleranta grupper och motverka islamofobi och antisemitism bör kanske samma slags konsekventa agerande även ske på nätet utifrån dess specifika förutsättningar. Att redogöra för hur en sådan strategi mot islamofobi och antisemitism på internet skulle se ut är inte syftet med denna rapport. Men ett exempel på arbetsätt som kan bidra till att störa islamofobisk och antisemitisk verksamhet på nätet är det som Inach-nätverket tillämpar.

Generellt bör internet ges en större tyngd när rasistisk propaganda och rekrytering diskuteras. Bland annat skulle det behövas undersökningar som fastställer sådana webbplatsers genomslag bland ungdomar. Utan sådan kunskap blir en vidare diskussion svår att föra.

Referenslista

Webbplatser

De främlingsfientliga, rasistiska och nazistiska webbplatser som systematiskt gåtts igenom enligt tidigare beskrivna metod är följande:

www.info14.com beskriver sig som ett oberoende patriotiskt nyhetsmedium med syfte att stödja »sund patriotisk verksamhet«. Webbplatsen bör kunna räknas som en av nazismens viktigaste förmedlare av nazistiskt färgade nyheter.

www.den-svenske.com är nätupplagan av den nazistiska tidningen *Den svenske nationalsocialisten* som ges ut av Nationalsocialistisk Front (NSF). NSF hämtar sin inspirationen från 1930-talets svenska nazism.

www.nsfrent.info är den officiella webbplatsen för nazistgruppen Nationalsocialistisk Front (se ovan).

www.sverigedemokraterna.se är partiet Sverigedemokraternas webbplats. Partiet presenterar sig som ett demokratiskt nationalistiskt parti som bland annat uppger sig vilja värna svenskarnas överlevnad som folk.

www.sd-kuriren.info är nätupplagan av Sverigedemokraternas tidning SD-kuriren.

www.patriot.nu är adressen för nättidningen *Nationellt Motstånd* samt webbplats för nazistgruppen Svenska Motståndsrörelsen. Nationellt Motstånd uppger sig fylla behovet av en radikal och kompromisslös tidning. Tidningen förespråkar, enligt egen beskrivning, tradition, hierarki, disciplin, styrka och ras.

www.nationaldemokraterna.se är webbplatsen för partiet Nationaldemokraterna. Partiet verkar för en värld där olika folk existerar sida vid sida utan att inkräkta på varandra, bland annat genom att förespråka assimilering alternativt återvandring. Deras valspråk är »Folk, familj och fosterland«.

www.ndu.nu är webbplatsen för Nationaldemokratisk Ungdom, Nationaldemokraternas ungdomsförbund.

www.nationell.nu är en fristående webbplats som drivs av ett fåtal personer. Syftet uppges bland annat vara att utbilda svenskarna i det mångetniska samhällets baksidor och främja kampen för ett etniskt och politiskt frigjort Norden.

www.folketsnyheter.se är webbplatsen för tidningen Folkets Nyheter. Webbplatsen publicerar bland annat texter med antisemitiska konspirationsteorier och nyheter av rasistisk och främlingsfientlig karaktär.

www.motstand.org beskriver sig som ett forum för nazistiska och fascistiska idéer, främst så som de tog sig uttryck i 1930- och 1940-talets svenska rörelser. Forumet Motstånd finns enbart på internet och har ingen organisation kopplad till sig.

www.bgf.nu är en webbplats som kallar sig antirasistisk – den vänder sig både mot främlingsfientlighet och svenskfientlighet. Syftet är att skapa debatt om den flykting- och invandringspolitik som förs utom räckhåll för folklig påverkan.

Andra webbplatser som exemplifieras i rapporten är:

www.radioislam.org som är nätupplagan av det tidigare radioprogrammet Radio Islam som drevs av Ahmed Rami.

www.natvan.com/swedish/ som tillhör den amerikanska rasistgruppen The National Alliance som även publicerar översättningar av olika skrifter till svenska.

www.levandehistoria.com är en historierevisionistisk webbplats (ej att förknippa med webbplatsen för myndigheten Forum för levande historia med adressen www.levandehistoria.se).

Ytterligare en webbplats har granskats i samband med rapporten, www.ungsvenskarna.se, som tillhör Sverigedemokraternas ungdomsförbund. Inget material har dock använts därifrån.

Övriga länkar på internet:⁵

- »Amistad av Steven Spielberg« på www.nationell.nu den 7 januari 2005: <http://www.nationell.nu/oversikt.php?id=ondmedia>
- »Anti-Afa – »Nazisternas Säpo«« på www.expo.se, datum oklart: http://www.expo.se/index_1.php?pg=http%3A//www.expo.se/www/1_180.html
- »Bonnier planerar bud på Alma Media« i *Den svenske nationalsocialisten*, den 5 oktober 2004: <http://www.den-svenske.com/txt/EpAyAykAEVDRDZbOWE.shtml>
- »Brittisk extremhöger utnyttjar bombattacker« på www.expo.se den 22 augusti 2005: http://www.expo.se/index_1.php?pg=http%3A//www.expo.se/www/1_1348.html
- »Demokratis övergång till diktatur« i *Nationellt Motstånd*, den 10 november 2004: <http://www.patriot.nu/artikel.asp?artikelID=218>
- »Den 9 november – från nazistiska vidrigheter till demokratisk kollaps« i *Blågula frågor*, november 2004: <http://www.bgf.nu/nr/04/6/911.html>
- »Den judiska frågan« på www.nationell.nu, odaterad: <http://www.nationell.nu/oversikt.php?id=judiska>
- »Dödssiffran efter terrordådet i London stiger« Nationaldemokraternas webbplats den 9 juli 2005: <http://www.nd.se/nyheter/notis.asp?notisID=3783&q=terror%5d&x=1>
- »En »avslöjande« kommentar«, Nationaldemokraternas webbplats den 30 januari 2005: <http://www.nd.se/nyheter/artikel.asp?artID=320>
- »En mångkulturell tsunami« i *Folkets Nyheter*, den 29 januari 2005: <http://www.folketsnyheter.se/?sida=artikel&aID=182>
- »Europadomstolen: Slöjförbud strider inte mot de mänskliga rättigheterna« ur *SD-kurirens* arkiv för den 6 juli 2004: http://www.sdkuriren.se/arkiv_nyheter/200407.php
- »Folkbildning i Perstorp«, Nationaldemokratisk Ungdoms webbplats, den 25 januari 2005: <http://www.nd.se/ndu/?sida=read&id=58>
- »Folkpartiet vilseleder svenska folket«, Sverigedemokraternas webbplats, den 11 maj 2005: <http://www.sverigedemokraterna.net/nyhet.php?action=fullnews&showcomments=1&id=315>
- »Jihad mot folkhemmet«, föredrag av Nationaldemokraterna den 14 november 2004: <http://www.nd.se/nyheter/dokument.asp?dokID=228>
- »Förnekar revisionisterna jedeförföljelserna under Hitler?« i *Den svenske nationalsocialisten*, den 7 maj 2001: http://www.den-svenske.com/revisionism/forintelsen_skarskadad/forintelsen_skarskadad.htm#07

5 Reservation: Då denna artikel skrevs, sommaren och hösten 2005, fanns samtliga länkar som listas under »Övriga länkar på internet«. Efterhand kan det hända att länkarna flyttas eller tas bort eller att informationen revideras.

- »Grundläggandeståndpunkter«, Nationalsocialistisk Front, den 28 juli 2004: <http://www.nsfrent.info/standpunkter.shtml#invandring>
- »Hamas hemsida flyttar till Ryssland«, i Ekot den 19 mars 2004: <http://www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?artikel=386764>
- »Hatet mot Västerlandet«, Motståndets webbplats, odaterad: http://www.motstand.org/david_duke.htm
- »Islamister går till attack i hela Europa« ur *SD-kurirens* arkiv från den 8 november 2004: http://www.sdkuriren.se/arkiv_insan-dare/200411.php
- »Jimmie Åkesson kräver åtgärder mot muslimsk fundamentalism« i *SD-kuriren*, den 25 april 2005: <http://www.sdkuriren.se/nyheter.php?action=fullnews&id=414>
- Jonas De Geers tal 30 november 2004, Nationaldemokraterna, den 2 november 2004: <http://www.nd.se/nyheter/artikel.asp?artID=14>
- »Judars inflytande uppmärksammas i ny kampanj«, Nationalsocialistisk Front, 4 april 2004: <http://www.nsfrent.info/txt/EplEpAu-lAVqpsjLtbB.shtml>
- »Judisk entreprenör går i bräsch för degenererad leksaksindustri« i *Den svenske nationalsocialisten*, den 7 april 2005: <http://www.den-svenske.com/txt/EEEklyFEpFbavCuEsH.shtml>
- Kommentar till bombdådet i London i *Nationellt Motstånd*, den 9 juli 2005: <http://www.patriot.nu/artikel.asp?artikelID=314>
- »Koncentrationslägren« i *Den svenske nationalsocialisten*, den 7 maj 2001: http://www.den-svenske.com/revisionism/forintelsen_skar-skadad/forintelsen_skar-skadad.htm#09
- »Kränkt« i *Blågula frågor*, maj 2005: <http://www.bgf.nu/ak05/v18.html>
- »Magstarkt av Leijonborg« i *SD-kuriren*, den 7 juli 2005: <http://www.sdkuriren.se/nyheter.php?action=fullnews&showcomments=1&id=682>
- »Masjävlar« i *SD-kuriren*, den 7 mars 2005: <http://www.sdkuriren.se/nyheter.php?action=fullnews&id=268>
- Massmedia, Radio Islam, odaterad: <http://www.radioislam.org/jude-makt/massmedia.htm>
- »Morden i Skåne och Småland« på www.nationell.nu den 26 maj 2005: <http://www.nationell.nu/index.php?a=556>
- »Mycket mediafolk på lista över Sveriges 100 mäktigaste under 40« i *Den svenske nationalsocialisten*, den 14 oktober 2004: <http://www.den-svenske.com/txt/EpAZZlklkzgiUlXQj.shtml>
- »Nationalismen«, Sverigedemokraterna, den 1 maj 2005: http://www.sverigedemokraterna.net/asikter_program.php?action=fullnews&id=241
- »Nationellt releaseparty i Göteborg«, på www.nationell.nu den 30 januari 2005: <http://www.nationell.nu/index.php?a=253>
- NSF-butiken, Nationalsocialistisk Front, odaterad: <http://www.nsf-butiken.com/index.php?c=82>
- »Polarisering« ur *SD-kurirens* arkiv för den 10 november 2004: http://www.sdkuriren.se/arkiv_nyheter/200411.php

- Radio Islams uppslagsverk*, Radio Islams webbplats, odaterad: <http://www.radioislam.org/encyclopedia/index.html>
- Religion, Sverigedemokraterna, den 1 maj 2005: http://www.sverigedemokraterna.net/asikter_skolwebb_fragor.php?action=fullnews&id=247
- Revisionism och historieforskning, Radio Islam, odaterad: <http://www.radioislam.org/islam/svenska/revision/revision.htm>
- Samspråk över nätet på www.nNationell.nu den 21 december 2004.
- »Still going wrong« i *Blågula frågor*, datum oklart: <http://www.bgf.nu/mangfald/wrong.html>
- »Svenska Motståndsrörelsen lyckönskar Hamas« i *Nationellt Motstånd*, den 3 februari 2006: <http://www.patriot.nu/artikel.asp?artikelID=356>
- Svenska texter som pdf-dokument i *The National Alliance*, odaterad: <http://www.natvan.com/swedish/downloads/index.html>
- »The Passion of the Christ«, Nationalsocialistisk Fronts webbplats, odaterad: <http://www.nsfrent.info/thepassion/>
- »Upptäcktsfärd på förbjudet område« i *Folkets Nyheter*, den 10 maj 2004: <http://www.folketsnyheter.se/?sida=artikel&aID=109>
- »Vad får diskuteras?« i *Blågula frågor*, odaterad: <http://www.bgf.nu/kampanjer/tom.html>
- »Varför hittade segrarmakterna på förintelsen och gaskamrarna utöver de verkliga tyska illdåden?« i *Den svenske nationalsocialisten*, den 7 maj 2001: http://www.den-svenske.com/revisionism/forintelsen_skarskadad/forintelsen_skarskadad.htm#11
- »Varför kampen i USA är meningslös«, Motstånd webbplats den 10 augusti 2004: http://www.motstand.org/varfor_kampen.html
- »Vit sexslavhandel ökar i Israel« i *Nationellt Motstånd*, den 25 mars 2005: <http://www.patriot.nu/artikel.asp?artikelID=268>
- »XXX våldtog 13-årig flicka« i *Info 14*, den 20 februari 2005: <http://www.info14.com/inrikesarkiv2.php?id=747>

Övriga källor:

- Ekman, Mikael och Slätt, Richard. 2003. »Svenska nazister på fredskonferens i Irak« i. *Expo*, nr 1.
- Nilus, S. 1920. *Förlåten faller, det tillkommande världssjälvhärskardömet enligt »Sions vises protokoll«*. Svenska bokhandelscentralen A.-B, Lindbergs tryckeri aktiebolag.
- Intervju med Magenta Foundation i Holland, 19 september 2005.

Att leva med huvudduk i Sverige 2005

– Muslimska kvinnors upplevelser av diskriminering och rasism

Cecilia Englund,
analytiker vid
Integrationsverket

Inledning

Hijab på arabiska, *tessetir* på turkiska eller som vi säger på svenska: *huvudduk* eller *slöja* – kärt barn har många namn. I Sverige har dock huvudduken, dvs. det plagg en del praktiserande (eller utövande) muslimska kvinnor använder, för många kommit att representera kvinnoförtryck. Även svenska medier har haft en förmåga att skildra detta mycket omdiskuterade klädesplagg på det sättet. Detta synsätt är enligt religionshistoriken Ann Sofie Roald starkt reduktionistiskt och visar bara ett perspektiv.¹ Bruket av huvudduk kan också innebära det motsatta förhållandet eftersom det i vissa länder råder ett förbud för kvinnor att använda huvudduk – även detta ett tecken på ett könsförtryck (Roald 2003:211–212).

I Sverige är religionsfriheten grundlagsfäst. Det innebär att vi har rätt att utöva eller byta vår religiösa tro i ensamhet eller offentligt. Det ger oss också rätten att uttrycka vår religiösa identitet genom klädsel. Ett exempel på det kan vara rätten att bära huvudduk i alla situationer i samhället. Därutöver finns ett lagstadgat förbud mot religiös diskriminering, exempelvis att en kvinna blir nekad ett arbete eller blir kränkt eller trakasserad i arbetslivet på grund av att hon bär huvudduk.² Detta är dock verkligheten för många kvinnor med huvudduk. Många

1 Reduktionism är den allmänna beteckningen på vetenskapliga discipliner, som vill reducera ett fenomen till ett annat fenomen. Exempel på reduktionism inom psykologin är att förklara reduktionen till mentala tillstånd med biokemiska processer i hjärnan (Allwood 1982).

2 Lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering.

muslimska kvinnor är utsatta för rasism och diskriminering för att de bär slöja och är muslimer. Dessa yttringar av rasism och diskriminering är uttryck för islamofobi – rädsla för muslimer (www.sverigemotrasism.se). Slöjan blir en synlig markör för att dessa kvinnor är praktiserande muslimer. De islamofobiska yttringarna kan bestå av trakasserier i form av glåpord men även av diskriminerande och särbehandlande handlingar inom flera olika samhällssektorer, framför allt på arbetsmarknaden, till exempel att en arbetsgivare inte vill anställa en kvinna med huvudduk eller tvingar en blivande anställd att arbeta utan huvudduk.

Terrorattackerna i USA den 11 september 2001 kom att leda till en kulminering av rasism och olika typer av diskriminerande handlingar riktade mot den muslimska befolkningen både i Europa och USA. Många bedömde att de muslimska kvinnorna som bar huvudduk blev mer utsatta för diskriminering och rasism, just på grund av denna (Larsson 2003:65). Än så länge förs ingen statistik på islamofobiska brott enligt brottsbalken, på samma sätt som det förs statistik över andra brott som kategoriseras som hets mot folkgrupp; antisemitiska, homofobiska och främlingsfientliga brott.³ En indikator är dock DO:s statistik över inkommande ärenden. Under 2004 var det bara 10 kvinnor som anmälde till DO att de blivit diskriminerade på grund av att de bar slöja (Hakim 2005:170). Vi vet dock, enligt Integrationsverkets undersökning av DO-anmälningar från 2004, att färre muslimska kvinnor än muslimska män anmäler fall av diskriminering. Denna könsskillnad gällde för de flesta grupper som undersöktes, undantaget den romska gruppen, där kvinnor hade en högre anmälningsfrekvens. Det är också troligt att det finns ett mörkertal när det gäller diskriminering. Endast 4 procent gör en anmälan enligt en studie om självupplevd diskriminering bland invandrare (Lange 1999).

Under de senaste året har DO uppmärksammat ett fall av diskriminering av kvinnor som bär huvudduk. I juni stämde myndigheten ett badhus för diskriminering för att de hade nekat två muslimska kvinnor med långärmade kläder och huvudduk att följa med sina barn in i simhallen. Kvinnorna nekades enligt badhuset för att de hade »fel kläder«, och inte de fritidskläder som krävs för att föräldrar ska kunna livrädda om det skulle behövas (www.do.se 05-06-15).

I Sverige bor det ca 300 000–350 000 etniska muslimer,⁴ och enligt religionsvetaren Åke Sander är uppskattningsvis ca

3 Dessa brott redovisas årligen i Säkerhetspolisens rapport »Brott mot Rikets Inre Säkerhet«.

4 Etniska muslimer är människor som är födda muslimer men som inte nödvändigtvis är praktiserande muslimer.

40–50 procent av dessa praktiserande (Sander 2004:216-217). Det är inte enkelt att uppskatta antalet muslimska kvinnor som bär huvudduk men enligt Ann-Sofie Roald gör 10–20 procent av de muslimska kvinnor som är bosatta i Sverige det (Roald 2003:204).

Syfte

Syftet med den här artikeln är främst att redovisa en kvalitativ enkät- och intervjustudie där jag undersökt om muslimska kvinnor upplever sig sämre behandlade eller utsatta för trakasserier på grund av att de bär huvudduk.⁵ Undersökningen handlar framför allt om kvinnornas upplevelser de senaste två åren. Genom att undersöka dessa kvinnors upplevelser av negativ särbehandling kan vi få en förståelse för förekomsten och den eventuella omfattningen av upplevd diskriminering och trakasserier. Jag har undersökt var kvinnorna upplever sig mest utsatta, är det på arbetsplatsen, i skolan, högskolan eller i kontakt med myndigheter? En annan fråga som tas upp är vem det är som utför den diskriminerande behandlingen. Jag har också varit intresserad av att undersöka anmälningsfrekvensen, och i de fall kvinnorna inte anmält, varför de inte gjort det.

Eftersom undersökningen bygger på en kvalitativ studie är det inte möjligt att dra generella slutsatser av resultatet. Syftet med undersökningen har snarare varit att få en bild av om och hur muslimska kvinnor som bär huvudduk dagligen upplever diskriminering och i så fall var den sker.

Begrepp och definitioner

Denna artikel handlar om *islamofobi*, i det här fallet både om *diskriminering* och om *rasism*. Enligt DO:s definition är en person utsatt för diskriminering om han eller hon blir sämre behandlad än en annan person i en likartad situation och om anledningen är kön, etnisk identitet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder (www.do.se). Det är också den upplevda diskrimineringen som är i fokus här, inte den juridiskt mätbara definitionen, eftersom artikeln är baserad på kvinnornas egna upplevelser och det de

5 Här vill jag verkligen tacka ungdomsledaren Leyla Candemir som hjälpt mig att komma i kontakt med kvinnor som dagligen bär huvudduk. Leyla Candemir har framför allt arbetat med att dela ut och samla in enkäterna i denna studie. Jag vill även tacka alla andra kvinnor jag kommit i kontakt med, både deltagare och de som hjälpt till med administrationen av enkäten.

ser som sämre behandling. Enligt Anders Lange (2000:123) finns det tre faser i det han kallar för »mätproblem«: 1) den objektiva diskrimineringen som är avsiktlig och olaglig, 2) upplevelsen av diskriminering hos individen, 3) rapport om diskriminering när respondenten svarar på frågorna i studien. Lange menar att flera diskrepanser kan uppstå mellan dessa olika faser, en person kan till exempel uppleva att diskriminering skett trots att ingen objektiv diskriminering har inträffat, eller också kan en person utsättas för objektiv diskriminering men inte ha någon upplevelse av det. I Langes studie från 2000 tyder mycket dock på att den rapporterade diskrimineringen i stor utsträckning bottnar i en objektiv diskriminering.

I enkäten har jag valt bort ordet diskriminering, eftersom det kan vara ett svårtolkat ord. I stället har jag använt andra ord för diskriminerande behandling och attityd. Därför har kvinnorna i enkätundersökningen tillfrågats om de upplever att de behandlats annorlunda eller sämre för att de använder huvudduk. I det fall där jag har frågat om de har blivit annorlunda behandlade ber jag dem dessutom själva ge exempel. Jag frågar också kvinnorna i enkäten om de utsatts för trakasserier eller andra kränkningar. Exempel på trakasserier är mobbning och att en person blir retad på grund av dennes etniska eller religiösa identitet (www.do.se). Dessutom tillfrågas kvinnorna om någon i olika situationer sagt åt dem att ta av huvudduken.

Diskriminering kan, liksom rasism, ses som ett uttryck för islamofobi. Islamofobi är ett tämligen nytt begrepp, men brukar allmänt ses som en rädsla för islam och muslimer (Larsson 2005:80). Denna rädsla kan aktivera anti-islamiska reaktioner som är riktade mot muslimer (www.sverigemotrasism.se). Islamofobin har många sidor – dels kan den handla om hat i form av verbala hot och fysiskt våld riktade mot muslimer, men den kan också handla om exkludering, till exempel från arbetsmarknaden (Runnymede Trust 1997). Islamofobi kan uttryckas i form av fördomar som sprids genom media eller så kan den resultera i negativ särbehandling i form av diskriminering av muslimer på arbetsmarknaden och i skolan. Ett annat begrepp som kommit att bli en vanlig definition för att beteckna den rasism och diskriminering som många invandrare på daglig basis är utsatta för är *vardagsrasism*. Enligt Philomena Essed kan vardagsrasism ses som en process som kännetecknas av praktiska handlingar med rasistiska inslag (Essed 2005:74). Hon menar också att vardagsrasism skiljer sig från rasism på det sättet att den inte handlar om extrema företeelser, som till exempel den organiserade rasismen kan stå för, utan snarare om handlingar som är mer konkreta och triviala. Om en person utsätts dagligen så kan dessa till synes triviala handlingar dock leda till kroniska skador. Vardagsrasismen som kommer

till uttryck inom alla olika vardagliga situationer kan enligt Essed reduceras till tre perspektiv: »*marginalisering* av de som identifieras som rasmässigt eller etniskt annorlunda; *problematisering* av andra kulturer och identiteter; samt symbolisk eller fysisk *repression* av (potentiellt) motstånd genom förödmjukelse eller våld.« (Essed 2005:79.)

Metod

Den huvudsakliga metod som används för denna studie är en kvalitativ enkätstudie. 90 kvinnor har deltagit i undersökningen, av dessa bär alla huvudduk dagligen i skolan, högskolan/universitet, på arbetsplatsen och ute i det övriga samhället. Utöver dessa 90 har ytterligare ett 30-tal kvinnor tillfrågats om att delta, men de har fallit bort i och med att målgruppen i efterhand omformulerats till att bara inkludera kvinnor som dagligen använder huvudduk. Personer som inte uppfyller dessa kriterier har således tagits bort.

Urvalet är inte slumpmässigt utan selektivt, eftersom jag har bedömt att det varit svårt att göra ett slumpmässigt urval av kvinnor som bär huvudduk. Jag har valt att närma mig denna avgränsade grupp kvinnor genom att kontakta olika muslimska föreningar och organisationer. Beroende på sättet som kvinnorna valts ut på går det inte att dra några generella slutsatser av resultatet av undersökningen, men däremot kan man få en förståelse för och en indikation på hur muslimska kvinnor med huvudduk kan uppleva sin situation. Enkäterna har delats ut och samlats in med hjälp av olika nätverk för muslimska praktiserande kvinnor, framför allt i samband med olika kvinno- och tjejaktiviteter där kvinnor i olika åldrar deltagit.⁶ Den främsta kontakten har varit en kvinnogrupp i södra Stockholm, där de flesta kvinnorna är från Turkiet. Enkäten har även delats ut till besökande kvinnor vid olika aktiviteter i Stockholmsmoskén i centrala Stockholm. Jag har dessutom använt mig av en kontaktperson för att lättare kunna förankra studien i den

6 En liknande metodologi användes i samband med religionsvetaren Göran Larssons enkätundersökning om svenska muslimers upplevelser av rasism och diskriminering efter den 11 september (Larsson 2003:65). Där kontaktades ett antal muslimska församlingar som i sin tur delade ut enkäten till sina församlingsmedlemmar. Detta sätt att försöka kvantifiera kvalitativa data har sina begränsningar menar Larsson, framför allt beroende på representativitet och hur sanningsenligt informanterna förhåller sig till sina svar (ibid:62).

muslimska gruppen för att på det sättet få ett så stort underlag som möjligt.

Enkäten har tagits fram och bearbetats på Integrationsverket. Utgångspunkt för de 14 frågorna har varit Lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering.⁷ I diskussionerna kring framtagande av enkäten har flera av mina kollegor på Integrationsverkets analysavdelning samt flera handläggare från Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (DO) deltagit.

Därefter har även 5 strukturerade intervjuer genomförts på 20 till 35 minuter vardera. Syftet med intervjuerna har varit att fördjupa materialet och ge de intervjuade möjlighet att mer utförligt beskriva erfarenheter och upplevelser de haft av diskriminering och rasism. De 5 intervjuerna genomfördes vid 2 tillfällen i samband med att enkäterna delats ut. Intervjuerna har följt en frågeguide bestående av sex övergripande frågor som överlag följer de frågor som finns i enkäten. De frågor som ställdes i intervjuerna handlade framför allt allmänt om hur kvinnorna upplevt att omgivningen bemött dem. En fråga var inriktad på om kvinnorna upplevt att de behandlats på ett speciellt sätt för att de använde huvudduk.

De 5 kvinnor som intervjuats har också deltagit i enkäten och de har själva fått anmäla sitt intresse, vilket ofta inneburit att de har haft något speciellt att berätta. Intervjuerna har därefter transkriberats. I resultatredovisningen är deras namn fingerade.

I resultatavsnittet har jag valt att redovisa de två undersökningarna tillsammans. Resultatet är således uppdelat efter övergripande frågeställningar, där svaren i enkätundersökningen i de flesta fall redovisas först, för att senare fördjupas och exemplifieras med valda delar från intervjuerna. De övergripande frågeställningarna rör upplevelser av sämre behandling, upplevelser av trakasserier och annan kränkande behandling, upplevelser av annorlunda behandling samt anmälningsfrekvens.

Undersökningsdeltagarna

Av de 90 kvinnor som har deltagit i enkätundersökningen är majoriteten, 67 procent, mellan 20 och 44 år, 23 procent av kvinnorna är under 20 år, 9 procent är mellan 45 och 64 år, medan bara 1 procent, dvs. en person, är över 65 år. De flesta är från Stockholm, eftersom de föreningar jag varit i kontakt med är baserade i Stockholmstrakten. Några enstaka är från Göteborg och Västerås.

⁷ Enkäten finns som bilaga i appendixet.

Majoriteten av kvinnorna är födda utanför Sverige, 72 procent. Det innebär att nästan en tredjedel av kvinnorna (26 stycken) är födda i Sverige. De flesta (24 stycken) av de utlandsfödda kvinnorna är födda i Turkiet, 12 kvinnor är födda i Somalia. Andra länder som kvinnorna uppger som födelseland är Marocko, Eritrea, Irak, Tunisien, Libanon, Sudan, Kuwait, Azerbajdzjan, Danmark och Finland. Ytterligare 10 kvinnor är födda utanför Sverige, men har inte fyllt i vilket land.

Nästan hälften, 43 procent, av dem som deltagit i undersökningen är studerande, 31 procent uppger att de är anställda, 11 procent att de är arbetslösa och 9 procent att de är arbetssökande. För övriga 6 procent gäller andra svarsalternativ.

När det gäller högsta avslutade utbildning har drygt hälften uppgett att de har gymnasieexamen, medan nästan 28 procent har avslutat grundskolan, nästan 19 procent av kvinnorna har en universitets- eller högskoleexamen.

Intervjuerna har genomförts med 5 kvinnor, som också har deltagit i enkätundersökningen. De intervjuade kvinnorna är mellan 20 och 58 år gamla. 4 av dessa är födda utomlands och har kommit hit i vuxen ålder, 3 från Turkiet och 1 från Irak. Den yngsta kvinnan är den enda som är född och uppvuxen i Sverige. Hon är också den enda som inte burit huvudduk eller dylik huvudklädsel hela tiden.⁸

Redovisning av de muslimska kvinnornas upplevelser av diskriminering och rasism

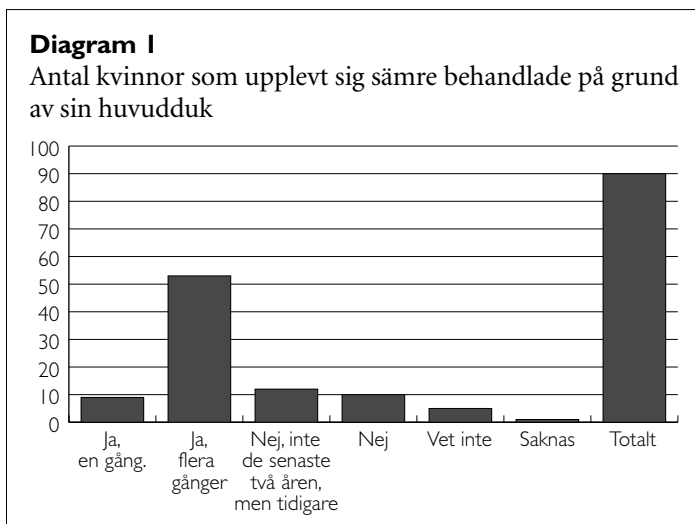
Sämre behandling

I enkätundersökningen uppger majoriteten (62 av 90) av kvinnorna att de har känt sig sämre behandlade för att de bär huvudduk under de senaste två åren (se tabell 1 s.112).⁹ De flesta av dem har upplevt det vid flera tillfällen. 12 kvinnor uppger att de inte har upplevt sämre behandling de senaste två åren men däremot under tidigare år. 10 personer svarar nej på frågan om de känt sig sämre behandlade.

De flesta har upplevt den sämre behandlingen ute på gatan (se tabell 2 s. 112). Därefter är det i kontakt med arbetsgivarna många kvinnor upplevt sig sämre behandlade, på tredje plats kommer i skolan, och den sista och fjärde kategorin som kvinnorna upplever sig sämre behandlade i är i kontakt med myn-

8 Den äldsta kvinnan, som kommer från Turkiet, uppger i intervjun att hon inte burit muslimsk huvudduk hela tiden. Däremot har hon täckt håret med en sjalett, något som är vanligt på landsbygden i Turkiet.

9 De viktigaste resultaten redovisas i tabellform i Appendix.

digheter. När det gäller *situationen* däremot, är det när de söker arbete som de flesta (28 kvinnor) uppger att de har upplevt negativ särbehandling på grund av sin huvudduk, 21 kvinnor uppger att de upplevt negativ särbehandling vid handel av varor/tjänster (se tabell 1 nästa sida). Den tredje vanligaste situationen som uppges är vid sjukvårdsbesök (16 personer). 11 personer uppger att de blivit sämre behandlade i kontakt med facket, arbetsgivar- och andra yrkesorganisationer. 10 personer svarar i samband med praktik och 9 kvinnor uppger gymnasieskolan som en situation då de upplevt den negativa särbehandlingen.¹⁰

Att arbetsplatsen är den plats där den mesta diskrimineringen sker, vittnar även kvinnornas svar om på *vilket sätt* de har blivit sämre behandlade på (se tabell 4 s. 113).¹¹ 28 kvinnor uppger som svar att de inte fått jobb på grund av att de burit huvudduk, medan 13 personer svarar att de inte blivit kallade till intervju. 5 har inte fått praktikplats genom skolan, och 4 har inte fått praktik ordnad genom arbetsförmedlingen. 5 personer uppger att de inte fått bostad på grund av sin huvudduk.

Vem är det då som uppges ha behandlat kvinnorna sämre? En tredjedel (29 personer) svarar att det är arbetsgivaren som behandlat dem negativt, 12 personer svarar att det är en person på gatan och 10 personer att en kollega utsatt dem för den negativa särbehandlingen (se tabell 3 s. 113). I skolan är det

10 På den här frågan har kvinnorna kunnat fylla i flera svarsalternativ.

11 På den här frågan har deltagarna haft möjlighet att ange fler än ett svarsalternativ.

Tabell I

Situationen i vilken kvinnorna de senaste två åren blivit sämre behandlade för att de använt huvudduk.

I vilken situation?	Antal svar
När jag sökt arbete	28
När jag praktiserat	10
När jag studerat på högskola/universitet	3
När jag studerat på grundskola/gymnasium	9
I kontakt med facket, arbetsgivar- eller yrkesorganisationer	11
Vid besök hos socialtjänsten	3
Vid besök hos sjukvården	16
Vid besök hos försäkringskassan	6
Vid handel av varor/tjänster	21
Vid hyra eller köp av bostad	4
Övriga	15
Totalt	126

Partiellt bortfall: 17,77 procent (16 personer har ej svarat på frågan).
På den här frågan har deltagarna kunnat ange flera svarsalternativ.
35 personer har angett mer än ett svarsalternativ.

16 personer som har utsatts, 9 av dessa uppger att en annan elev behandlat dem sämre och 7 kvinnor att det var personal i grund-/gymnasieskolan som behandlade dem sämre. 21 kvinnor har inte svarat på frågan om vem som utsatt dem för sämre behandling.

I intervjuerna är det bara 1 av de 5 kvinnorna som uppger att hon inte utsatts för sämre behandling på grund av att hon bär huvudduk. Denna kvinna uppger däremot att hon kände sig diskriminerad för att hon inte var svensk i den klass som hon gick i. De övriga 4 intervjuade kvinnorna har upplevt sig sämre behandlade på olika ställen. Den yngsta, Amina, har upplevt att hon varit utsatt för diskriminering för att hon burit huvudduk i skolan – innan hon bar huvudduk hade hon inga problem:

Innan jag satte på mig slöjan behandlade de mig helt vanligt, alltså jag tyckte att det var vanligt. Jag fick de betyg jag förtjänade till och med om jag fått ett IG accepterade jag det och det var lugnt. Speciellt i gympan kommer jag ihåg att jag fick kämpa jättemycket. Han [läraren, min kommentar] vägrade att ge mig mer än godkänt, jag älskade gympan det var det som var problemet. Min lärare gjorde så att jag började hata gympan.

Ayshe som i dag helt utan problem arbetar med huvudduken på sig berättar i intervjun om ett klart fall av etnisk diskriminering för tre, fyra år sedan. Detta fall, där Ayshe nekades praktik-

plats på grund av slöjan, uppmärksammades i de lokala medierna och anmäldes även till DO, som dock inte kunde göra något åt det. Hade det varit i dag hade förmodligen DO kunnat driva ärendet i och med det förbättrade skyddet mot diskriminering i den nya lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering. Ayshe var arbetslös och fick genom arbetsförmedling praktikplats i en matvaruaffär i innerstan, som hon varit förutseende nog – trodde hon – att byta med sin kompis som hamnat i en affär i förorten, eftersom hon trodde att de i förorten skulle vara mer vana vid kvinnor med huvudduk. Allt gick bra till en början. Ayshe fick platsen i matvaruaffären i den tämligen invandrartäta förorten. Hon träffade chefen för en intervju, det var vinter och hon hade vinterkläder på sig, och allt gick bra. Chefen gav till och med Ayshe en komplimang för hennes goda svenska. Redan den första dagen fick hon dock problem:

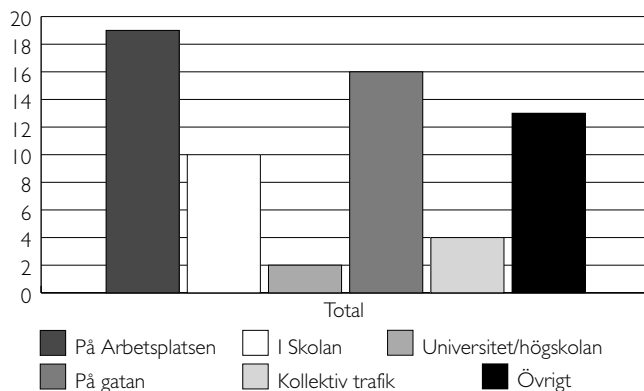
Jag hade fått kläder därifrån och hade slöjan på mig, jag gick och började efter två timmar tror jag, sen kommer chefen och sa att du får komma med mig, och jag sa okej och gick med. Då sa han du får inte jobba här och jag sa varför inte det? Nä, du har huvudduk sa han till mig. Jaha, sa jag, när jag var i intervjun såg du mig. Nä, sa han, jag trodde att det var en mössa. Jasså en mössa, alltså det finns en skillnad, sa jag till honom, det var därför jag valde denna affär för att det finns så många som är invandrare, ni har så många invandrare som bär slöja alltså... Nä, det går inte sa han, jag vill inte att du ska jobba här, antingen kan du ta av dig den eller så är det slut. Då sa jag att jag slutar.

Det är den enda gång Ayshe upplevt sig negativt behandlad eller annorlunda behandlad för att hon bär huvudduk. Hon har snarare upplevt att omgivningen är positivt inställd till henne, för att hon som bär slöja får och kan studera. Händelsen påverkade henne väldigt djupt och hon kände sig väldigt kränkt.

Sammanfattningsvis visar undersökningen att majoriteten av kvinnorna känt sig sämre behandlade vid ett eller flera tillfällen de senaste två åren på grund av att de bär huvudduk. De flesta kvinnorna upplever *platsen* för den dåliga behandlingen på gatan medan den *situation* som majoriteten uppger sig vara sämre behandlade i är när de söker arbete. Dessutom är det många som anger arbetslivet som den främsta platsen för diskrimineringen eftersom det är arbetsgivaren och kollegorna tillsammans som uppges vara de *personer* som står för den större delen av den sämre behandlingen, på andra plats kommer skolan om vi tar hänsyn till vem som behandlat kvinnorna sämre. Dessutom uppger de flesta att *sättet* för den negativa särbehandlingen är kopplat till arbetsmarknaden, då majoriteten uppger att de inte har fått ett visst jobb eller blivit kallade till intervju på grund av att de bär slöja.

Diagram 2

Svarsfrekvens över var kvinnorna upplevt trakasserier eller blivit utsatta för andra typer av kränkningar.

Trakasserier och andra kränkningar

På frågan om kvinnorna upplevt trakasserier på grund av sin huvudduk har drygt hälften svarat ja, vilket är 47 av de 90 kvinnor som deltog i enkätundersökningen (se Tabell 5 s. 114).¹² De flesta, 19 personer eller en tredjedel, av dem som svarat på denna fråga har svarat att de blivit utsatta för trakasserier på arbetet, därefter är på gatan den plats som de flesta har blivit trakasserade – 16 kvinnor. 10 kvinnor har svarat att de har blivit trakasserade i skolan, medan 2 har uppgett att de blivit utsatta för trakasserier på universitet/högskola.

Ytterligare en fråga som ställs i enkäten är om kvinnorna ombetts att ta av sig huvudduken (se Tabell 6 s. 114). 40 personer har i enkäten svarat att de har blivit tillsagda att ta av sig huvudduken i olika situationer. Majoriteten har upplevt detta vid anställningssituationen, 10 personer har uppgett att de blivit tillsagda att ta av sig huvudduken i skolan, 9 personer på arbetsförmedlingen och 5 personer på gatan. I intervjuerna framkommer det att arbetsgivaren vid ett fall har bett den intervjuade kvinnan att ta av sig huvudduken.

Sammanfattningsvis uppger ungefär hälften av de tillfrågade kvinnorna i enkätundersökningen att de har upplevt trakasserier, och att det är på arbetsplatsen och på gatan som de flesta upplevt den diskriminerande behandlingen. 4 av 9 uppger dessutom att de blivit tillsagda att ta av sig slöjan i olika situationer.

¹² På den här frågan har deltagarna haft möjlighet att ange fler än ett svarsalternativ.

Arbetslivet är den situation som återkommer mest i kvinnornas svar.

Anmälningar

Jämfört med hur många som svarat i enkätundersökningen att de upplevt sig ha blivit sämre behandlade under de två senaste åren, är det väldigt få som uppger att de har anmält några fall av diskriminering (se Tabell 7 s. 114). Bara 11 personer av de tillfrågade har svarat att de har anmält händelsen till någon instans. Till DO har 3 personer anmält den sämre behandlingen, 2 personer uppger att de anmält händelsen till facket, 2 personer har anmält den polisen och 4 personer uppger att de har anmält till annan myndighet.

Varför anmäler så få? De flesta (38 personer) har på denna fråga svarat att det inte har någon betydelse om de anmäler eller inte (se Tabell 8 s. 115). 15 personer har svarat att de inte litar på myndigheter, medan 14 personer har svarat att de inte känner till lagen, 5 personer har inte blivit behandlade sämre, 4 känner inte till DO, 2 har svarat att de inte orkar.

Resultatet av enkätundersökningen visar att inte många anmäler fall av diskriminering, majoriteten av respondenterna som svarat på denna fråga, nästan hälften av de 90 som deltar, anser inte att det har någon betydelse om de anmäler eller inte.

Terrorism och 11 september 2001

En av frågorna i enkäten handlar om huruvida kvinnorna upplevt bemötandet från omgivningen som annorlunda. Där svarar över hälften ja, 49 av kvinnorna, medan 21 kvinnor svarar nej och 20 inte svarat alls.

I denna fråga får kvinnorna ge exempel på vad de anser är annorlunda bemötande, och sex kvinnor exemplifierar genom att skriva den 11 september 2001 och flera att de har sammankopplats med terrorism. En kvinna säger:

Människor tror att jag är en farlig person på grund av min huvudduk. Att jag är en terrorist. Speciellt efter 11 september som hände i USA har folk tittat mer snett på en och pratar illa om en.

Även sättet folk tittar på en, »blickar«, är ett återkommande tema som anges som exempel på annorlunda bemötande på grund av huvudduken. Flera av kvinnorna säger, både i enkäten och i intervjuerna, att de upplevt omgivningens blickar, en del uppfattar dem som annorlunda, andra uppfattar att utomstående tittar snett, vissa upplever blickarna som fördomsfulla, någon säger att hon är »osynlig«. Även i intervjuerna vittnas det om allmänhetens bemötande med anledning av den 11 sep-

tember. Amina berättar om det hon upplevde efter 11 september 2001 då hon just hade börjat bära huvudduk:

Det har hänt jättemycket på gatan och det var lite svårt för mig för att jag hade precis börjat med den [slöjan, min kommentar] och jag är född i Sverige och uppväxt i Sverige så det är någonting nytt för mig så det var så här typ att jag inte visste riktigt vad jag skulle göra och alla kände mig utan själ så jag hade inte heller så jättebra kunskaper om islam heller då men sen efter det här med elfte september och allting när jag försökte förklara och vissa inte ens ville lyssna och de tittade snett, spottade på en... Det var folk på tunnelbanan och på gatan alltså helt vanligt, de kallade en, och skrek terrorist, de gjorde det till min mamma som också har slöja. Det var verkligen jobbigt den tiden men nu har det förbättrats lite, nu är det inte samma sak men visst får man blickar.

Många i omgivningen är nyfikna på slöjan och på islam. Ülkü, som arbetat som städerska innan hon födde sin son, berättar i intervjun om hur hon ibland känner att personer i början kan vara lite avogt inställda till henne. Hon tror själv att det kan bero på att de inte träffat någon tidigare som bär huvudduk. Till en början hälsade de inte på hennes då nya arbetsplats. Men när de lärt känna henne lite mer efter att en vecka gått, började hennes kollegor hälsa och fråga henne hur det var med henne.

Många kvinnor vittnar dock om mer negativt och fördomsfullt bemötande, framför allt blir det tydligt i enkätundersökningens öppna svarsalternativ. Där är det flera som uttrycker att utomstående tror att de är förtryckta bara för att de använder huvudduk. En säger att hon blivit omyndigförklarad, en annan uttrycker det som om att hon blivit osynliggjord, en tredje som att folk inte tror att man kan någonting. En kvinna skriver att folk tror att hon är mindre allmänbildad och flera beskriver att utomstående gör kopplingar mellan dåliga kunskaper i svenska och huvudduk, trots att de har studerat på högskola och att kvinnorna i flera fall är upp vuxna i Sverige och pratar felfri svenska.

Den 20-åriga Amina berättar i intervjun om att hon har varit med om att personer framför henne har pratat om henne och sagt högt om henne att hon är förtryckt. Hon uppger också att en del inte vill lyssna på henne när hon vill förklara hur det är.

Det framkommer i både enkät- och intervjuundersökningen att det inte är ovanligt att en del svenskar blandar ihop religion och politik när islam och muslimer kommer på tal. Det blir tydligt när flera kvinnor i undersökningen upplevt att de sammankopplas med terrorism och framför allt med händel-

serna i USA den 11 september 2001.¹³ I och med att de med sin huvudduk syns på gator och i tunnelbanan på ett helt annat sätt än män och kvinnor utan huvudduk, utsätts de för fördomsfulla beteenden. Dessutom utsätts kvinnorna för allmänhetens tro att muslimska kvinnor är offer, och att slöjan är ett förtryckets symbol. Om detta vittnar många muslimska kvinnor som bär sjal, både i den här undersökningen och i andra undersökningar (jfr Roald 2003). Även det som inledningsvis kan ses som en positiv nyfikenhet kan leda till negativa attityder i form av fördomar om könsförtryck, till exempel i det fall där en av de intervjuade sa att hennes studiekamrater var positiva eftersom hon fick studera trots att hon bar huvudduk.

Vardagsrasism

I intervjuerna är det en av kvinnorna, Leyla, som upplever att hon är utsatt för diskriminering som sker på daglig basis, vilket kan betraktas som den s.k. vardagsrasism som Philomena Essed tar upp i sin forskning (Essed 1991, 2005):

Hur ska jag beskriva, det är svårt. Jag kommer inte ihåg riktigt alltså men... Jag upplever att det är som en vardag, jag upplever att jag inte kan tänka, det har blivit som en rutin för mig, jag vet att när jag har den här sjalen, är jag mycket försiktig, till exempel när jag går med kassen inne i affären måste jag veta att den här kassen är tom eller att jag har kvitto om de kommer och frågar efter...

I samband med att kvinnorna vänder sig till sjukvården är det flera i undersökningen som upplever sig sämre bemötta. Här har även den intervjuade Leyla erfarenheter av dåligt bemötande, och det är främst i samband med sjukvård hon upplevt det. I Leylas fall handlar det om personalens fördomar att beslöjade kvinnor inte är vuxna och mogna att ta hand om sig själva. Det var läkaren på den lokala vårdcentralen i det svenska radhusområdet där familjen bor, som stod för det fördomsfulla bemötandet. När Leyla gick dit med dottern, som var under tolv år, ville läkaren prata med dottern och inte med Leyla. När hon försökte få en konversation med läkaren sa han att han pratade med dottern. Det kändes kränkande för Leyla eftersom hon var mamman och dottern bara var ett barn. Sedan dess har hon undvikit att gå dit.

Det som kan kallas för vardagsrasism, kränkningar som kan-

13 Trots att det är mer än fyra år sedan verkar denna datum 11 september 2001 vara centralt och återkommande i kvinnornas svarsalternativ och därför har jag valt att ta med det i redovisningen, även om studiens fokus handlar om de två senaste åren.

ske till en början är av trivial karaktär, men som i ett längre perspektiv blir tärande, sker inom flera områden. Kränkningarna kan bestå av blickar på gatan och tunnelbanan, som många av kvinnorna i undersökningen vittnar om, och de sker på en daglig basis.

Slutdiskussion

En av utgångspunkterna för den här artikeln är hur det är för kvinnor som bär huvudduk att leva i Sverige 2005. Upplever kvinnorna islamofobi i form av diskriminering eller rasism? Var upplever de sig som mest utsatta? Den undersökning som redovisas i artikeln är inte av den karaktär att det går att dra generella slutsatser för alla kvinnor som bär huvudduk i dag i Sverige. Men att så många som 62 av de 90 kvinnor som har svarat på enkäten har upplevt sig sämre behandlade en eller flera gånger under de senaste två åren och att nästan hälften av dem har blivit utsatta för trakasserier och annan kränkande behandling är mycket anmärkningsvärt. Resultatet av studien tyder på att det kan vara svårt att leva med huvudduk i Sverige. Däremot besvaras inte frågan om det är svårt att vara muslim i Sverige i dag. Det kan till exempel vara svårare att vara muslimsk kvinna och bära huvudduk än att vara muslimsk kvinna och inte bära huvudduk. Studien visar att det kräver en viss styrka och mod för att våga bära huvudduk, och många upplever att de ifrågasätts. Därför väljer en del bort huvudduken trots att de egentligen vill bära den (Roald 2003).

Det är på gatan och ute bland allmänheten som de flesta av kvinnorna upplever den negativa särbehandlingen som då består av att folk stirrar på dem. Det är där kvinnorna med huvudduk syns, och på det sättet är de mer sårbara än till exempel muslimska män. Omgivningens blickar behöver inte alltid vara negativa – de kan rent av vara nyfikna. Nyfikenheten kan dock vara fördomsfull, och även dessa blickar bränner, och en del av kvinnorna i undersökningen vittnar om att de har blivit kallade för »terrorist« och andra kränkande uttryck. Någon säger att hon har blivit spottad på. Många uppger den 11 september 2001 som början på en tydlig ökning av det negativa bemötande som muslimer upplever. Trots att det nu blivit bättre påverkar händelser i övriga världen hela tiden situationen för muslimerna i västvärlden.

Alla dessa negativa upplevelser kan ses som exempel på vardagsrasism, eftersom det är subtila, vardagliga kränkningar det handlar om. Även tidigare studier från Integrationsverket pekar på den vardagsrasism som människor med annan bakgrund stöter på i form av negativa blickar och ibland kommentarer

(Integrationsverket 2004:230). Dessa rasistiska kränkningar bryter naturligtvis ner den utsatta och till slut orkar hon eller han inte bry sig, även om man fortfarande påverkas. Kränkningarna har blivit en del av vardagen.

Även om många av de deltagande kvinnorna upplever att det är ute på allmänna platser, till exempel på gatorna och när de åker kommunalt med buss och tåg, som de känner sig mest utsatta för folks blickar och fördomar, visar ändå undersökningen att det är i arbetslivet och på arbetsmarknaden som majoriteten av kvinnorna i undersökningen har utsatts och upplevt olika typer av sämre behandling. Det kan bero på att majoriteten av de 90 deltagande kvinnorna är i arbetsför ålder, men det är ändå anmärkningsvärt att det är där de flesta upplever diskriminering och trakasserier. Dessutom är det tydligt att de inte väljer att göra något åt sin dåliga situation, dvs. väldigt få av kvinnorna i undersökningen har anmält att de blivit diskriminerade. De flesta säger att det beror på att det inte spelar roll, vilket tyder på att kvinnorna hyser ett lågt förtroende för de svenska myndigheterna och lagstiftningen. Dessutom är det relativt många som uppger att de inte känner till lagstiftningen så väl. Lagstiftningen som skyddar mot etnisk och religiös diskriminering har förbättrats de senaste åren och ärendetillströmningen hos DO ökar varje år, vilket även kan tyda på förbättrade informationsinsatser.

Artikeln handlar om upplevelsen av diskriminering och rasistiska kränkningar på grund av att man bär huvudduk. Upplevelser är subjektiva och ligger hos den som känner sig utsatt. Det är då inte alltid helt enkelt att veta vad som ligger bakom upplevelserna, om det är något som finns hos den som utsätts eller om det är ett klart fall av diskriminerande beteende. Dessutom är det inte klart att det som upplevs som diskriminering eller rasism på grund av att man som kvinna bär huvudduk behöver handla om huvudduken, det kan handla om det generella invandrarskapet eller att personen är kvinna, förtrycksgrunderna kan också samverka. I och med att så många kvinnor med huvudduk tillfrågats i studien, visar den dock på ett mönster: att huvudduken gör att kvinnor känner sig utsatta i hela samhället, att de inte upplever att de har samma chanser och möjligheter samt att de stängs ute. Däremot kan studien inte med säkerhet fastställa att det i alla nämnda fall handlar om diskriminering i lagens mening. Det finns inte särskilt många metoder för att undersöka detta, förutom *situation testing* som används i en studie som genomförs i Sverige av International Labour Organization (ILO), på uppdrag av Integrationsverket.

Hur kan man förbättra situationen för kvinnor som bär huvudduk? Det är ett svårt dilemma att försöka ändra ett sam-

hällsklimat och hårdnande attityder gentemot muslimer. Men klimatet och attityderna kan komma att ändras på sikt i och med att det i det svenska samhället blir allt vanligare med kvinnor som bär huvudduk, allt vanligare att man möter arbetande kvinnor som vågar och också tar sig förbi de hinder som kan tänkas finnas. För att det finns hinder visar studien tydligt, även om de kanske inte alltid är synliga för dem som inte bär huvudduk och inte heller alltid för dem som diskriminerar.

I dag finns det ett relativt bra skydd i lagstiftningen, det finns antidiskrimineringsbyråer över hela landet, DO syns och diskriminering synliggörs i mediebevakningen. Diskrimineringsfrågorna har under de senaste åren kommit allt högre upp på den politiska dagordningen, men det faktum att kvinnorna anser att myndigheterna ändå inte kan göra något, eller ännu värre att samhället och dess instanser inte finns till för dessa kvinnor, är oroväckande, eftersom det kan leda till att kvinnorna blir än mer utsatta. Om brotten eller upplevelser av brott inte anmäls finns det förstås heller ingenting att göra – men anmälningarna i sig kan i alla fall leda till förändring. Att anmäla till antidiskrimineringsbyråer eller DO bör därför uppmuntras. Dessutom bör samverkan mellan de olika myndigheter som arbetar med frågorna förbättras. Även när det gäller de olika diskrimineringsgrunderna (jfr med diskussionen om intersektionalitet i Paulina de los Reyes och Diana Mulinaris bok »Intersektionalitet« från 2005), dels för att det finns många likheter som det går att lära av, men också för att det finns en styrka i att samarbeta. Informationsinsatserna till kvinnor om hur och var man anmäler fall av diskriminering bör förbättras, och där har de etniska riksorganisationerna en viktig funktion, framför allt kvinnoförbunden. Medierna är viktiga i och med att de bär ett ansvar att förmedla budskap till allmänheten, därför har de en viktig uppgift när det handlar om hur de framställer muslimska kvinnor med eller utan huvudduk.

Referenslista

- Allwood, Jens. 1982. *Reduktionism, holism och atomism*. Göteborg universitet, Institutionen för lingvistik, www.gu.se.
- Essed, Philomena. 1991. *Understanding everyday racism*. London: SAGE.
- Essed, Philomena. 2005. »Vardagsrasism« i de los Reyes, P. och Kamali, M. red.: *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41. Stockholm: Fritzes.
- Roald, Ann Sofie. 2003. »Slaget om slöjan« i Ouis, Pernilla och Roaldh, Ann Sofie, red.: *Muslim i Sverige* (red.), 2003. Stockholm: Wahlström och Widstrand

- Hakim, Mohsen. 2004. »DO-anmälningar och etnisk bakgrund« i *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige*. Integrationsverkets rapportserie 2005:02.
- Integrationsverket. 2004. *Rapport Integration 2003*. Norrköping: Integrationsverket.
- Lange, Anders. 1999. *Invandrare om diskriminering: en enkät- och intervjuundersökning om etnisk diskriminering på uppdrag av Diskrimineringsombudsmannen (DO)*. Stockholm: CEIFO.
- Lange, Anders. 2000. *Diskriminering, integration och etniska relationer*. Norrköping: Integrationsverket.
- Larsson, Göran. 2003. *Samtal med svenska muslimer*. Integrationsverkets rapportserie 2003:3.
- Larsson, Göran. 2005. »Islamofobi i Sverige 2004« i *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige*. Integrationsverkets rapportserie 2005:02.
- de los Reyes, Paulina och Mulinari, Diana. 2005. *Intersektionalitet*. Lund: Liber.
- Sander, Åke. 2004. »Muslims in Sweden« i Anwar, M., Blaschke, J. and Sander, Å. red.: *State policies towards Muslim Minorities*. Berlin: Edition Parabolis.
- Runnymede, Trust. 1997. *Islamophobia a Challenge for Us All*. Summary.

Med Davidsstjärnan under tröjan

Upplevelser av diskriminering och judiskt ursprung i Sverige 2005

*Susanne Nylund Skog,
fil. dr, verksam vid
Etnologiska institutet,
Stockholms universitet*

Inledning

Det hävdas från flera håll att vi i Europa i dag kan iaktta en växande, eller åtminstone alltmer synlig, antisemitism (se t.ex. Bachner 2004:557, »Manifestations of Antisemitism in the EU 2002–2003«). I svensk dagspress och andra nyhetsmedier rapporteras om nynazistiska nationalistiska grupper och om judiska begravningsplatser och synagogor som vandaliseras (se även Löow 2000, Wikström 2005). De upptrappade konflikterna i Mellanöstern får också konsekvenser i det svenska samhället. Israel-Palestina-frågan står högt på den politiska agendan och det rapporteras om judehat hos muslimska företrädare och bland muslimska och arabiska skolelever (Tossavainen 2003). Den debatt som 2004 följde på den dåvarande israeliske ambassadörens vandalisering av ett konstverk på Historiska museet, under regeringens internationella konferens om folkmord, visar också att Mellanösternkonflikten, judendom och antisemitism är heta och dagsaktuella ämnen (se även Bachner 2004:580, 593). Dock är detta händelser som livligt debatteras under en kort period men som sedan förpassas till offentlighetens utkanter. Mycket sällan görs kopplingar till liknande händelser i Sverige eller övriga Europa (jfr Löow 2000:468ff). Kanske finns det heller ingen anledning att slå larm eftersom säkerhetspolisens rapporter angående rikets inre säkerhet från åren 2002 och 2003 inte visar på någon ökning av antalet anmälda brott av antisemitisk art (Säkerhets-

polisen 2002 och 2003).¹ Hur denna komplexa situation förstås och upplevs av personer med judiskt ursprung är ämnet för den här artikeln.²

Utgångspunkter och syfte

Från Integrationsverket har jag fått i uppdrag att undersöka hur judar i Sverige år 2005 upplever antisemitism. Denna undersökning handlar således om hur personer, som enligt judisk tradition är judar (se nedan), upplever situationen i Sverige i dag. Trots att de teoretiska influenserna är hämtade från post-strukturalistisk forskning handlar undersökningen inte om hur dessa personer skapar identitet, t.ex. i termer av etnicitet. Därför betraktas inte heller informanternas utsagor som identitetskonstruktioner eller etniska gränsdragningar, trots att de ju ur ett perspektiv är det. Det informanterna sagt i de bandinspelade intervjuerna förstås här i första hand som beskrivningar av faktiska förhållanden, händelser och upplevelser. Det avgörande, och som gör informanternas utsagor till viktiga informationskällor, är inte om det de berättar har inträffat eller ej, utan det faktum att de väljer att gestalta händelsen eller upplevelsen i intervjun.

När jag skriver om informanternas *judiskhet* använder jag även termen *judiskt ursprung*. Ur den judiska traditionens perspektiv är detta givet. Så är det dock ingalunda för informanterna. Vilka betydelser de ger sin *judiskhet* eller sitt *ursprung* och hur de förhåller sig till det är en empirisk fråga som jag avser att belysa här.

I sin översikt över rasismens historia skriver George M. Fredrickson att *rasism* existerar när »en etnisk grupp eller ett historiskt kollektiv härskar över, utestänger eller strävar efter att utplåna en annan grupp på grundval av skillnader som anses medfödda eller oföränderliga« (2002:151). Med en sådan definition av rasism behövs ingen speciell term för det förtryck som drabbar den judiska gruppen. Dock finns det särskiljande drag i den rasism som riktas mot judar, och Fredrickson gör klart att antisemitismen intar en speciell roll i rasismens historia. När det gäller rasism mot färgade människor handlar det om den »andres« exploatering, som ytterst leder till slaveri. När

1 I förhållande till den judiska befolkningens storlek i Sverige är dock nivån på den rapporterade antisemitiska brottsligheten inte negligierbar, även om antalet brott inte ökade under de nämnda åren. Den rapporterade brottsligheten är dock inte identisk med den verkliga nivån och mörkertalet är svårt att bedöma. I rapporten för 2004 iakttas en ökning av antalet anmälda brott.

2 Jag vill rikta ett stort tack till Stéphane Bruchfeld och Ann Runfors för insiktsfulla, inspirerande och nödvändiga kommentarer.

det gäller rasism mot judar är utestängningen av den »andre« ämnad att leda till utplåning eller folkmord (Yuval-Davis 2005:163, se även Fredrickson 2002:140). Enklare uttryckt exploateras och utnyttjas färgade medan judar förgörs och elimineras. Denna skillnad i förtryckets yttersta konsekvenser eller målsättningar härrör ur, eller leder till, hur den »andre« förklaras och beskrivs. Så även om båda dessa former av rasism utgjort vitala delar av det moderna samhällets framväxt har de gjort det på olika sätt (Wistrich 1999:2ff). Fredricksons definition är, i jämförelse med många andra, ganska snäv. Han har velat undvika en alltför vid definition där alla former av skillnadsgörande potentiellt skulle kunna klassificeras som rasistiska (Fredrickson 2002:131). Oron för att termen riskerar att bli alltför urvattnad för att kunna fungera som ett kraftfullt analytiskt redskap delas av flera forskare (se t.ex. Balibar 2004, Lange 2001, Mattsson 2004).

I denna artikel tar jag inte ställning till hur man bör etikettera och definiera den diskriminering som drabbar informanterna. Jag undviker också, inspirerad av Iris Marion Young, att analysera förtrycket av den judiska gruppen som ett enskilt förtryckssystem (även om man mycket väl skulle kunna göra det). Jag har dessutom avstått ifrån att försöka urskilja andra strukturerande kategoriseringar, så som t.ex. kön, klass och sexualitet (Young 2000:85). Young menar att om man väljer att undersöka förtrycket av en specifik grupp som ett eget förtryckssystem bortser man från likheter och överlappande former av förtryck. Dessutom ger man ett felaktigt intryck av att varje enskild medlem av en förtryckt grupp drabbas på exakt samma sätt (ibid:86).

I denna artikel har jag också inspirerats av Philomena Esseds (1991) resonemang kring, och användning av, begreppet *vardagsrasism*. Med vardagsrasism avses de återkommande, subtila och ofta till synes triviala kränkningar som färgade personer dagligen utsätts för. Vardagsrasism handlar om de orättvisor som förekommer så ofta att de nästan tas för givna, »gnagande, irriterande, utmattande, till synes små orättvisor som man till slut börjar förvänta sig« (Essed 2005:72). En poäng med begreppet är att det relaterar vardagliga erfarenheter av rasdiskriminering till »den makrostrukturella kontext av gruppjämlighet som inom och mellan nationer tar sig uttryck i etniska och rasmässiga hierarkier av kompetens, kultur och framsteg« (ibid, se även de los Reyes och Wingborg 2002:75ff). De situationer och upplevelser som informanterna beskriver som kränkande har paralleller till händelser som Essed klassificerar som vardagsrasistiska. Jag har dock valt att inte använda Esseds term vardagsrasism eftersom jag, som nämnts, vill undvika att definiera den diskriminering informanterna utsätts för som rasism.

Jag anser det dock viktigt att hålla i minnet att den rasism (eller fördomsfullhet) som riktas mot judar ibland (men inte alltid) är riktad mot dem just i egenskap av judar. Det spelar således en viss roll att de anses annorlunda på speciella sätt. Det förtryck som riktas mot den judiska gruppen har många likheter med och inslag av sådan rasism som drabbar färgade, men vilar till stor del på föreställningar om egenskaper och särdrag hos judar. Vanliga (och mycket gamla) antisemitiska stereotyper är t.ex. att judar är snåla och ekonomiskt sinnade, konspiratorisk och maktlystet lagda, samt att de har mycket makt och inflytande. Andra stereotyper gör gällande att judar är bedragare, skeptiker, exploatörer, ickemänskliga, samt sexuellt aggressiva och förföriska (se t.ex. Diaz 2005:61, Fein 1987:72).

Ytterligare en anledning till att jag valt att inte använda termen vardagsrasism är att informanternas judiska ursprung inte är direkt avläsbart för omgivningen, vilket det var hos dem som Esseds forskning handlade om. Denna »osynlighet« kommer jag att analysera i termer av »vithet«. Katarina Mattsson skriver att vithet utgör en »norm i föreställningar om svenskhet och vem som är svensk, men också i föreställda gemenskaper som »det europeiska« och det västerländska« (Mattsson 2004:109, se även Frankenberg 1999). Nationella diskurser om svenskhet vilar på ett »förgivettaget antagande om vithet« (Mattsson 2003:4, se även 2005, samt Fundberg 2001 och 2005). Den nära relationen mellan vithet och svenskhet kan ge svar på frågan om varför vissa grupper och minoriteter intar en privilegierad position gentemot andra (ibid). De flesta i den judiska gruppen i Sverige i dag kan (till skillnad från många färgade) passera som »vita normala svenskar«. Vithet korresponderar dock inte med en essens eller given uppsättning egenskaper. Vithet ska i stället förstås som en maktposition och (kanske framförallt) som en praktiserad relation (Mattsson 2003:5–6, se även Frankenberg 1993). Till stor del har den judiska gruppen i Sverige av andra och sig själva (osynlig)gjorts till svenskar. De har, kan man säga, praktiserat vithet. Men detta kräver sin tribut och informanterna i denna rapport vittnar om de många överväganden och ansträngningar som är involverade i denna process.

Med inspiration ifrån ovanstående teoretiska diskussioner och metodologiska överväganden har rapportens syfte kommit att formuleras på följande sätt: *Syftet är att beskriva hur informanterna förstår, hanterar och upplever sitt judiska ursprung och den diskriminering de utsätts för.*

Informanter och intervjuer

Sedan slutet av 1700-talet har judar levt i Sverige utan krav på konvertering och i dag kallar sig uppskattningsvis närmare 20 000 personer i landet för judar. Enligt den traditionella reli-

giösa judiska lagstiftningen är en jude en person som är född av en judisk mor eller som har konverterat till den judiska tron under rabbinsk ledning. I andra sammanhang än rent religiösa räcker det dock att enbart fadern är jude för att en person ska räknas som judisk (Judiska museets webbplats). Termen jude är således ambivalent eftersom den dels beskriver en person som tillhör den judiska folkgruppen och dels en person som tror på den judiska religionen. Det är inte alltid dessa två definitioner sammanfaller och det finns ateister som ser sig själva som judar och som uppfyller den traditionella definitionens krav. Vem som är jude kan därför inte definieras enbart genom religion, folkgrupp eller nationstillhörighet. Inte heller är judendom enbart en religiös lära (Meyer 1990:3ff, se även Jakubowski 1993).

Resultaten i denna artikel baseras på tjugo semistrukturerade bandinspelade intervjuer med en grupp bestående av elva kvinnor och nio män i åldern arton till trettio år.³ Bortsett från en person är samtliga i informantgruppen födda som judar av judisk mor. Hälften av dem har också en judisk far. Tre är födda och uppvuxna i Israel, tre av dem har föräldrar som invandrat till Sverige från de forna öststaterna och Polen på 1970-talet. Sex informanter har föräldrar, mor- eller farföräldrar som flytt till Sverige i samband med andra världskriget. De övrigas familjer har levt i Sverige i flera generationer. Hälften av informanterna är medlemmar i judiska församlingen, vilket är representativt för den judiska gruppen i Sverige som helhet. Majoriteten anser sig i någon mån leva judiskt och de flesta firar i högre eller mindre utsträckning de större judiska högtiderna, såsom Rosh Hashana (nyårshelg), Jom Kippur (försöningsdag), Chanukka (ljusfest) och Pesach (frihetsfest till minne av judarnas uttåg ur Egypten). Tretton av dem ha tagit bar mitzva respektive bat mitzva (enklast beskriven som den judiska motsvarigheten till den kristna konfirmationen).

Trots att vi använde oss av flera olika vägar för att få kontakt med informanterna och trots att de lever relativt olika liv och har olika inställning till judisk religion, kultur och tradition utgör de ur andra aspekter en homogen grupp.⁴ De är alla vad

3 Intervjuerna är i genomsnitt 35 minuter långa. De är baserade på en frågelista med ett tjugotal kortare frågor fördelade under de fem tematiska rubrikerna: antisemitism, judiskt ursprung, utbildning, arbete och fritid. Intervjuerna är utförda och transkriberade av undersökningens forskningsassistent Michelle Göransson. I artikeln är alla egenamn och namn på t.ex. utbildningar och platser utbytta.

4 Vi fann undersökningens informanter via studentorganisationer, den judiska församlingen, kulturföreningar och personliga kontakter.

man skulle kunna definiera som medelklass eller övre medelklass och har eller går en högskoleutbildning.

Disposition

Artikeln är upplagd i två större (och delvis överlappande) delar. I den första behandlas frågor om antisemitism och vardagsdiskriminering. I den andra riktas fokus mot hur informanterna förhåller sig till judiskhet. Den första delen inleds under rubriken »Antisemitismens olika former«. Ingen av informanterna har varit utsatt för vad som med säkerhetspolisens terminologi skulle kunna betraktas som hatbrott (Säkerhetspolisen 2003:7ff). Dock pekar flera av dem på andra former av förtryck eller diskriminering som de anser sig möta i sin vardag. Under samma rubrik redogörs också för hur informanterna förstår och definierar *antisemitism*, vilket leder vidare in i en diskussion kring vetenskapliga definitioner av begreppet. Avsikten är här att belysa informanternas och forskningens olika förståelser av, och förhållningssätt till, antisemitism, inte att erbjuda en heltäckande definition av företeelsen.

Under rubriken »Israel och Palestina i Sverige« beskrivs hur dagens europeiska antisemitism är länkad till pågående konflikter i Mellanöstern. Informanterna är mycket tydliga med att framhålla kopplingen mellan Israels förehavande och antisemitism. De menar att de fördomar de framförallt kommer i kontakt med är sprungna ur Mellanösternkonflikten och flera av dem värjer sig för det likhetstecken som ofta sätts mellan judar och israeler.

Under rubriken »Vardagsdiskriminering« beskrivs hur Philomena Esseds forskning om vardagsrasism (1991) kan öka förståelsen för de former av diskriminering som informanterna trots allt är utsatta för och brottas med. Här förs också en diskussion om vilka skillnader och paralleller informanterna ser mellan antisemitism och andra former av rasförtryck.

Under rubriken »Dolda Davidsstjärnor« inleds den andra delen av artikeln. Här diskuteras hur informanterna förhåller sig till, och i sin vardag hanterar, det faktum att det judiska ursprunget ofta är osynligt och okänt för omgivningen, alltså att flera av dem kan passera som vita svenskar. Denna problematik är mycket central för informanterna och har därför fått en framträdande plats i redovisningen av projektet.

Nästföljande rubrik, »Ignorerade och exotiserade«, är tänkt att spegla spännvidden i informanternas uppfattningar om hur de betraktas av andra. Här beskrivs också hur informanterna upplever sitt ursprungs betydelse på arbetsmarknaden, samt i utbildnings- och fritidssammanhang.

Under rubriken »Den svenska tystnaden« beskrivs Sveriges förhållande till antisemitism och den tystnad som till stor del präglat och fortfarande präglar frågor om diskriminering. Informanterna ger uttryck för en frustration och ibland rädsla eller ilska inför det faktum att man från många håll förnekar att antisemitism finns, samtidigt som de menar att fördomsfulla föreställningar om judar och judendom är vanligt förekommande. Avsnittet anknyter till den vetenskapliga diskussionen om hur jämlika samhällen tenderar att producera specifika former av rasism.

Under rubriken »Antisemitism, rasism, diskriminering eller inget alls« sammanfattas resultaten från undersökningen i en diskussion om de hårfina och otydliga gränserna mellan olika former och grader av förtryck.

Antisemitismens olika former

Ordet *antisemit* är en kombination av det grekiska ordet *anti*, som betyder emot, och ordet *semit* vars ursprungsbetydelse avser människor som talar semitiska språk. Under 1800-talet blev det vanligt att tala om judar som semiter (vilket även inkluderade dem som inte talade hebreiska). När termen *antisemitism* började användas under 1870-talet avsåg den dock endast fiendlighet mot judar. Den som är antisemit är således fiendlich mot judar och judendom (Diaz 2005:60-61).

När vi frågade informanterna vad de anser att antisemitism är fick vi skiftande svar. Jonathan svarade direkt: »Hat mot judar« och fortsatte »En del av en lång förföljelse av judar, som har funnits hur länge som helst och som hela tiden bubblar lite under ytan«. »Antisemitism för mig, det är historia«, svarade Mattias. »Fördomar och förutfattade meningar om judar«, svarade Sevin. Det är »hat och förakt mot oss judar«, menade Rakel. Gemensamt för informanterna var dock att de främst talade om antisemitism i termer av attityder och åsikter. Detta är också centralt i vetenskapliga definitioner av antisemitism.

I rapporten »Manifestations of Antisemitism in the EU 2002–2003« definieras antisemitism som »antijudiskt tänkande så väl som attityder och fördomsfullt agerande och fiendlighet mot judar (som judar) efter 1945« (2002–2003:11, 227). Antisemitism har enligt denna definition således att göra både med attityder och handlingar (ibid:23). Man understryker också den förskjutning som skett från rasistisk till kulturell antisemitism (ibid:11). Flera forskare har påpekat att den rasism som vi i dag kan iakta i västvärlden ofta är baserad på uppfattningar om

kulturella skillnader snarare än rasmässiga.⁵ Man har därför lanserat termer som *kulturell rasism* och *kulturrasism* (se t.ex. Bhabha 1994, Fredrickson 2002:17–18, Kamali 2005a:76).

Idéhistorikern Henrik Bachner menar att antisemitismen kan förstås som ett kulturellt fenomen. »Juden« är, skriver han, en abstraktion, en »extremt elastisk symbol för det som av vissa opinioner vid en viss tid uppfattas som hotande eller ondskefullt« (Bachner 2004:23, jfr Fein 1987:72, se även Andersson 2000, Berger & Luckmann 1987:108). Detta uttrycks väl av en informant, Samuel. Han säger att det finns »väldigt mycket klassiska gamla antisemitiska föreställningar«. Han påpekar att dessa föreställningar också kan vara positiva fördomar, som att alla nobelpristagare är judar. Problemet är, menar han, »avsaknaden av kontakt med judar«. Detta har gjort att judar har »blivit som ett sagoväsen, ungefär som ett fabeldjur« och att folk inte tänker på »judar som människor«.

I den svenska rapporteringen till EU utgår man ifrån Helen Feins definition (se även Bachner 2004:28, Tossavainen 2003:10), vilken kan betraktas som en fördjupning eller problematisering av definitionen i »Manifestations of Antisemitism in the EU 2002–2003«. Hon förstår antisemitism som

en bestående latent struktur av fientliga uppfattningar om judar som kollektiv, vilken manifesteras i individer som attityder och i kulturer som myter, ideologi, folkliga traditioner och bildspråk, samt i handlingar – som social och juridisk diskriminering, politisk mobilisering mot judar, och i kollektivt eller statligt våld – vilka resulterar i, eller är utformade att, distansera, marginalisera eller förgöra judar. (Fein 1987:67, jfr Bachner 2004:28)

De främsta förtjänsterna med Feins definition är dels att den åskådliggör antisemitismens olika uttrycksformer, nivåer eller dimensioner, dels att fokus är på effekterna av antisemitismen och inte på antisemiterna (alltså de som agerar antisemitiskt eller uttrycker antisemitiska åsikter). Det senare är speciellt viktigt eftersom strukturell diskriminering (en av dimensionerna i Feins definition) inte är »förbunden med individers avsikter eller åsikter«, utan »den kan både förstärkas och ifrågasättas oavsett individernas intentioner« (Kamali 2005a:16). Diskriminering sker också »oberoende av om aktörerna är medvetna om sina attityder och motiv« (Essed 2005:77). Med Feins definition blir det således tydligt att incidenter och hatbrott endast är ett

5 När det gäller antisemitism är dock detta konstaterande att betrakta som en grov generalisering. Den rasbaserade antisemitismen uppstod först i slutet av 1800-talet och förlorade all legitimitet i och med nazismens fall. Historiskt har också religiös, social och kulturell antisemitism (och inte rasbaserad) varit dominerande (Bachner 2004).

mått på, eller en dimension av, antisemitism och att det är synnerligen problematiskt att försöka mäta förekomsten av antisemitism (Bachner 2004:578, 593). Att majoriteten av informanterna svarade nej på om de blivit utsatta för antisemitism kan därför heller inte ge svar på om antisemitism verkligen finns i dagens svenska samhälle.

Informanternas skiftande svar på vad antisemitism är (och mängden av vetenskapliga diskussioner i ämnet) är inte enbart ett uttryck för svårigheterna med att definiera ett komplext fenomen, utan även för att det kanske inte handlar om ett fenomen utan om flera. Är det en och samma antisemitism som kommer till uttryck vid skilda historiska tidpunkter och i skilda sammanhang eller är t.ex. den antisemitism som i dag finns i Europa något helt annat än Nazisternas antisemitism (se t.ex. Bachner 2004, Fein et al 1987, Lewis 1997, Löw 2000, Wistrich 1991)? En annan aspekt som gör definitioner av antisemitism problematiska är antisemitismens relationer till andra former av förtryck, såsom t.ex. rasism och könsdiskriminering. Finns det specifika egenskaper i antisemitismen som gör den unik eller fungerar den på samma sätt som t.ex. främlingsfientlighet och/eller rasism (se t.ex. Catomeris 2004, Fredrickson 2002, Wistrich m.fl. 1999)?

Jag avser inte att besvara dessa stora frågor utan endast att beskriva hur informanterna förhåller sig till dem. Frågan om skillnader och likheter mellan antisemitism och andra former av förtryck diskuteras vidare under rubriken »Vardagsdiskriminering«. Frågan om det finns olika antisemitismer kommenterar Mattias så här: »Det finns ju många olika sorters antisemitism.« Han nämner tre: »Den nazistiska varianten med rastänkande, den muslimska som har med Israel att göra och den europeiska som framförallt har med den katolska kyrkan att göra.« Mattias andra variant kallar Sevin »en legitim antisemitism« som hon menar »är okej på grund av vad som sker med Israel och Palestina«. Antisemitism eller fördomsfullhet som bottnar i Mellanösternkonflikten eller i motsättningar mellan islam och judendom eller Väst och Öst är det som främst skrämmer och oroar informanterna (se även Tossavainen 2003). Mattias säger så här:

Jag är ju rädd för muslimer i Sverige. Mer och mer, sen den sista intifadan startades så är jag riktigt rädd. Jag vet inte om det håller på att utvecklas till islamofobi, men jag är rädd. Jag läser om hat i Judisk krönika och sådär, hatbrott /.../ Min pappa bor i en lägenhet med en liten uteplats. Min äldsta bror från Israel var där med sina barn och de har ju kippa på huvudet och lekte i trädgården. Min pappa har muslimska grannar som han var jättekompis med och han hade inte sagt att han var jude till dem. Det hade

inte kommit upp. Men efter att barnbarnen var där så hälsar grannarna inte på pappa längre. Han behövde hjälp med någon kran eller något och de ville inte komma. De blänger på honom när han kommer dit. Jag känner att jag som ung kille och singel i stan, jag är rädd faktiskt. Det är jag.

Leo säger att han vet att det finns många araber i Sverige som är emot judar och han vet »att församlingen tar emot hur mycket hot som helst per vecka«. Han är rädd för det är »otryggt på något sätt«.

Trots att majoriteten av informanterna delade Leos oro och trots att de menade att det finns en slags antisemitism i det svenska samhället svarade samtliga utom två nej på frågan om de utsatts för antisemitism. De två som svarade nej hade dock inte blivit utsatta för våld eller handgripligheter utan menade att de mött antisemitism i form av fördomsfulla åsikter. Alla vittnade dock om att de i sin vardag stött på fördomsfullhet och stereotypa föreställningar om judar, varför svaret på frågan om de varit utsatta för antisemitism berodde på vilken betydelse informanterna gav termen. Bara för att de inte upplevt antisemitism betyder det inte heller att de inte är utsatta, vilket kommer att framgå i denna rapport.

När informanterna ställdes inför frågan om de någonsin var rädda för att något skulle hända dem, deras släkt eller vänner var svaren mer varierade.

Leo påpekade att han »minns ju historien och vill ju inte att något sådant ska komma igen«. Om det skulle hända något sådant igen så vill han »inte vara känd«. För det finns fortfarande i »baktanken att det har hänt en gång«. Mika som flyttat från Israel till Sverige för sex år sedan svarar:

Inte på en sådan nivå. Men vet du vad, när jag skulle flytta till Sverige fick jag alltid höra att »Vänta tills nästa Hitler dyker upp« och »Se vad som kommer att hända med dig då«. Den där rädslan är väldigt stark hos judarna. Det är därför de vill bo där (i Israel). De tror att det enda sättet för dem att vara trygga. Alla ska bo tillsammans i samma land och man ska inte sprida sig.

Mika uttrycker ingen oro för att något ska hända henne i egenskap av judinna, ett lugn hon är ganska ensam om. David ger sin förklaring till varför svenskar med judiskt ursprung ofta är noga med att skaffa sig utbildning: »I och med att man känner en större osäkerhet så blir det viktigare att ha en utbildning och pengar och allting. Man vet aldrig vad som händer.«

I ett pågående forskningsprojekt med arbetstiteln »Judinna i Lagomland. En etnologisk undersökning av hur judiska kvinnor hanterar ursprung och kategoriseringar« intervjuar jag judiska kvinnor som är i femtioårsåldern och deras mödrar

om sina liv. Mammorna, som varit barn under andra världskriget och förlorat släktingar och bekanta i Förintelsen bär, till skillnad från sina döttrar, på en påtaglig oro för att samma sak ska hända igen. En kvinna berättar om hur hon när hon växte upp i Wien aldrig uppfattade sig själv som något annat än österrikiska och hur hon sedan i samband med judeförföljelserna över en natt blev judinna (jfr Bachner 2004:565). Hon beskriver också hur hon därför aldrig har vågat tänka på sig själv som svensk. Hennes oro och utsatthet har ökat under de femtio år hon levt i Sverige. Hon hade aldrig trott att hon skulle få se landet förändras och bli det främlingsfientliga samhälle hon menar att det är i dag. Rädslan för att vad som hänt skulle kunna hända igen finns hos några av informanterna (jfr Lewis 1997:23), t.ex. hos Mattias:

Allt jag läser, allt jag ser, alla filmer, alla människor jag pratar med, på något sätt så förhåller jag mig. Det har jag ifrån mamma, trots att hon har kämpat benhårt för att jag inte skulle få det här, så har jag det alltid i bakhuvudet. /.../ När det var som värst i Israel, när bomber smällde nästan varje dag på discon och caféer i Tel Aviv, då samlades vi hos mamma på familjemiddag och då kom det upp: Tänk om vi skulle behöva lämna! Chocken då för mig att min mamma sa: »Men det är inga problem för mig. Jag kan sälja min lägenhet och sälja mina saker.« Chocken för mig att mamma sa så var jättestor.

Intervjuare: För att det kom just från henne?

Ja, för att då var det på något sätt definitivt. Att det vi har här är liksom inte hemma. Jag har inte bött någon annanstans än i den här stan. Jag är stockholmare i själ och hjärta och att behöva lämna den här stan är liksom otänkbart. Men just när mamma sa så och mina kusiner höll med. Det är ett judiskt tankesätt.

Andra informanter menar att en sådan oro är obefogad och t.o.m. fänig. När Samuel får frågan om han är rädd att något ska hända honom, hans släktingar eller vänner svarar han: »Inte det minsta. Personer som säger det ljuger nästan måste jag säga.« Samuel menar att människor med judiskt ursprung har det bra i Sverige. Han får också medhåll från andra informanter, framförallt från dem som levt i Israel. Samuel är aktiv i församlingen, försöker lära sig mer om det judiska och lever alltmer judiskt. Han har en judisk flickvän och firar alla högtider. Intressant är att de övriga informanterna som är med i församlingen och som lever ett relativt judiskt liv också är de som uttrycker den största oron inför att bli utsatta för förföljelse. Troligen har denna skillnad mycket att göra med hur informanterna förhåller sig till det judiska och till omvärldens uppfattningar om och kategoriseringar av dem.

Alltså det händer ingenting. Det är ju så här, jag är ju inte den enda färgade personen i Sverige. Hade det här varit fyrtiotal så hade jag varit kolsvart, men det är ingen som ser att jag är jude om jag inte manifesterar det på något sätt. Aldrig någonsin några problem över huvud taget. Jag kan gå omkring med skinnskallar och de kommer inte att röra mig för de tror att jag är en italienare eller något sådant. Problemet skulle bara dyka upp om jag satte en kippa⁶ på huvudet. Det är påtagligt att det gör man inte i Sverige

Samuel menar här att den judiska gruppen är så integrerad i det svenska samhället att den inte längre är synlig och därför inte heller utsatt. Den ökade mångfalden i samhället gör också att judiska mörka drag kan tas för t.ex. italienska. Som jag skrev inledningsvis går det att tolka detta som att den judiska gruppen normaliserats och passerar som vit. Samuel säger indirekt att judar, om de skyltar med sitt ursprung, egentligen har sig själva att skylla om de blir utsatta för antisemitism (jfr Catomeris 2004:148). Jag tror inte att hans uttalande är menat så, snarare pekar det på att möjligheten att passera som vit och svensk innebär att judar måste undvika etniska och religiösa markeringar som t.ex. kippan. Som framgått är även denna skillnad i informanternas utsagor relaterad till hur de förstår och definierar antisemitism.

Israel och Palestina i Sverige

Vi ställde inga frågor om Israel till de intervjuade eftersom vi ville se om Israel och konflikten med Palestina ändå skulle komma på tal och vara av betydelse för de intervjuade. Det visade sig att samtliga informanter nämnde konflikten. Två av dem påpekade också att de förvånades över att vi inte ställt några frågor om konflikten då den var av sådan betydelse för dem som judar.

Mellanösterns roll i dagens antisemitism diskuteras också flitigt inom vetenskapen. Det som främst analyseras här är kopplingarna mellan antisemitism, antisionism⁷ och anti-amerikanism, samt om antisemitism med länkar till islam och Mellanösternkonflikten är en ny form av antisemitism och om

6 Kippan är en kalott som män bär för att visa vördnad inför Gud. Dock är bruket att bära huvudbonad så integrerat med judisk tradition att det är svårt att skilja sedvänjan från verkliga bibliska påbud (tidskriften Menorahs webbplats).

7 Begreppet *sionism* myntades 1893 och kom att beteckna den judiska nationella rörelsen. Längtan att återvända till Zion, den bibliska termen för både landet Israel och Jerusalem, har varit en hörnsten i den judiska religionen sedan den judiska exilen för 2000 år sedan (Zionits webbplats).

anti-Israelism och antisionism är detsamma som antisemitism (se t.ex. Bachner 2004:560ff, Butler 2004, Fein 1987:366ff, Lewis 1997, Wistrich 1991:195ff, Yadlin 1999).

Som svar på frågan om vad antisemitism innebär svarar Vidal, som är uppvuxen i Israel, så här: »Jag kan säga vad det inte är för mig, för att angripa Israel är inte antisemitism för mig på grund av vad Israel gör, politiskt sett.« Detta tycks vara ett viktigt ämne för Vidal, för när intervjun ska avslutas återkommer han till det och säger:

Inbland hör man, mest från Israelsidan, att när folk kritiserar Israels aktioner så är det många, inklusive ambassadörer, som säger att det är rasism. Jag tycker att man ska vara väldigt försiktig med att säga att det är antisemitism. Det är inte bra, det är inte bra för Israel och inte för judarna heller att Israel skriker »antisemitism, antisemitism!« hela tiden. Jag blir ganska arg på det faktiskt. /.../ Det har något att göra med att Israel är starkare än palestinierna. Det är naturligare för folk i Sverige att tycka om dem som är svagare.

I »Manifestations of Antisemitism in the EU« betraktas anti-Israeliska eller antisionistiska attityder och åsikter som antisemitiska i de fall då Israel betraktas som en representant för den antisemitiska konstruktionen av »Juden« (2002–2003:13, jfr Bachner 2004:23). I den svenska rapporteringen till EU skriver man likaledes att kritik av Israels politik inte är att betrakta som antisemitism, men när anti-Israeliska slagord och annan kritik riktas mot individer eller grupper bara för att de är judar så bör det betraktas som antisemitism (ibid:186). I rapporten hävdar man också att den iakttagna ökningen av antisemitismen på vissa platser i Europa är direkt relaterad till konflikten i Mellanöstern (ibid:24). Även Mikael Tossavainens rapport »Det förnekade hatet. Antisemitism bland araber och muslimer i Sverige« (2003) etablerar sådana kopplingar, och bland denna rapports informanter är övertygelsen om ett sådant samband mycket stor (se även Bachner 2004:559ff, Langmuir 1996, Lewis 1997).

»Något som dyker upp oftare än antisemitism är väl irritationer och starka åsikter mot Israel som lätt övergår till antisemitism«, säger Agnes och fortsätter »det är väldigt, väldigt många som blandar ihop Israel med judar och tar det för samma sak överallt runt om i världen«. Sara säger så här:

Jag vill bara understryka att antisemitism finns verkligen överallt och kommer i vågor, som till exempel för ett tag sen var det massor av rosa affischer över hela stan där det stod »Bojkotta Israel«. Det kanske finns någon som skulle säga att det inte är antisemitism, det är anti-Israel, men det är antisemitism också. /.../ Det

var rosa affischer och det var klistermärken med en apelsin som blödde och så stod det »Bojkotta Israel«. Sådana här saker gör ont och det finns överallt och det är också antisemitism, även fast det inte är riktat specifikt mot mig så finns det där. Det är väldigt mycket sådant. Eller den här affischen med Uncle Sam och Davidsstjärnan. Jag skulle nästan kunna säga att jag känner mig utsatt för att det finns där.

Sara refererar här till en affisch där det stod »USA styr västvärlden. Vem styr USA?«. På affischen var det också en bild på Uncle Sam med en Davidsstjärna på hatten. Så här tänker Sara om affischen:

Det är klart att det är judarna som styr USA och då styr de resten av världen också. Och det behöver inte ens låta som en negativ åsikt, det låter som ett faktum, men det är ju en fördom som är så ingrodd. Det är ju ett hat, man tar avstånd från någonting och skyller på någonting. Det är väldigt tydligt uttryckt i den affischen. Det är ett tydligt exempel på vad jag tycker att det är för nånting, även om det finns ännu mer subtila former också.

Jonathan säger så här:

Jag skulle vilja säga att antisemitismen yttrar sig främst i form av okunskap om den judiska inblandningen i Mellanösternkonflikten. Om man lyssnar på nyheterna så hör man fler, det är ju i och för sig riktat åt båda hållen, men att man pratar om judiska bosättare istället för israeliska bosättare till exempel. På samma sätt som jag hörde igår natt att de pratade om shiitiska och sunniaraber istället för muslimer vilket de faktiskt är, för araber och muslimer är två helt olika saker. Så det är inte bara gentemot judar, det är en allmän okunskap framförallt i Sverige om andra folkgrupper.

När informanterna försöker definiera antisemitism, påpekar de ofta att den bottnar i Mellanösternkonflikten, men vet inte riktigt hur de ska beskriva den. Några menar att den rör sig under ytan, andra, som Agnes ovan, talar om fördomar och attityder sprungna ur irritation. Sara säger att »det går i perioder, ibland så är det månader när det är jättemycket och man kan bara öppna Aftonbladet« och »det finns där någonstans«. Hon menar att det handlar om »den här subtila känslan man får när man läser tidningen«. Det är »den känslan som gör att det blir väldigt obehagligt, men det är inget personligt, men det finns där och det påverkar en, absolut«.

Sofia känner en viss oro för, »en utsatthet som minoritet«. Hon menar att »det känns« och att det kanske är därför som hon inte berättar »vitt och öppet« om sitt ursprung. »Det kan ju också vara diskriminering, att jag inte vill bli bedömd på ett annat sätt för att jag har judisk bakgrund«, kommenterar hon sitt agerande.

Minna säger att för henne finns det »den här vanliga Svensson-antisemitismen, inte så genomtänkt och inte på så fullt allvar«. Människor har fördomar, säger hon, som de kanske inte tänker på, men de gör »nedlåtande yttranden om andra och folk av andra kulturer«. Minna beskriver här en form av förtryck som flera av informanterna berör. Med inspiration från Philomena Esseds forskning om vardagsrasism menar jag att denna »Svensson-antisemitism« är en slags vardagsdiskriminering som informanterna ständigt är utsatta för och brottas med (Essed 1991, 1996, 2005).

Vardagsdiskriminering

Exemplen på alla små händelser, subtila yttringar, glåpor som yttras i förbifarten, fördomsfulla och okunniga uttalanden, slag under bältet och ignoranta handlingar som informanterna stöter på i sin vardag är många.

När Mattias gick i åttonde klass praktiserade han på ett daghem tillsammans med tre andra elever. De skulle hjälpa till och klippa ut bilder och göra ett collage, men det fanns bara tre saxar. Det låg en sax nära Mattias, så han tog den.

Då var det en tjej från en annan skola som tyckte att jag bara roffade åt mig den där, så hon sa det till dagisföreståndaren. Och då får hon ett enormt vredesutbrott och börjar skrika att ni judar är bara om er och kring er och det är så typiskt att du ska roffa åt dig den där. Då var jag tretton, fjorton. /.../ Det här var första gången en svensk sa så till mig personligen, direkt. Och det var en jobbig ålder och det var jobbigt hemma och allt sånt. Så det var en jättestor chock för mig. Och hon, tanten, gick ju ut igen i kafferummet och jag visste inte vad jag skulle ta mig till, så jag bara ställde mig upp, tog väskan och jackan gick min väg och kom aldrig mer igen. /.../ Ja, jag minns det än idag väldigt tydligt, hur det ser ut där och stämningen.

Josef berättar om en händelse när han var i stan och träffade två israeler. Den ena av dem bar kippa.

Det roliga var att vi satt vid den här Non Violence-statyn, och då kom ett arabiskt gäng på ungefär tio personer, och de ser oss. Så alla står och tittar på oss och så spottar alla en loska i marken och så går de därifrån.

Vidal berättar om en händelse när han precis flyttat till Sverige från Israel. Det var vid jultid och han och en israelisk vän besökte Vidals flickväns föräldrar på en gård utanför Jönköping.

Det var i mitten av ingenstans och då var det någon som gjorde hakkors i snön. Det kanske bara var ungdomar eller någonting, men han (den israeliske vännen) blev verkligen chockad.

Isak återger en händelse:

När jag spelade musik så spelade jag en låt som hette »Bambi på hal is«. /.../ Då var det någon som hade gått in i, det stod på tavlan i skolan, då hade de gått in och suddat ut och skrivit »jude på hal is«. Så det finns alltid där, att man ska pika lite extra.

Sofia återger en händelse när hon arbetade som lärarvikarie:

Det var en hemsk klass. De betedde sig som svin allihop. /.../ Det var någon kille som plötsligt från ingenstans sa »Är du jude?«, och han är en av de värsta så jag bryr mig inte om det. Sen plötsligt »Heil Hitler, Heil Hitler!«, bara rakt så. Och jag blir förbannad, men jag orkar inte ta tag i det. Jag orkade inte ta det vidare till skolledningen utan jag kom aldrig mer tillbaka till den skolan, på den nivån.

När Rakel får frågan om hon blivit utsatt för antisemitism svarar hon nej, men påpekar samtidigt att hon »har kanske hört folk som har sagt saker om judar i allmänhet utan att de har vetat om« att hon är judinna. Intervjuaren frågar henne då om hon har något exempel på sådant som man kan få höra. Rakel svarar att det oftast är skämtsamt uttryckt och exempelvis kan handla om judars förhållande till pengar. Avsikten är, säger hon, att man »inte ska uppfatta det som att de faktiskt är rasistiska eller så, men man reagerar ju ändå när man hör det eftersom man själv känner sig lite träffad«, påpekar hon.

Jag tror inte att folk brukar vara elaka utan det brukar oftast vara så att folk vet om att man är judinna och skojar om det. Och ibland kan det vara lite svårt att skilja vad som är på låtsas. Men bland kompisar kan det väl vara på skoj, men jag kan ändå bli lite illa berörd ibland, när man får höra vad folk har sagt till varandra eller vad folk kallar varandra, till exempel med benämningen »jude« framför någonting, som själva inte är det. Och okej, det är på skoj, men det låter inte bra.

Detta att Rakel trots att kommentarer hon hört inte varit riktade mot henne ändå upplever de som träffande och kränkande har hon gemensamt med majoriteten av informanterna. Jeanette berättar t.ex. att det finns stunder när hon har känt sig kränkt, men hon tror kanske att människor inte riktigt tänker på vad de säger. David berättar:

Det är sådana saker man har hört att, »Ja, du tar väl inte illa upp, men det här är väldigt roligt«. Det är det ju aldrig och då känner

man sig lite: Vad ska jag säga om det här? Det är ju någon typ av dold antisemitism i de skämten. När jag jobbade extra på ett fritidshem var det några barn som sa: »Var inte så snål din djävla jude!« De är ju ändå ungar, så då reagerade jag på att de sa så. »Så här kan ni inte hålla på. Jag är jude och jag känner mig attackerad när ni gör så här. Det är inget kul.« Så då skällde jag ut dem.

David har också en kompis som heter Jonas som blir kallad »Jude-Jonas« och även om det, enligt David, inte är antisemitism, så är det »ett gränsfall«. Att omgivningen inte är riktigt på det klara med att nedsättande omdömen om judar kan vara kränkande påpekar flera av informanterna och många menar också att det därför inte är så allvarligt och att det inte är att betrakta som antisemitism. Peter t.ex. påpekar att man bör »skilja på antisemitism och antisemitisk jargong«. Han tror att »antisemitisk jargong, liksom antisionistisk jargong, eller även kolonialrasistisk jargong, är otroligt inarbetad«.

Som jag skrev inledningsvis har Philomena Essed i sina studier av färgade kvinnor i Nederländerna och USA (1991) utvecklat begreppet vardagsrasism för att beteckna de återkommande, subtila och ofta till synes triviala kränkningar som diskriminerade personer dagligen utsätts för. Vardagsrasism handlar om de orättvisor som förekommer så ofta att de nästan tas för givna, »gnagande, irriterande, utmattande, till synes små orättvisor som man till slut börjar förvänta sig« (Essed 2005:72). De situationer som informanterna beskriver som kränkande har paralleller till händelser som Essed klassificerar som vardagsrasistiska. Också informanterna ser sådana paralleller. När Jeanette får frågan om hur hon anser att antisemitiska yttringar skiljer sig från andra typer av rasism och främlingsfientlighet är hon tveksam till att göra en jämförelse. »Det känns väl lika«, säger hon. »Det känns säkert lika diskriminerande och kränkande, även om det är rasism eller antisemitism. Det är samma skit.« Dock finns det, som jag också skrev inledningsvis, en skillnad mellan informanterna i denna rapport och de färgade kvinnor som ingår i Esseds undersökningar: det judiska ursprunget var inte direkt avläsbart. Så här resonerar Rakel kring detta:

Många judar har ju ändå bott länge i Sverige, i två eller tre generationer. De flesta i min ålder pratar ju ändå svenska utan brytning. Det gör att man inte uppfattas som invandrare på samma sätt. Så folk kan ju ofta säga rasistiska kommentarer om invandrare, för att de tänker ju inte på att jag kanske har en annan bakgrund, för jag pratar ju vanlig svenska och har ändå blå ögon. Och vet man inte om det kanske man inte alltid reagerar på det, mot någon som kanske har ett mer utländskt utseende och bryter på svenska. Till exempel min chef sa senast idag att »Håll koll på de

där invandrarna i butiken«, och då säger jag »Javisst« och håller koll. Hon kanske har sett något. Jag vet inte. Och sen frågar hon »Hur gick det med de där?« och jag »De handlade en sak, så gick de härifrån och det var inget konstigt med det« och då sa hon att »Ja, det är den gamla rasisten i mig som vaknar till liv ibland«. Då blir jag illa berörd för hon vet om att jag är judinna. /.../ Så sådant kan jag ofta reagera på, att folk är smygrasister. Men de tänker inte på mig för jag verkar inte vara invandrare.

Med sina blå ögon och »vanliga« svenska passerar Rakel som vit på bekostnad av att hennes judiska ursprung osynliggörs. Sevin som är halvturkiska menar att det är omöjligt att skilja på rasism och antisemitism, åtminstone för hennes del. Hon har ett turkiskt efternamn som ofta väcker nyfikenhet och frågor. När hon säger att namnet är turkiskt så blir hon »alltid turk«, och hon förpassas på så vis till »annorlundaheten« bortom vit-hetens gemenskap.

Sara vill göra en skillnad mellan rasism och antisemitism. Hon menar att antisemitiska yttringar tas för självklara. Rasistiska yttringar däremot »är på något sätt inte lika självklara, inte ens för dem som tycker så, utan att det är tyvärr att de måste tycka så för att så är det. Medan antisemitism, de anser det som en självklarhet och absolut sanning.«

Nelly har liknande åsikter. Hon menar att »rasism är mer öppet, antisemitism är någonting som är så mycket diskuterat, det är så gömt, så bortträngt. Rasism är någonting som är öppet, alla vet att det finns, alla vet att invandrare är diskriminerade på jobbet«. Nelly hör till dem som menar att det knappt finns antisemitism i Sverige och hon upplever sig heller inte som utsatt. Den skillnad hon gör mellan antisemitism och rasism kan ändå vara klagörande för varför informanterna tvekar så inför att klassificera de kränkningar de utsätts för som antisemitiska. Masoud Kamali skriver angående vardagsrasism att »bli utsatt för diskriminering innebär ofta en dubbel kränkning, dels den diskriminerande handlingen i sig, dels att inte bli trodd, ignorerad eller förkastad som gnällig« (Kamali 2005a:18, jfr de los Reyes och Wingborg 2002:59-60, Wigerfelt och Wigerfelt 2001:155). Flera informanter är därför, menar jag, noga med att understryka att det inte är synd om dem och de vill inte framstå som gnälliga (jfr Essed 2005:85). Samuel är den av informanterna som uttrycker sig mest radikalt på den här punkten. Han säger så här:

Man försöker hela tiden offerstämpla judar. Det finns inget jag hatar mer. Det bidrar många av de här liberaljudarna, som jag kallar dem. De bidrar med den här offerstämpeln. Det är så synd om judar. Det är inte ett dugg synd om judar. Judar tillhör ett av

de rikaste folkslagen på jorden. Socioekonomiskt sett så har vi det hur bra som helst. Det är liksom inte synd om oss på något sätt.

Den här typen av anklagelser mot så kallade »liberaljudar« som påstås sprida en falsk bild av hur synd det är om judar, är också vanliga i antisemitiska sammanhang. Det finns dessutom paralleller till andra former av rasism och främlingsfientlighet i vilka liknande påståenden riktas mot »liberaler« och deras inställning till flyktingar och invandrare. Det går således att tolka Samuels kommentarer som ett uttryck för att han internaliserat majoritetens negativa uppfattningar om den egna gruppen (jfr Lange 2000:126). Detta bör dock inte skymma sikten för det faktum att kommentarerna är ett sätt för honom att förhålla sig kritisk till medlemmar inom den egna gruppen.

Dolda Davidsstjärnor

Det faktum att det judiska ursprunget ofta är osynligt och okänt för omgivningen, och som jag menar gör att de flesta av informanterna passerar som vita, var något intervjuerna till stor del kom att handla om. Spontant, utan att intervjuaren förde det på tal, kom informanterna här att berätta om bruket att bära Davidsstjärnan i en kedja om halsen.⁸

Alltså, jag brukar ju inte visa så mycket att jag är jude. Jag går ju inte runt med stjärnor eller något sådant där, men det finns ju folk som gör det. /.../ Men jag brukar inte säga det till folk eller visa det.

Leo påpekar att han inte upplevt någon diskriminering eftersom han inte visar att han har judiskt ursprung, och han tänker sig att det kanske hade varit annorlunda om han gjort det. Även David är tveksam till att bära en Davidsstjärna ute, speciellt om han känner att det är hotfullt.

Sofia är också som hon säger ganska »försiktig« och »går sällan runt med Davidsstjärna«. Hon säger att »det kan vara en konsekvens av den antisemitism som finns, för det varnas ju« för att bära Davidsstjärna. Sofia berättar att hennes syster gick runt ett helt år med »den på i gymnasiet, men det hände inget«. Hon har också kompisar som »går runt hela tiden med stjärnor«. Ändå vill inte Sofia bära sin stjärna öppet. Hon konstaterar att hon »är väl mer nervös« av sig.

8 Den sexuddiga Davidsstjärnan började användas mycket tidigt i många kulturer, men blev en speciell judisk symbol först omkring 1500-talet. Den är ett centralt judiskt identitetstecken och ingick från allra första början i flaggor och symboler som användes av den sionistiska rörelsen. Den återfinns nu i Israels blåvita flagga. (Webbplatsen för Institutet för judisk kultur)

Rakel vill dock, till skillnad från Sofia, Leo och Johannes, vara öppen med sitt judiska ursprung. Hon arbetar i en matvaruaffär och bär alltid en Davidsstjärna om halsen.

Ibland kan jag känna att det är lite obehagligt. Och nu låter jag kanske lite som att jag själv är rasist (skrattar), men ibland om det är mycket araber, då kan jag känna att jag vill stoppa in min Davidsstjärna under tröjan. Jag vill inte att de ska se. /.../ Jag är bara den som jobbar i butiken. Jag vill inte att de ska se mig som något annat. Jag vill inte att de ska se att jag har en religiös symbol runt halsen.

Sara berättar att innan hon började på ett gymnasium i en »invandrartät« förort »var folk helt förskräckta över hur jag kunde börja där och var jag inte rädd för att gå med Davidsstjärna där och var jag inte rädd för att bli nerslagen«. När Viktor får frågan om han är rädd att något ska hända honom, hans släkt eller vänner svarar han:

Det är väl varje gång som man åker tunnelbana. Jag visar ju ofta mitt halsband, men jag brukar inte vara rädd egentligen. Det finns ju ingen anledning att gå runt och vara rädd hela tiden. Däremot är min mamma jätterädd och säger att »Åh, du måste ha halsbandet under tröjan«.

Agnes svarar på samma fråga:

Ja, som uppväxten har varit så tror jag att man får en annan bild redan som barn. /.../ Jag har alltid den där känslan av att jag är jude och att det finns människor som inte tycker om judar. Men, sen går jag runt med en Davidsstjärna större delen av tiden och det gjorde jag inte från början. Men sedan så har jag gjort det och så har jag insett att det gör ju faktiskt ingenting.

Jeanette däremot vågar inte bära sin Davidstjärna öppet och Minna berättar om en situation på en restaurang när hon placerades bredvid ett gäng rasister och hur hon då gömde sin stjärna »lite försiktigt«. Även Susanne berättar spontant om hur hon gömde sin Davidsstjärna under tröjan när hon var ute och liftade.

Rakel påpekar att det är viktigt för henne att bära Davidsstjärnan öppet, för det påminner henne om att hon är judinna. Hon menar att när andra av judisk börd ser hennes stjärna kommer de fram och hälsar och det tycker hon om. Karin fick en Davidsstjärna av en kompis som hon aldrig bär utan förvarar i en ask hemma. Men att hon inte bär den handlar mer om att stjärnan symboliserar något som hon menar att hon inte kan stå för eftersom hon »inte kan så mycket om det« judiska.

Sara »känner folk som är väldigt rädda för att bära Davidsstjärnor eller visa något slags av uttryck offentligt«. Hon tror

»inte att det är för att de upplevt något personligen utan för att de utgår ifrån att det är farligt«. Sara »har vänner som arbetar i säkerhetsgruppen på judiska församlingen som har sagt till« henne att de »inte rekommenderar att man bär Davidsstjärnan öppet«. Själv följer hon inte församlingens rekommendationer utan har en fäst på sin jacka. Det är viktigt för henne att bära den och hon menar att det är »ingen skillnad på att bära en Davidsstjärna och att bära ett kors«.

Det här är ett uttryck för min kultur och min religion, och jag gör inget fel och jag ska inte vara rädd för att bära det och därför låter jag inte någon rädsla kontrollera mig. /.../ Så det finns där och det är klart att jag har varit rädd, men den rädslan är inte värd någonting.

Hur öppen man vågar, vill och kan vara om sitt ursprung är som framgått något som engagerar informanterna. Davidsstjärnan får ofta, som i exemplet ovan, en i det närmaste symbolisk betydelse. Det handlar om att stolt bära stjärnan, om att dölja och skyla den. Det handlar om föreställda och konkreta rädslor och risker med att bära den.⁹

I några intervjuer har dessa diskussioner övergått till att handla om den judiska gruppens assimilation i det svenska samhället. Mika som är från Israel och som levt i Sverige i fem år är övertygad om att assimilation är den enda riktiga vägen bort från antisemitism och främlingsfientlighet. Hon har heller aldrig identifierat sig som judinna och hon påpekar att hon inte har rädslor för andra människor. Hon menar att de flesta judar som hon känner har en stor rädsla inför andra och därför bygger en mur omkring sig och isolerar sig. Hon tror att det är grogrunden för hatet, att rädslan leder till att folk inte gillar judar.

Judar brukar säga att det som hände under andra världskriget, att det är ingen som gillar oss som befolkning. Men jag ser det som att, sluta vara en befolkning, på det sättet. Men det är ingen som vill höra det, så när jag säger det så får jag mycket, mycket, mycket kritik.

9 Parallellerna till så kallade komma-ut-praktiker när det gäller homosexualitet är slående. Det finns t.o.m. pro-judiska Internetplatser där judiska personer »avslöjas« som judar (se t.ex. Jewho), för att inte tala om alla de antisemitiska Internetplatser där samma sak sker (t.ex. Radio Islams »juderegister«), men där syftet är ett helt annat. Inom kulturforskningen har man också diskuterat likheterna mellan judiskt ursprung och homo-, bi- och transexualitet (se t.ex. Boyarin & Boyarin 1997, Boyarin m.fl. 2003).

Mika vill undvika att fastna i offermyten om det judiska folket (se Finkelstein 2000). Hennes önskan tycks vara att uppgå i den svenska »vitheten«. Liknande resonemang är Peter inne på. Han har t.o.m. gått ur judiska församlingen eftersom han tycker att rädslan där är alltför stor. I deras utsagor blottas ett spänningsförhållande mellan tillskriven och upplevd identitet. Mika är uppväxt i sammanhang där »alla var judar« och hon har därför aldrig känt sig lockad eller tvingad att markera sin identitet som judisk. Peter däremot är uppväxt som assimilerad (vit) jude i Sverige. Den fråga han brottas med är på vilka villkor synliggörandet av hans judiska identitet (etnicitet) ska ske (jfr Jakubowski 1993).

Samuel vill, som framgick i ett tidigare citat, också undvika att offerstämpla judar. Dock är han helt emot assimilation, vilket ofta anses vara vägen mot minskad diskriminering (se t.ex. Lange 2000:129). Han menar att det inte är hållbart med sekularisering och liberalism, utan att det i längden bara är de religiösa judarna som överlever. Han påpekar för intervjuaren att de andra informanterna kommer att ogilla det han säger »väldigt, väldigt mycket«.

Just på grund av våra erfarenheter vill vi ju vara väldigt toleranta och liberala och vänliga mot andra människor, och det är absolut förstäeligt. Men som det ser ut så blir det ju till priset av oss själva. Och det får man ta ställning till är om det är önskvärt. Så det kan tyckas som obehagliga åsikter, men det är ett faktum, om vi ska trampa vidare i tretusen år till.

George M. Fredrickson påpekar att hudfärg, som under 1900-talet varit skiljelinjen, under 2000-talet kommer att ersättas med eller ställas i skuggan av religionen som skiljelinje (Fredrickson 2002:132). Han skriver att »militant sekterism och religiös tribalism mycket väl kan bli en tillflykt för människor som upplever att deras gemensamhetskänsla och traditionella etiska värderingar är hotade« (ibid:133). Kanske kommer vi i Sverige inom en snar framtid att kunna iaktta tendenser liknande dem i övriga Europa, med en ökande fundamentalism och sekterism inom flera religioner. Sammansättningen och storleken på den här rapportens informantgrupp räcker inte för att undersöka om en sådan utveckling är på gång. Få av informanterna för fram religiösa argument för sin livsstil, eller som förklaringar till den diskriminering de är utsatta för, och det är endast Samuel som ger uttryck för åsikter som pekar i den riktning som Fredrickson skisserat.

Ignorerade och exotiserade

I intervjuerna frågade vi informanterna om de betraktade sitt judiska ursprung som en tillgång eller ett hinder i relation till utbildning, arbetsmarknad och fritidssysselsättningar. Det var framförallt i samband med svaren på dessa frågor som relationerna mellan antisemitism och andra former av förtryck kom upp till diskussion.

Vidal, som är uppvuxen i Israel och kom till Sverige i tjugooårsåldern påpekade t.ex. att han aldrig upplevt att han blivit diskriminerad i egenskap av jude, men däremot på grund av att han inte är svensk. Han har t.ex. nekats jobb eftersom han inte behärskade svenska språket. Nelly, som också är från Israel, var noga med att påpeka att i Sverige är det vanligt med diskriminering mot invandrare, men inte mot judar i egenskap av judar.

Ingen av informanterna tror att deras judiska ursprung varit eller är ett hinder för dem inom skola och utbildning, däremot beskriver flera av dem incidenter eller situationer där lärare, studenter eller skolledning agerat på ett fördomsfullt och okunnigt sätt. Agnes beskriver t.ex. en händelse på en religionslektion på den gymnasieskola där hon gick. I studieboken beskrevs en judisk man som håller sabbat och har glömt sin plånbok på jobbet. När kollegan kommer hem med plånboken får mannen inte röra den, eftersom han inte får ta i pengar på sabbaten. Frågorna till studenterna var huruvida mannens beteende var positivt och om det fanns något gott med att han helgade högtiden. Agnes berättar hur självklart det var för alla att det var negativt att den judiske mannen inte fick röra pengar på sabbaten.

Det är mer små subtila saker som kan dyka upp, som man aldrig skulle reagera på, tror jag, som kristen. Man tänker inte på det. Men när det är riktat mot mig så blir jag ju lite extra känslig för det och extra vaken för det. Jag kan tänka på saker som många aldrig skulle tänka på.

Agnes påpekar också det obekväma i att skolavslutningen alltid är i kyrkan och att det sjungs psalmer vid dessa tillfällen. Isak blev också »irriterad på religionsböckerna i skolan. Riktigt *pis-sed off*, eftersom de alltid är skrivna av någon person som inte själv är av judisk börd, förstås, eftersom vi är en minoritet«. Han blev irriterad på att det var en otillräcklig och felaktig bild av judendomen som förmedlades. Dessutom störde det honom att när »de skriver om Israel i historieböckerna så tar de upp två krig, sextiosjuket och åttiovtåkriget, när de definitivt vann. Man nämnde aldrig sjuttiotrekriget eller fyrtioåttkriget. Det är frustrerande att man är sann, men man är så selektiv så att det

är fult«. Minna beskriver också en incident i skolan som hon reagerade på:

En sak som jag tyckte var jättekonstig var i år, på sextioårsdagen av Auschwitz befrielse, de sa inte ett ord om det i skolan. För vi hade öppet hus då och så frågade jag rektorn och han sa: »Nej, vi hann inte med det«, eller något liknande. Det tyckte jag var jättekonstigt. /.../ Vad säger man då om man bara låter det gå förbi sådär?

Flera informanter diskuterar namnets och utseendets betydelse för hur de blir bemötta (se även Catomeris 2004:9, Kamali 2005b:29ff, Rätzl 2005:49ff). Även här kommer de således in på om, och i så fall när och hur, det judiska ursprunget är avläsbart för omgivningen, och på en analytisk nivå menar jag att även dessa resonemang handlar om deras möjligheter att passera som vita svenskar. Karin har aldrig blivit utsatt för antisemitism, men däremot för rasism eftersom hon, som hon själv säger, »inte ser svensk ut«. Hon har, trots att hon bott i Sverige i hela sitt liv och pratar svenska, stött på »någon som har glottt« och hon »har blivit kallad neger någon gång«. Även Jonathan menar att han blivit diskriminerad för sitt utseende, men inte för sin judiskhet.

När man kommer ute på landet och ska gå i affärer så tittar folk på en som om man ska komma och råna affären, för att jag är mörkhårig. Det är väl inte direkt riktat mot judar utan snarare fördomar mot invandrare. /.../ Vad än tyskarna ville hävda, så är det ganska svårt att se på en människa om personen är jude eller något annat. I Sverige kan det vara ganska lätt, men oavsett var jag kommer så känner jag mig ganska integrerad. Om jag kommer till Frankrike tror alla att jag är fransman och om jag kommer till USA så tror alla att jag är amerikan. Så fort jag kommer till ett nordiskt land är det ingen riktigt som förstår varifrån jag kommer.

Karin säger att »det är ju väldigt avgörande vad du har för namn till exempel, eller hur du ser ut, när du söker jobb«. Johannes påpekar att han har »ju inte ens ett judiskt efternamn och det går inte att se på« honom att han »skulle komma någon annanstans ifrån«. Sara påpekar att judinna »är inte det första« hon presenterar sig som, eftersom hon har »ett väldigt judiskt namn, och alla som överhuvudtaget vet något om det« judiska, känner därför igen hennes namn. Susanne påpekar att hon har ett »namn som inte är judiskt, utan tyskt« så därför tror folk inte att hon är judisk utan tysk. Agnes berättar:

Jag har ju pappas efternamn, som är ett väldigt typiskt svenskt efternamn, och ett ganska typiskt svenskt förnamn också, inte jättevänligt men fortfarande ett svenskt förnamn. Och jag ser inte sådär överdrivet judisk ut. Det är ofta att jag får höra att jag inte är

svensk, men jag ser inte sådär överdrivet judisk ut. Hur judar nu ser judiska ut? (skrattar). Det finns ju alltid stereotyper. Men jag skulle utan tvekan komma undan med att inte bli tagen för jude eller bara som svensk.

Isak berättar:

Jag har aldrig känt mig diskriminerad, men det kan ju säkert ha hänt. Jag bytte ju efternamn. Det nya är hebreiskt och när jag gjorde det kom rektorn på skolan till mig och sa att han tyckte att det var ett dåligt beslut, för att nu skulle det bli svårare att få jobb. Han var jättetrevlig, men bara genom det uttalandet kändes det så lustigt, för jag är inte ens intresserad av ett jobb som inte kan anställa någon med mitt efternamn.

Rakel påpekar att »kontakter är ju alltid bra och många judar hjälper ju varandra. Så självklart beror det på vad man jobbar med och vad man har för utbildning också«, men hon tror inte att ursprunget spelar så stor roll på arbetsmarknaden. Visst har judar som hon säger, »haft konstiga namn kanske, men de flesta är ju ändå uppväxta i Sverige och pratar bra svenska«. Judar har inte det emot sig, fortsätter hon, att de »ser fel ut« eller »pratar fel, som kanske vanliga invandrare har«. Det var kanske svårare för hennes föräldrar och deras föräldrar, påpekar hon. De har ju normaliserat sina namn. Judar har inte längre »en massa konstiga östeuropeiska namn«. Josef har fått lära sig av sina föräldrar (mamman är judinna och pappan ickejude) att aldrig tala om att han är jude när han söker jobb. Han påpekar också att han har ett ickejudiskt efternamn.

Andra informanter framhåller fördelarna med att vara av judiskt ursprung. Samuel menar t.ex. att det på arbetsmarknaden är »jättespositivt! Det är bara fördelar. Bara, bara, bara fördelar. Åtminstone den här generationen arbetsgivare tycker att judar är bäst helt enkelt«. Det finns en, säger hon vidare, »fixering vid att judar är etiska, har hög arbetsmoral, alltså positiva fördomar och en del stämmer ju men det hör ju inte nödvändigtvis ihop med vår judiskhet utan det hör också ihop med den position vi har i samhället«. Samuel menar att judar utifrån sin klassposition blir ansvarsfulla eftersom de är trygga och har det bra. Sofia påpekar att judar är flexibla och kan arbeta på kristna högtider, t.ex. julen. Jeanette skrattar och berättar att hon har fått jobb på grund av att hon är judinna.

Jag vet inte varför, men där jag jobbar nu, arbetsgivaren är bara väldigt, väldigt förtjust. Hon är svensk och inte religiös på något sätt. /.../ Men det var lite konstigt. Det var nästan för mycket. För hon var verkligen så här att »Åh, du är judinna, de har väldigt fin etik och moral«.

Sevins upplevelse av Sverige (där hon är född och uppvuxen) är att »det är något ganska exotiskt med judar«. Hon menar att hon ofta får kommentarer som »Åh, du är judinna! Åh, vad härligt!«. Hon berättar vidare:

Så upplever jag det inte i till exempel USA, där det finns väldigt mycket judar och de har ganska mycket makt. På något sätt verkar det vara en mer självklar del i samhället där, än vad det är här. /.../ Sen så kan de säga att: »Men röker du, du kan ju inte röka, du är ju judinna«. Och jag bara: »Jaha, och?«. Då blir jag verkligen aggressiv och måste suppa jättemycket och vara jättevulgär. Och sen så frågar de en massa om familjeförhållanden och hur det gick under andra världskriget med ens familj. De vill säga väldigt mycket att de hatar nazister och så och »Jaha, gör det då«. Det blir som att de ska visa sitt stöd på något sätt. Och det blir lite fel ibland. Det är ju också som att, jag upplever att det här svenska dåliga samvetet finns kvar, för vad som hände då. Och när jag har pratat om det med mina kompisar så tycker de att: »Nej, vi har inte så«. De upplever ju inte att det där svenska dåliga samvetet finns kvar. Men det gör ju jag, just på grund av att folk alltid, alltid ska fråga om andra världskriget och »Dina morföräldrar överlevde. Gud, vad bra! Gud vad bra att de fick komma till Sverige!«. Det är visst det svenska dåliga samvetet. Vad är det annars? Jag vet inte. Jag tycker att det är en typ av antisemitism, för man blir utpekad så här: »Där är hon, judinnan!«.

»Exotismen är ofta rasismens välmenande leende fasad«, skriver Stefan Jonsson (2004:46). Att vid enstaka tillfällen ta emot exotiserande kommentarer och omdömen upplevs av de flesta informanter som komplimanger och positiv uppmärksamhet. Det är i den ständiga upprepningen som utpekandet blir tydligt och den förtryckande strukturen blottas. Det är också själva upprepningen som informanterna upplever som kränkande.

När det gäller fritidssysselsättningar har informanterna ganska lite att säga. Isak menar att han stött på okunnighet inom sporten och på sommarläger.

Där var det folk som inte ens visste att judendomen var en religion, när jag var nio. De trodde bara att det var ett slagord, ungefär som att folk tror att tattare bara är ett fult ord. /.../ Då kunde de säga »Jävla jude« men de förstod inte vad de sa, för de visste inte att judendomen var en religion.

Ingen av de övriga kan direkt erinra sig någon händelse värd att referera eller någon reflektion värd att göra när det gäller fritidssysselsättningar. Samuel sammanfattar det så här:

Man kommer att tjata om de här stackars fotbollslagen som blir trakasserade av invandrargång och det förekommer säkert. Men

jag spelar inte fotboll så för mig är det inget problem. Det kanske är just i idrotten, man brukar säga att idrotten är en integrationsmotor. Men där är väl just problemet. Då kommer ju olika samhällsklasser också i kontakt med varandra, så att då kommer judar i kontakt med invandrare som faktiskt har blivit matade med det här, och säger elaka saker och kan säkert klå upp någon person. Även om jag inte tror att de kommer att döda, men de kommer att trakassera.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att hur och när informanterna utsatts för diskriminering är relaterat till att de i hög utsträckning kan passera som vita svenskar, dvs. de kan välja om och när de vill framhålla sitt judiska ursprung. De av informanterna som har »osvenskt« utseende eller namn, eller talar dålig svenska är mer utsatta (jfr Hertzberg 2003). Den diskriminering de utsätts för är dock inte av antisemitisk art utan då handlar det snarare om en utseendebaserad rasism eller främlingsfientlighet.

Den svenska tystnaden

Vid mitten av 1990-talet ålade regeringen alla offentliga institutioner att i sin verksamhet beakta att Sverige blivit mångkulturellt. Detta bidrog till ett förnyat intresse för de minoriteter som har en lång historia i Sverige, trots att landet velat uppfattas som homogent. Parallellt har jiddisch fått officiell status som minoritetsspråk och Sveriges nationella minoriteter (dvs. samer, romer, tornedalsfinnar, resande och judar) har etniferats och (åter)upptäckts (Klein 2002:47). Sverige är således numera profilerat som ett jämställt och mångkulturellt land, men med ett komplicerat förhållande till samtida diskriminering och till andra världskrigets antisemitism (Bachner 2004: 561ff, Boethius 1991). I det dominerande politiska språkbruket tycks det vara svårt att använda ord som *förtryck* eller *vardagsrasism* för att beskriva samhällssituationen. Som Iris Marion Young skriver är i västerlandet »förtryck är något som är typiskt för de andra och annorlunda, något som pågår någon annanstans« (Young 2000:53, se även Sawyer 2000, Wigerfelt och Wigerfelt 2001:155). Men samtidigt är det just i dessa jämställda samhällen som rasism produceras (Andersson 2002:10). Masoud Kamali formulerar situationen så här:

När öppet rasistiska diskurser inte längre är rumsrena ersätts de av förskönande omskrivningar i vetenskapligt och politiskt sanktionerade diskurser om t.ex. »integration«, »mångkulturalism« och »mångfald«. (Kamali 2005a:17)

Kamali påpekar också att ett kännetecknande drag för en diskriminerande ordning är »det kompakta förnekande med vilket institutioner, myndigheter och ansvariga individer reagerar inför förekomsten av diskriminering« (ibid:18).

Det är endast två av de tjugo informanterna som känner sig bekväma med den tystnad kring diskriminering som i dag råder i Sverige. Båda dessa personer är inflyttade till Sverige från Israel. De övriga uttrycker i högre eller mindre grad en oro för att frågor om antisemitism inte debatteras offentligt. Peter menar t.ex. att man i Sverige inte tar tillräckligt starkt avstånd ifrån den antisemitism som han menar kommer från muslimskt håll. »Om en imam står och pratar om världskonspirationen. Det är inte muslimskt. Det ska man ju inte tolerera.« Han menar vidare att »där har man silkesvantarna på. Där kommer man aldrig att kunna säga att: Ni har full åsiktsfrihet om det ni håller på med och er tro, men här ni fascister, på det här området. Det är inget snack om det, men det kommer aldrig att sägas«. Peter menar att man gjort antisemitismen till ett judiskt problem. Han vill inte se det så. Fördomsfullhet och främlingsfientlighet är något som tär på hans »livskvalitet«. Den typen av hat vill han inte ha i det samhälle där han lever (jfr Catomeris 2004:10ff).

Jag skulle vilja veta hur svenskar upplever antisemitism. De vettiga svenskar jag känner blir indignerade och mår illa av att se antisemitism, liksom hat mot andra folkgrupper och andra grupper. Det ska man bli. Det som är problemet är att det inte är tillräckligt många människor som blir det.

De flesta av informanterna menar att vägen bort från ett antisemitiskt och främlingsfientligt samhälle går via utbildning och ökad kunskap. Jonathan menar att utbildning leder till minskad segregation.

För det är ju oftast inom de här isolerade grupperna man kan hetsa upp sig. Nu idag så beskylls ju judar för mycket som drabbar andra folkgrupper, allt från det som händer i Irak, Afghanistan till världens hunger och jag vet inte vad. Att det är judarna i världen som styr allt och att kapital är lika med judiskhet etcetera. Det är de här riktigt gamla antisemitiska slagdängorna.

Sofia tror också på utbildning som en möjlig lösning.

Men sedan handlar det också om att man måste träffa på människor av olika bakgrunder. /.../ Att man läser om andra världskriget och vad det innebar och vilka följder det här hatet kan få. /.../ Och sedan också att det är diskussion, att det handlar om individer och att man inte kan tillskriva en hel grupp vissa egenskaper. Som man gärna gör i och för sig, att smålänningar är snåla och så

vidare. Men framförallt inte som man gjorde i Tyskland, att man ger skulden för hela landets ekonomi, och allt som går fel i hela världen är verkligen judarnas fel. Men att man diskuterar olikheter. Jag känner mig inte annorlunda mot någon annan. Visst, jag firar inte jul, men det är ungefär det. /.../ Det handlar om uppfostran också. Det är inte bara skolan som kommer in och undervisar utan att man måste ha det här grundläggande tänket som förälder också. Det är mycket ansvar där.

David menar att man måste eftersträva ett »öppet samhälle där man accepterar olika religioner och folk och olika traditioner och kulturer«. Det är också viktigt »att man berättar för folk och förklarar hur det sett ut och varför« och »att man för fram hela den historien, så att man ska vara medveten om det. För om man tystar ner det tror jag bara det blir värre. Då kan man ju låta folk ha vilka uppfattningar som helst.« Agnes instämmer. Hon tror på »öppna ögon«, information och integration. Även Mika tror på att utbilda människor eftersom grunden till antisemitism enligt henne alltid är obildning. Men bästa vägen är »genom att statuera ett personligt exempel«. Vidal har ingen lösning på problemet, men han tror att det »går att försöka förhindra det om man har utbildning och om barn får veta mer om det i skolan«, men avslutar han: »Det kommer alltid att finnas rasister«.

Som Essed påpekat är det heller ingen idé att bekämpa individer, att fråga sig om han eller hon är antisemit eller rasist, om man vill motverka diskriminering. Vad som är relevant att fokusera på, skriver Essed, »det är när, var och hur rasismen verkar i vardagslivet, det vill säga hur och när vanliga situationer blir rasistiska situationer« (Essed 2005:89). Orsakerna till det strukturella förtrycket finner vi i normer, sedvanor och symboler som aldrig ifrågasätts, »i föreställningar som ligger inbäddade i hävdvunna och institutionaliserade regler och rutiner och de samhälleliga konsekvenserna av att dessa regler och rutiner är allmänt omfattade och åttlydda« (Young 2000:53).

Nelly som är uppvuxen i Israel är den enda av informanterna som inte tror att ökad öppenhet och kunskap är rätta vägen, och Minna uttrycker också skepsis till om utbildning verkligen är lösningen på problemet (jfr Jonsson 2005:218).

Men den mest skrämmande formen av antisemitism är /.../ högt uppsatta politiker och utbildade professorer och docenter som har de här åsikterna och värderingarna och tar det på fullt allvar. Det är på något sätt som om det genomsyrar deras vardag och de debatterar och argumenterar för sin tes. Och man tror ändå att om man är utbildad så, för man brukar ju säga att hat och rasism och sådant kommer av okunskap. Men då tror man att utbildade människor borde ...

Intervjuare: Veta bättre eller?

Ja, precis, ha lite förnuft.

För informanternas del handlar det dock inte enbart om en frustration över tystnaden i Sverige, utan som tidigare framkommit handlar det också om hur judar och Israel framställs.

Jonathan tycker att den största »antisemitiska boven i Sverige i dag är media« och den »populära skildringen av det som händer i Israel. Inte så mycket om vad som sägs rent faktamässigt, men hur man säger det«. Han tycker att det »är det tydligaste exemplet på vad det är som händer i Sverige, vilken information som selekteras, hur man beskriver det«. Han menar t.ex. att »öga för öga och tand för tand« är vanliga mediala uttryck som bara används »om israeler, men det är ingen som säger israeler i media, man säger bara judar« (jfr Bruchfeld 1996).

Den vinklade rapporteringen i svenska medier om Mellanöstern-konflikten i kombination med den samhälleliga tystnaden kring frågor om antisemitism är alltså något som i hög grad oroar och kränker informanterna (jfr Kamali 2005b:102ff). Eftersom »rasprivilegier upprätthålls genom att de som gör anspråk på tolkningsföreträde inte är mottagliga för att känna igen vardagliga rasrättvisor, samtidigt som de hävdar ensamrätten att definiera verkligheten som fri från rasism« är detta ytterst en fråga om vems upplevelser och vems verklighet som står i fokus (Essed 2005:83). Förnekandet av rasism är dessutom i sig en viktig aspekt av vardagsrasism (ibid:78). Som Kamali skriver är det nödvändigt att »erkänna de diskrimineras tolkningsföreträde« för att kunna »desarmera förnekandet, förringningen och osynliggörandet«, men även för att invertera den maktordning som reproducerar förtrycket (Kamali 2005a:18).

Antisemitism, rasism, diskriminering eller inget alls

Inledningsvis påpekade jag att många hävdar att det under 1900-talet skett en förskjutning från ras till kultur när det gäller rasism och antisemitism. Essed har beskrivit detta som en kulturaliserad rasism, där åtskillnad och hierarkier skapas utifrån olikheter i kultur, snarare än ras (Essed 1991).¹⁰ Den form av

10 Flera forskare har dock påtalat problemen med att tala om kulturell rasism, bland andra Katarina Mattsson (2004, se även Balibar 2004, Fredrickson 2002, Lange 2001:239). Mattsson menar att begreppet tenderar att bli alltför inkluderande och därför urvattnat. Hon påpekar dessutom att rasismen hela tiden ändrar skepnad och kan komma att

diskriminering som informanterna i den här rapporten främst oroar sig för sker på en kulturell nivå. Det handlar om allmänhetens okunnighet, men också om vinklad medierapportering från Mellanöstern. Det handlar om fördomsfulla lärare och dåligt studiematerial, där judar framställs stereotypt och kränkande (se även Bruchfeld 1996). Det handlar om en »förlorad livskvalitet«, om en slags diskriminering som är i det närmaste självklar, som är »inarbetad« och »rumsren«. Men trots att informanterna ofta ursäktar dem som ger uttryck för stereotypa föreställningar och åsikter om judar, så finner de det kränkande och stigmatiserande.

Young menar att förtryck sker genom exploatering, marginalisering, maktlöshet, kulturell dominans och våld (Young 2000:64ff). Hon påpekar också att det räcker att ett av de fem kriterierna är uppfyllt för att vi ska säga att en grupp är förtryckt (ibid:86). I det här fallet skulle det således främst handla om kulturell dominans och i viss mån om våld eller åtminstone hot om våld, eftersom flera av informanterna lever med en ständig oro för att »det hemska« åter ska ske. Som informanterna beskrivit är osynligheten och tystnaden ett problem för dem, samtidigt som den uppmärksamhet det judiska får ofta är snedvriden och bygger på stereotyper och missuppfattningar. Young skriver också att de kulturellt dominerade grupperna lyder under ett mycket motsägelsefullt förtryck. De beskrivs i grova schabloner och osynliggörs. »Osynliggörandet, stereotyperna och annorlundaskapet är konsekvenser av att de dominerande grupperna framställer sig själva, sina erfarenheter och sin kultur som allmängiltig« (Young 2000:79). Stereotyperna, skriver hon vidare »genomsyrar hela samhället och uppfattas som självklara och ovedersägliga«. Detta gör att kulturell dominans »skapar en paradoxal upplevelse av att vara osynlig och samtidigt iögonenfallande« (ibid:81). Viktigt att minnas är dock att kulturell dominans inte behöver leda till marginalisering (ibid:87). När det gäller den här rapportens informanter är de knappast marginaliserade i betydelsen utestängda från det svenska samhället.

Att gruppen inte är marginaliserad i det svenska samhället kan förklaras på flera sätt. Dels kan man hävda att antisemitismen inte är så utbredd, dels kan man, som jag gjort här, peka på att det judiska ursprunget inte är omedelbart identifierbart för omgivningen. En annan viktigt faktor är att den kulturella dominans som judar i Sverige utsätts för är av en helt annan art

handla om andra skillnader än kulturella, t.ex. ekonomiska. Det tredje argumentet mot begrepp som kulturrasism eller kulturell rasism är att den utseendebaserade rasismen tenderar att hamna i skymundan (Mattsson 2004:111-114).

än den som drabbar andra förtryckta grupper. I vissa avseenden är den judiska gruppen en del av det kulturella etablissemanget, av den etablerade och härskande »vita« gruppen. Det är troligen detta faktum som mer än något annat gör att det är svårt för många att tänka sig att förtryck mot judar förekommer i Sverige. Den historiska erfarenheten från andra världskrigets judeutrotning visar dock att samhällsposition och kulturellt kapital och inflytande inte skyddar mot förtryck. De tyska judarna var sannolikt en av de mest välintegrerade minoriteterna i den tidens Europa.

En annan avgörande faktor när det gäller svaret på frågan om varför den judiska gruppen inte är marginaliserad utan snarare assimilerad i det svenska samhället, handlar om att olika grupp-tillhörigheter kan genomkorsa enskilda individer på en mängd olika sätt. Detta innebär att en person kan »vara privilegierad i ett avseende och förtryckt i ett annat« (Young 2000:55). Informanterna i den här undersökningen är inte djupt religiösa, de tillhör medelklassen eller den övre medelklassen. De är alla utbildade och lever under ekonomiskt trygga förhållanden. De har sociala kontaktnät som ger dem grupp-tillhörighet, tillträde till arbetsmarknaden och sysselsättning på fritiden. Inte minst är flera av dem i den privilegierade situationen att de kan passera som vita, dvs. välja om de vill att andra ska känna till deras judiska ursprung eller ej. Å andra sidan är det just berättelser om sådana strategier som upptagit så stor del av intervjuerna och som av många upplevs som kränkande i sig. Att ha modet att vara öppet judisk är för flera ett eftersträvanvärt mål. Att de inte vågar (eller kan) det i dagens svenska samhälle säger en hel del om det klimat som råder där.

Att flera av informanterna passerar som vita innebär också att de förväntas vara en självklar del av normen och att den diskriminering de upplever och den betydelse (eller mening) de ger sin judiskhet ignoreras eller trivialiseras av omvärlden. Som en del av normaliteten anses de inte heller vara utsatta och i behov av stöd. Vad detta kan få för konsekvenser framgår i följande citat. Det är Sara som berättar om en händelse hon upplevt som kränkande:

Jag hade aldrig några problem när jag gick på Förort gymnasium, fast det fanns väldigt mycket muslimer förstås, och människor trodde nog att det skulle vara problem. Men jag kände aldrig det, förutom en gång. Jag kan berätta om det för det har faktiskt med Integrationsverket att göra. Det skrevs, när jag gick i gymnasiet, en bok som hette Islamism eller något sådant. Det var Integrationsverket som gav ut den och den delades ut till alla gymnasister. Då samlade de ihop två fokusgrupper, en från Förort gymnasium och en från Innerstad gymnasium, och jag ingick i fokusgruppen i Förort gymnasium. När vi satt i den här lilla gruppen av stu-

denter tillsammans med den här kvinnan från Integrationsverket så var det första gången jag har känt mig påhoppad. För den här diskussionen, som skulle handla om olika kulturer och hur det är att vara från olika kulturer i Sverige och om integration, övergick till att jag fick sitta och försvara Israel medan alla satt och liksom spydde alla klyschor som finns i tidningarna över mig. Det var jättekonstigt, men sedan sa den här kvinnan från Integrationsverket: »Men Sara, det är ju faktiskt så att de flesta utrikeskorrespondenter från Israel är judar«. Så tittade hon på mig: »Det är ju faktiskt ni som rapporterar«. Det var första gången jag kände mig, för det de andra sa var verkligen de här klyschorna som sägs i tidningarna, som jag också kände mig väldigt påhoppad av, och det var inte trevligt. Men det hon sa var bara helt, det slog jättehårt. Det var enda gången jag känt mig riktigt så här, utsatt.

Saras berättelse är ett sorgligt exempel på hur välviljan och önskan om att arbeta för integration och ökad mångfald kan få motsatt effekt och i sig reproducera det förtryck man vill motverka (se t.ex. de los Reyes & Kamali 2005, Runfors 2003). Skälen till att situationen uppstod är säkert flera och samverkande. En avgörande anledning tror jag dock har att göra med att den judiska gruppen i Sverige sällan betraktas som utsatt och i behov av hjälp. Kvinnan från Integrationsverket tycks handla utifrån en föreställning om att Sara befinner sig i en överordnad position visavi de andra ungdomarna på Förort gymnasium. Jag finner det osannolikt att hon skulle ha agerat på ett liknande sätt gentemot en ung kvinna från t.ex. Somalia eller Turkiet och gjort henne till taleskvinna och försvarare för sitt ursprungslands politik. Att hon gör så med Sara, trots att Sara aldrig levit i Israel, är inte försvarbart och synnerligen kränkande, men trots allt (och tråkigt nog) förklarligt. I Sverige är det i dag möjligt att sammanblanda judar och israeler, att uttala fördomsfulla och raljanta åsikter om judar och att ställa svenskar med judiskt ursprung till svars för allt ifrån omskärelse till amerikansk utrikespolitik. Sådant agerande passerar obemärkt för de flesta, utom för den som utsätts för det.

Att grupper av olika etniskt ursprung placeras i en ordning där man utgår ifrån deras grad av utsatthet och därmed också deras behov av stöd, hjälp, integration och åtgärder är ingen nyhet (se t.ex. Lange 2000). Det är heller ingen överraskning att den judiska gruppen i Sverige i allmänhet och i jämförelse med många andra etniska och religiösa grupper är i en privilegierad position. En sådan hierarkisk ordning bekräftas ju även i denna artikel. Detta legitimerar dock inte den typ av utpekande och kränkande bemötande som Sara i exemplet ovan blir utsatt för.

Den judiska gruppens relativa assimilation och välmående legitimerar inte heller förekomsten av antisemitism. Likväl som en definition av antisemitism bör frikopplas från förövaren

(antisemiten) kan den inte heller vara beroende av dem med judiskt ursprung. Den »jude« som antisemitismen hämtar sin näring ur existerar inte, och därför finns det ingen koppling mellan antisemitism och människor av judisk börd. Det är med andra ord så att den stereotypa och mytiska föreställningsvärld som antisemitismen bygger på inte har någon verklighetsförankring, och den är därför inte en respons på verkliga förhållanden.¹¹ Det är just därför som antisemitism kan förekomma även på platser där inga judar lever (Wistrich 1991:xx). När antisemitiska föreställningar frikopplas både från antisemiten och juden blir det också möjligt att se att dess seghet och förmåga att leva vidare i nya generationers föreställningsvärldar mer har med skapandet av normalitet (som t.ex. svenskhet) och upprätthållandet av vithet som norm, än med judar att göra (Andersson 2000).

Masoud Kamali skriver att »förekomsten av diskriminering och vardagsrasism undergräver således bilden av den svenska modellen som unik och som en förebild i Europa. Den pekar tvärtom på ett gemensamt europeiskt förflutet där reproduktionen av hierarkiska världsbilder och rasistiska föreställningar har varit centrala för att befästa det kristna och vita Europas dominans över »de andra«.« (Kamali 2005a:9). Han skriver också att det i Sverige finns »en utbredd etnisk ojämlikhet och en uppdämd frustration över den tystnad som omger diskriminering och vardagsrasism« (ibid:10–11). I Kamalis resonemang nämns inte judar som en utsatt grupp och möjligen skulle de inte heller kvalificera sig som sådan. Men som denna artikel visar finns det flera gemensamma drag mellan den vardagsdiskriminering den judiska gruppen utsätts för och den vardagsrasism som färgade kvinnor i Nederländerna och USA får utstå, eller som svenska medborgare med ursprung i andra länder dagligen brottas med (se även Fein 1987:71). Huruvida det är lämpligt, adekvat, nödvändigt och/eller olyckligt att kalla denna vardagsdiskriminering för diskriminering, antisemitism, rasism, kulturförtryck eller ej återstår att debattera (se t.ex. Lange 2001:237ff, Wistrich 1991:xvi). Att diskriminering mot människor av judisk härkomst sker i Sverige i dag visar denna artikel, likaså att stereotypa, förtryckande och marginaliserande föreställningar om judar förekommer.

11 Man kan också uttrycka det så att stereotyperna föregår verkligheten, så till vida att vi alltid kommer att finna snåla judar, tjuvaktiga zigenare och hurtfriska normmän om det är dem vi söker. Vad vi ofta glömmer är att söker vi efter snåla zigenare och hurtfriska judar finner vi även dem. Problemet här är alltså inte om det finns snåla judar eller ej, utan att stereotypiseringen fortfarande är verksam.

Referenslista

- Andersson, Lars M. 2000. *En jude är en jude är en jude...Representationer av »juden« i svensk skämtpress omkring 1900–1930*. Lund: Nordic Academic Press.
- Andersson, Lars M. 2002. Förord i *Rasism. En historisk översikt*. Georg M. Fredrickson. Lund: Historiska media.
- Bachner, Henrik. 2004 (1999). *Återkomsten. Antisemitism i Sverige efter 1945*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Balibar, Etienne. 2004. »Rasismen nygranskad. Ett modernt begrepps ursprung, relevans och paradoxer« i *Rasism i Europa. Kontinuitet och förändring*. Katarina Mattsson och Ingemar Lindberg (red). Stockholm: Agora.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas. 1987 (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Harmondsworth: Penguin Books Ltd.
- Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Boethius, Maria-Pia. 1991. *Heder och samvete. Sverige och andra världskriget*. Stockholm: Norstedts Förlag AB.
- Boyarin, Daniel & Boyarin, Jonathan (red.). 1997. *Jews and Other Differences. The New Jewish Cultural Studies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Boyarin, Daniel, Itzkovitz, Daniel & Pellegrini, Ann (red.) 2003. *Queer Theory and the Jewish Question*. New York: Columbia University Press.
- Bruchfeld, Stéphane. 1996. *Öga för öga, tand för tand. En granskning av svenska läromedel i historia, religion och samhällskunskap för högstadiet och gymnasiet om judendom, judisk historia och förintelsen*. Stockholm: Svenska kommittén mot antisemitism.
- Butler, Judith. 2004. *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*. New York: Verso.
- Catomeris, Christian. 2004. *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*. Stockholm: Ordfront.
- Diaz, José Alberto. 2005. »Allmänhetens attityder till rasism, främlingsfientlighet, islamofobi och antisemitism« i *Rasism och främlingsfientlighet. Rapporter och delstudier om rasism och främlingsfientlighet i Sverige 2004*. Norrköping: Integrationsverkets rapportserie 2005:02.
- Essed, Philomena. 1991. *Understanding Everyday Racism. An Interdisciplinary Theory*. London: Sage.
- Essed, Philomena. 1996. *Diversity, Gender, Colour, and Culture*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Essed, Philomena. 2005. »Vardagsrasism« i de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (red.): *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: SOU 2005:41 Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- Fein, Helen. 1987. »Dimensions of Antisemitism. Attitudes, Collective Accusations, and Actions« i Fein, Helen (red.): *The Persisting Question. Sociological and Social Contexts of Modern Antisemitism*.

- Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Finkelstein, Norman G. 2000. *The Holocaust Industry. Reflections on the Exploitation of Jewish Suffering*. London: Verso.
- Frankenberg, Ruth. 1993. *White Women, Race Matters. The Social Construction of Whiteness*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Frankenberg, Ruth (red.). 1999 (1997). *Displacing Whiteness. Essays in Social and Cultural Criticism*. Durham: Duke University Press.
- Fredrickson, Georg M. 2002. *Rasism. En historisk översikt*. Lund: Historiska media.
- Fundberg, Jesper. 2001. »Osynlig vithet« i *Invandrare & minoriteter* (1).
- Fundberg, Jesper. 2004. »Man föds inte till vit, man blir det. Om den kulturella vitheten« i Pripp, Oscar (red.): *Mångfald i kulturlivet*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Hertzberg, Fredrik. 2003. *Gräsrotsbyråkrati och normativ svenskhet. Hur arbetsförmedlare förstår en etniskt segregerad arbetsmarknad*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Jakubowski, Jackie (red.). 1993. *Judisk identitet*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Jonsson, Stefan. 2004. »Rasism och nyrasism i Sverige 1993–2003« i Mattsson, Katarina och Lindberg, Ingemar (red.): *Rasism i Europa. Kontinuitet och förändring*. Stockholm: Agora.
- Jonsson, Stefan. 2005. *Världen i vitögat. Tre essäer om västerländsk kultur*. Stockholm: Norstedts.
- Kamali, Masoud. 2005a. Inledning i de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (red.): *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: SOU 2005:41 Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- Kamali, Masoud. 2005b. *Sverige inifrån. Röster om etnisk diskriminering*. Stockholm: SOU 2005:69 Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- Klein, Barbro. 2002. »När skillnad gör skillnad. Reflektioner kring museipolitik, tystnader och judisk kultur i Sverige« i *Saga och Sed. Kungliga Gustav Adolf Akademiens Årsbok 2002*.
- Lange, Anders. 2000. *Diskriminering, integration och etniska relationer*. Norrköping: Integrationsverket.
- Lange, Anders. 2001. »Reflektioner kring 'rasifiering' och några andra ord« i *Törnrosalandet. Om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Langmuir Gavin I. 1996 (1990). *Toward a Definition of Antisemitism*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Lewis, Bernard. 1997 (1986). *Semites & Anti-Semites. An Inquiry into Conflict and Prejudice*. London: Phoenix Giant, Orion Books Ltd.
- Lööw, Heléne. 2000. *Nazismen i Sverige 1980–1999. Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna*. Stockholm: Ordfront Förlag.
- Manifestations of Antisemitism in the EU 2002–2003*. Based on infor-

- mation by the National Focal Points of the EUMC and RAXEN Information Network. <http://eumc.eu.int/eumc/as/PDF04/AS-Main-report-PDF04.pdf>
- Mattsson, Katarina. 2003. *Vithetens symbolik och praktik*. www.sverigemotrasism.nu
- Mattsson, Katarina. 2004. »Vit rasism« i Mattsson, Katarina och Lindberg, Ingemar (red.): *Rasism i Europa. Kontinuitet och förändring*. Stockholm: Agora.
- Mattsson, Katarina. 2005. »Diskrimineringsens andra ansikte. Svenskhet och 'det vita västerländska'« i de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (red.): *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: SOU 2005:41 Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- Meyer, Michael. 1990. *Jewish Identity in the Modern World*. Seattle & London: University of Washington Press.
- de los Reyes, Paulina & Kamali, Masoud (red.). 2005. *Bortom Vi och Dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Stockholm: SOU 2005:41 Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- de los Reyes, Paulina och Wingborg, Mats. 2002. *Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige. En kunskapöversikt*. Norrköping: Integrationsverkets rapportserie 2002:13.
- Runfors, Ann. 2003. *Mångfald, motsägelser och marginaliseringar. En studie av hur invandrarskap formas i skolan*. Stockholm: Prisma.
- Räthzel, Nora. 2005. »Några reflektioner om ungdomars inträde på den svenska arbetsmarknaden« i Dahlstedt, Magnus och Lindberg, Ingemar (red.): *Bortom rasism i Europa. Visioner för ett annat samhälle*. Stockholm: Agora.
- Sawyer, Lena. 2000. *Black and Swedish. Racialization and the Cultural Politics of Belonging in Stockholm*. Michigan, Ann Arbor:UMI.
- Säkerhetspolisen. 2002. *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet*. Rapport. www.sakerhetspolisen.se/publikationer/brott_2002.pdf
- Säkerhetspolisen. 2003. *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet*. Rapport. www.sakerhetspolisen.se/publikationer/brott_2003.pdf
- Säkerhetspolisen. 2004. *Brottslighet kopplad till rikets inre säkerhet*. Rapport. www.sakerhetspolisen.se/publikationer/brott_2004.pdf
- Tossavainen, Mikael. 2003. *Det förnekade hatet. Antisemitism bland araber och muslimer i Sverige*. Stockholm: Svenska kommittén mot antisemitism.
- Wigerfelt, Berit och Svensson Wigerfelt, Anders. 2001. »Att prygla en neger« i *Törnrosalandet. Om tillhörighet och utanförskap*. Norrköping: Integrationsverket.
- Wikström, Cecilia. 2005. »Antirasistisk pöbel nytt hot mot judarna i Sverige« i *Dagens Nyheter* (Dagens debatt) 05-10-03.
- Wistrich, Robert S. 1991. *Antisemitism. The Longest Hatred*. New York: Schocken Books.

- Wistrich, Robert S. (red.) 1999. *Demonizing the Other. Antisemitism, Racism, and Xenophobia*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
- Yadlin, Rivka. 1999. »Anti-Jewish Imagery in the Contemporary Arab-Muslim World« i Wistrich, Robert S. (red.): *Demonizing the Other. Antisemitism, Racism, and Xenophobia*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers.
- Young, Iris Marion. 2000. *Att kasta tjejkast. Texter om feminism och rättvisa*. Stockholm: Atlas.
- Yuval-Davis, Nira. 2005. »Rasism, kosmopolitanism och nutida tillhörighetspolitik« i Dahlstedt, Magnus och Lindberg, Ingemar (red.): *Bortom rasismer i Europa. Visioner för ett annat samhälle*. Stockholm: Agora.

Webbplatser

- EUMC. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia. <http://eumc.eu.int/eumc/> (2005-11-01)
- Institutet för judisk kultur. www.ijk-s.se (2003-01-03)
- Jewho. www.jewho.com (2005-11-01)
- Judiska museet i Stockholm. www.judiska-museet.a.se (2005-11-09)
- Menorah. Kvartalstidskrift om och från Israel. www.menorah-sweden.com (2005-11-01)
- Svenska kommittén mot antisemitism. www.skma.se (2005-11-01)
- Sverige mot rasism. www.sverigemotrasism.nu (2005-10-25)
- Säkerhetspolisen. www.sakerhetspolisen.se (2005-09-30)
- Zionit. Zionistiska federationen i Sverige. www.zionit.se (2005-11-01)

Författarpresentation

David Lagerlöf är en av grundarna till tidningen Expo, där han bland annat arbetat som föreläsare, journalist och researcher. Han har även varit tidningen Expos ansvarige utgivare fram till 2003. Tidigare har Lagerlöf medverkat i flera böcker och skrifter om bland annat Sverigedemokraterna. 2004 kom han ut med boken *Hot – konsten att överleva ett politiskt engagemang*, en handbok för personer som utsätts för hot, främst med högerextrem avsändare.

Susanne Nylund Skog forskar och undervisar i etnologi vid Stockholms universitet. Hon disputerade 2002 på en genusteoretisk avhandling i etnologi med titeln *Ambivalenta upplevelser och mångtydiga berättelser. En etnologisk studie av barnafödande*. Hon är också en av redaktörerna för antologin *Naturlighetens positioner. Kulturforskare om födsel och föräldraskap* (1998). För närvarande arbetar hon med ett forskningsprojekt om svenska judinnors levnadsberättelser som har arbetstiteln »Judinna i Lagomland. En undersökning av hur judiska kvinnor hanterar ursprung och kategoriseringar«.

Cecilia Englund arbetar som analytiker på Integrationsverket. Hon är utbildad i socialantropologi och journalistik vid Stockholms universitet.

Appendix

Tabeller

Tabell 1

Antal kvinnor som under de två senaste åren känt sig sämre behandlade för att de burit huvudduk.

Sämre behandlad	Antal svar
Ja, en gång.	9
Ja, flera gånger.	53
Nej, inte de senaste två åren, men tidigare.	12
Nej	10
Vet inte	5
Saknas	1
Totalt	90

Tabell 2

Platsen för sämre behandling p.g.a. att kvinnorna burit huvudduk under de senaste två åren.

Var?	Antal svar
På gatan	58
I skolan	16
I kontakt med myndigheter	12
I kontakt med arbetsgivare	33
Totalt	119

Bortfall: 14,44 procent (13 personer har ej svarat på frågan)

På den här frågan har deltagarna kunnat ange flera svarsalternativ.

Tabell 3

Personer som de två senaste åren behandlat kvinnorna sämre.

Vem?	Antal svar
Arbetsgivare	29
Kollega	10
Arbetsförmedlare	5
Personal grundskola/ gymnasium	7
Personal högskola/universitet	2
Annan skolelev	9
Student högskola	2
Bostadsförmedlare	4
Handläggare socialtjänst	1
Handläggare försäkringskassa	4
Person på gatan	12
Granne	1
Sjukvårdspersonal/läkare	3
Ej problem	1
Butikspersonal	1
En anställd på praktikplats	1
Övriga	4
Totalt	96

Partiellt bortfall: 23,33 procent (21 personer har inte svarat på frågan).
På den här frågan har deltagarna kunnat ange flera svarsalternativ.

Tabell 4

På vilket sätt kvinnorna upplevt den sämre behandlingen.

	Antal svar
Ej kallad till intervju	13
Fick ej jobbet	28
Fick ej praktik genom skolan	5
Fick ej praktik genom arbetsförmedling	4
Fick ej bostad	5
Annat	23
Totalt	78

Partiellt bortfall: 40 procent (36 personer har ej svarat).
På den här frågan har deltagarna kunnat ange flera svarsalternativ.

Tabell 5

Antal kvinnor som de två senaste åren blivit utsatta för trakasserier eller andra typer av kränkningar.

	På arbetsplatsen	I skolan	På universitet /högskola	På gatan	I kollektivtrafiken	Övrigt*	Totalt
Inrikes födda	2	3	1	3	0	7	16
Utrikes födda	17	7	1	13	4	6	47
Totalt	19	10	2	16	4	13	64

* I kategorin Övrigt har sju personer svarat nej trots att det inte finns som svarsalternativ. Däremot har 47 personer svarat med ett alternativ som tyder på att de utsatts för trakasserier eller annan typ av kränkning.

Partiellt bortfall: 28,89 procent (26 personer har ej svarat).

På den här frågan har deltagarna kunnat ange flera svarsalternativ.

Tabell 6

Antal kvinnor som de två senaste åren blivit tillsagda att ta av sig huvudduken, per situation.

	Antal svar
Vid anställning	17
I skolan	10
På arbetsförmedlingen	9
På gatan	5
Övrigt*	3
Totalt	44

* I kommentaren har 14 personer svarat »Nej« eller »Ingenstans«.

Partiellt bortfall: 40 procent (36 personer har ej svarat).

På den här frågan har deltagarna kunnat ange flera svarsalternativ.

Tabell 7

Antal anmälningar.*

	Har anmält
Till DO	3
Till facket	2
Till polisen	2
Till annan myndighet	4
Totalt	11

* 10 personer har svarat »Ja» på frågan.

65 kvinnor har svarat nej.

På den här frågan har deltagarna kunnat ange flera svarsalternativ.

Tabell 8

Angivna orsaker till varför kvinnorna inte anmält den upplevda diskrimineringen.

Orsaker	Antal svar
Känner inte till lagen	14
Känner inte till DO	4
Spelar ingen roll att anmäla	38
Litar inte på myndigheter	15
Rädsla för motparten	1
Lång väntetid	1
Svårt bevisa något	1
Ej tid	1
Inte blivit sämre behandlad	5
Orkar inte	2
Övriga	4
Totalt	86

Partiellt bortfall: 25,55 procent.

På den här frågan har deltagarna kunnat ange flera svarsalternativ.

Enkät

<p>1. Hur gammal är du?</p> <p>1 ☐ Under 20 år</p> <p>2 ☐ Mellan 20-44 år</p> <p>3 ☐ Mellan 45-64 år</p> <p>4 ☐ Över 65 år</p>
<p>2. I vilken ort är du bosatt (till exempel Stockholm, Göteborg, Västerås)?</p> <p>Var god ange ort: _____</p>
<p>3. Var är du född?</p> <p>1 ☐ I Sverige</p> <p>2 ☐ Utanför Sverige. Var vänlig ange i vilket land: _____</p>
<p>4. Vad gör du?</p> <p>1 ☐ Anställd</p> <p>2 ☐ Studerar</p> <p>3 ☐ Arbetssökande</p> <p>4 ☐ Arbetslös</p> <p>5 ☐ Annat. Var vänlig ange: _____</p>
<p>5. Vilken är din högsta avslutade utbildning?</p> <p>1 ☐ Grundskola</p> <p>2 ☐ Gymnasieskola</p> <p>3 ☐ Universitet/högskola</p> <p>4 ☐ Annat. Var vänlig ange: _____</p>
<p>6. Har du under de senaste två åren upplevt att du har blivit sämre behandlad på grund av att du bär huvudduk/hijab/tessettür?</p> <p>1 ☐ Ja, en gång.</p> <p>2 ☐ Ja, vid flera tillfällen.</p> <p>3 ☐ Nej, inte det senaste två åren men jag har upplevt det tidigare.</p> <p>3 ☐ Nej.</p> <p>4 ☐ Vet ej.</p>
<p>7. Var har du de senaste två åren blivit sämre behandlad för att du bär huvudduk/hijab/tessettür?</p> <p>1 ☐ På gatan.</p> <p>2 ☐ I skolan.</p> <p>3 ☐ I kontakt med myndigheter.</p> <p>4 ☐ I kontakt med arbetsgivare.</p>

8. I vilken situation har du de senaste två åren blivit sämre behandlad för att du bär huvudduk/hijab/tessetür?

- 1 När jag sökt arbete.
 2 När jag praktiserat.
 4 När jag studerat på högskola/universitet.
 5 När jag gått i grund- och gymnasieskola.
 6 När jag haft kontakt med fackföreningar, arbetsgivar- och yrkesorganisationer.
 7 När jag besökt socialtjänsten.
 8 När jag besökt sjukvården.
 9 När jag besökt Försäkringskassan.
 10 Vid handel med tjänster/varor
 11 När jag köpt/hyrt bostad
 12 Annat – **Var då?** _____

9. Vem har de senaste två åren behandlat dig sämre?

- 1 Arbetsgivare
 2 Kollega
 3 Arbetsförmedlare
 4 Personal grund/gymnasie
 5 Personal högskola
 6 Annan skolelev
 7 Annan student på högskolan
 8 Studievägledare
 9 Bostadsförmedlare
 10 Handläggare/socialtjänst
 11 Handläggare/Försäkringskassan
 12 Annat – **Av vem?** _____

10. a) På vilket sätt har du de senaste två åren blivit sämre behandlad för att du bär huvudduk/hijab/tessetür?

- 1 Har inte blivit kallad till intervju.
 2 Fick inte jobbet.
 3 Fick inte praktik ordnad genom skola.
 4 Fick inte praktik eller utbildning ordnad genom arbetsförmedling.
 5 Fick inte bli medlem i fackförening eller i organisation.
 6 Fick inte hyra eller köpa bostad.
 7 Annat – **Vad?** _____

	<p>b) Har du blivit trakasserad och/eller utsatt för andra typer av kränkningar de senaste två åren, var någonstans?</p> <p>1 ☐ På arbetsplats.</p> <p>2 ☐ I skolan.</p> <p>3 ☐ På universitet/högskola.</p> <p>4 ☐ Annat – Var? _____</p> <p>c) Har någon sagt till dig att ta av dig huvudduk/hijab/tessetür de senaste två åren, var någonstans?</p> <p>1 ☐ Vid anställning.</p> <p>2 ☐ På praktikplats.</p> <p>3 ☐ I skolan.</p> <p>4 ☐ Blivit tillsagd att ta av sig slöjan för att söka arbete hos arbetsförmedlingen.</p> <p>5 ☐ Annat – Var? _____</p>
11.	<p>Tycker du att du har blivit bemött annorlunda de senaste två åren för att du bär huvudduk/hijab/tessetür?</p> <p>1 ☐ Ja. – Ge gärna exempel. Hur? _____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>2 ☐ Nej</p>
12.	<p>Har du under de senaste två åren anmält att du blivit sämre behandlad, i så fall till vem?</p> <p>1 ☐ Ja, till DO (Ombudsmannen för etnisk diskriminering).</p> <p>2 ☐ Ja, till mitt fackförbund.</p> <p>3 ☐ Ja, till polisen.</p> <p>4 ☐ Ja, till annan myndighet. Vilken? _____</p> <p>5 ☐ Nej .</p>
13.	<p>Varför har du inte anmält att du blivit sämre behandlad?</p> <p>1 ☐ Känner inte till lagen/lagarna om diskrimineringen</p> <p>2 ☐ Känner inte till DO (Ombudsmannen mot etnisk diskriminering)</p> <p>4 ☐ Tror inte det spelar någon roll.</p> <p>5 ☐ Litar inte på myndigheter.</p> <p>6 ☐ Vågar inte av rädsla för hämnd från motparten, t ex arbetsgivare.</p> <p>7 ☐ Annan orsak. Vad? _____</p> <p>_____</p>

14. Har du övriga kommentarer och synpunkter? Fyll i här!

Tack så mycket för din medverkan!

